

ASAF SAVAŞ AKAT

GAZETE YAZILARI – 6

1999 YILI

SABAH GAZETESİ

Istanbul Bilgi Üniversitesi

Mart 2004

<http://akat.bilgi.edu.tr>

İÇİNDEKİLER

OCAK 1999	3
• 1999 BEKLENTİLERİ	
• HOŞGELDİN "EURO"	
• SİYASİ MANZARA	
• FAİZLERİ KİM YÜKSELTİYOR?	
• MEVDUAT SİGORTASI	
• ŞUNDAN BUNDAN	
• TÜRKİYE'Yİ ANLATIRKEN	
• BAŞKA GÜNDEMLER	
• ŞAMPİYON TÜRKİYE	
ŞUBAT 1999	16
• ESKİ ŞARKILAR	
• GÖZLER FAİZLERDE	
• MADENİ 100.000'LİK	
• IMF DE DİYOR?	
• YENİ DÜNYA DÜZENİ	
• EURO NAZARA GELDİ	
• EURO'NUN SORUNLARI	
• AMERİKA NASIL YAVAŞLAYACAK?	
MART 1999	26
• SEÇİM VARMIŞ...	
• EKONOMİDEN HABERLER	
• SEÇİM TAHMİNLERİ	
• UCUZ PETROL DÖNEMİ	
• TASARRUFÇUYA CEZA	
• SEÇİM MUHABBETİ	
• HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ	
• BİNYILIN SON BAYRAMI	
NİSAN 1999	37
• BÜYÜME HIZINDA DÜŞÜŞ	
• KOSOVA'YA BAKARKEN	
• DÖVİZDE SON DURUM	
• SEÇİM ÖNCESİNDE EKONOMİ	
• SEÇİME ÜÇ GÜN KALA	
• BİR OY ÇOK ÖNEMLİDİR	
• TEFSİRİNİZ BOL OLSUN	
• NEDEN İSTİFA ETMİYORLAR?	
• KAMU HARCAMALARI ARTIYOR	
MAYIS 1999	49
• İTHALAT ÇÖKTÜ	
• ENFLASYON ALARMI	
• HÜKÜMETİ BEKLERKEN	
• LIBERAL ÇÖZÜMLER	
• AMERİKAN MUCİZESİ!	
• DOLAŞIMDAKİ DÖVİZ	
• DOLAR 400.000 LİRA	
• İTHALAT ZENGİNLİKTİR	
• JAPONYA'DA DEVLET BORCU	
HAZİRAN 1999	61
• ENFLASYON NE OLACAK?	
• YÜKSEK FAİZ DİRENİYOR	
• BÜTÇE ÜSTÜNE	
• HERKES VERGİSİNİ ÖDESİN	
• SAYDAM BÜTÇE VE YÜKSEK FAİZ	
• UCUZ ÇÖZÜM YOK	
• SÜKUNET ALTINDIR	
• DEVEKUŞU MİSALİ	

TEMMUZ 1999	72
• BÜYÜMEDEN AL HABERİ	
• SÜRPRİZ GELİŞME YOK	
• 1 LEVA = 222.634 TL	
• PARA KURULU ÇÖZÜMDÜR	
• KAMUDA ÜCRETLER	
• AB'İN ALTERNATİFİ VAR MI?	
AĞUSTOS 1999	80
• TATİL DÖNÜŞÜ	
• BELİRSİZLİK AZALACAK MI?	
• ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ	
• 1 LİTRE BENZİN = 1 DOLAR	
• ÇUVALDIZ VE İĞNE	
• İNTERNETTE İKTİSAT	
• DEPREMİN EKONOMİK MALİYETİ	
• DEPREMİN EKONOMİYE ETKİSİ	
EYLÜL 1999	91
• DEVLETÇİ OLMAYAN ÇÖZÜMLER	
• DEPRESYON İKTİSADİ	
• TÜRKİYE DEĞİŞİMİ ARIYOR	
• ENFLASYON ARİTMETİĞİ	
• RİVAYET TOPLUMU	
• TARİH HIZLANINCA	
• DÜNYA EKONOMİSİ CANLANIYOR	
• TAHMİNLERDEKİ TÜRKİYE	
• BARCELONA	
EKİM 1999	103
• HAYALLER VE GERÇEKLER	
• 2000'DE ENFLASYON VE BÜTÇE	
• BÜTÇE AÇIĞI FACİASI	
• "STAND-BY" NE İŞE YARAYACAK?	
• DEMOKRASİ KORKUSU	
• GÜVENELİM Mİ?	
• KEMER SIKMA ÜSTÜNE	
• DIŞ DENGEDE SON DURUM	
• ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMALAR	
KASIM 1999	115
• YILDIZ FALI VE İKTİSAT	
• ENFLASYON BİLMECESİ	
• 2000'DE BÜYÜME VE DIŞ AÇIK	
• BİLİMİN GÜCÜ	
• AĞIT SONRASI SOHBETİ	
• YENİ DÖNEM BAŞLIYOR	
• VERGİ DEPREMİ	
ARALIK 1999	125
• MADALYONUN ÖBÜR YÜZÜ	
• TASARRUFÇUYA TAVSİYELER	
• KÜÇÜLMENİN NERESİNDEYİZ?	
• TÜRKİYE'Yİ DEĞİŞTİREN 24 SAAT	
• KUR POLİTİKASI VE PARA KURULU	
• PRATİK HESAPLAR	
• BANKACILIKTA REFORM İŞARETLERİ	
• "NİYET MEKTUBU" AÇIKLANDI	
• 1999'UN GARİP BİLANÇOSU	

1999 BEKLENTİLERİ

Bu yılın ilk yazısı daha öncekilerden farklı. Çünkü, 1999 yılı için kesin sayılar **vermeyeceğiz**. Verilemeyeceği kanısındayız. Nedenini tahmin etmek çok zor değil. Şöyle bir etrafınıza bakmanız yeterli.

Türkiye yeni yıla hükümete giriyor. Kısa sürede bir hükümet kurulabilecek gibi de durmuyor. Üstelik normal olarak Nisan'da **milli ve yerel seçimler** yapılacak. Yeni bir Meclis gelecek. Yeni Meclis'in dengelerine göre yeni bir hükümet kurulacak.

Bütün dünya ekonomileri seçimlerden etkilenir. İktidar değişikliği, iktisat politikası hedeflerinde ve kullanılacak araçlarda **farklılıklara** yol açar. Doğallıkla bu durum enflasyon, dış açık, büyüme, vs. temel göstergelere bir süre sonra yansır.

Ancak, siyasi ve ekonomik istikrarı tesis etmiş ülkelerde, bu etki sınırlıdır. Olsa olsa, bazı sayılarda **birkaç puanlık** bir değişme olabilir. İktidar alternatifleri ve önerdikleri politikalar da belli olduğundan, iktisatçılar güvenerek tahmin yapabilirler.

Maalesef aynı şeyi Türkiye için söyleyemiyoruz. Seçime üç ay kala, hala seçimin yapılmaması ihtimali tartışılıyor. Seçimden yeni dengeler çıkar mı? Bunların iktisat politikası açısından anlamı nedir? Hiç birini **bilmiyoruz**.

O nedenle, **genel eğilimleri** saptamakla yetineceğiz. Bazıları iyimser, diğerleri kötümser bir sürü senaryo yazıp topu taca atmayı da kendimize yediremedik.

Normal Koşullarda

Ekonominin **kendi dinamiğine** ağırlık veriyoruz. Mevcut politikaların fazla değişmeden devam edeceğini varsayıyoruz. Yılın ilk yarısı için nisbeten önümüzü görebiliyoruz. İkinci yarısı için söyleyeceklerimiz afaki kalabilir.

1999'un ilk üç ayında büyüme hızının eksiye düşeceğini bir ay önce söyledik. İkinci çeyrekte sıfır büyüme makul duruyor. Normal olarak, ikinci yarıda büyüme artıya geçer. Ama yıllık **yüzde 2'nin** üstüne pek çıkmaz.

İlk altı ayda cari işlemler dengesi küçük bir açık verecektir. İkinci yarıda ekonomi durgunluktan çıktıkça ithalat artar ve yılı **2 milyar dolara** ulaşabilecek bir açıkla kapatırız. İhracatı 28 milyar dolar, ithalatı 48 milyar dolar tahmin ediyoruz.

Enflasyon önce düşmeye devam edecek. Haziran için TEFEnflasyonunu **yüzde 45** olarak öngörüyoruz. Ancak, ikinci yarıdaki seyri büyük ölçüde yeni hükümete bağlıdır. Bugünkü politikalarla yüzde 35'e inmesi gerekir.

Buna göre, 1999'da döviz sorunu gözüküyor. Yılın ilk yarısında reel olarak TL birkaç puan kaybedebilir. Hükümetin hedeflediği ortalama dolar kuru **375 bin TL** bizim hesaplarımızla uyumludur. Yıl sonu için doları **425 bin TL** öngörüyoruz.

Para politikasının Şubat'tan sonra bir miktar **gevşemesini** bekliyoruz. Arada siyasi bir şok olmazsa, TL faizleri de biraz iner. Seçimden istikrarlı ve tutarlı bir hükümet çıkarsa, yazın TL faizlerindeki düşüş güçlenir.

Politika Değişirse

Elbette, seçimden **popülist ve sorumsuz** bir hükümet çıkarsa, yılın ikinci yarısında çok farklı bir tablo ile karşılaşmamız mukadderdir.

İç talep yapay şekilde pompalanırsa, büyüme hızlanır. Buna karşılık, bir yandan enflasyon tekrar yükselirken, diğer yandan **dış denge** bozulur. Döviz tekrar cazip olmaya başlar.

Ama, popülist bir hükümetin bile **1999'da** bir ekonomik kriz yaratabilmesi mümkün durmuyor. Yanlış politikalar devreye girse bile, bu yılı kazasız belasız atlattırız. 2000'lerde ne olur, başka hikaye.

1999'da da, temel sorun **enflasyonla mücadele** olacak. Seçimden sonra da sürdürülebilirse, mutlaka olumlu sonuçlar alınacaktır. Yoksa tekrar çalkantılı günlere geri döneceğiz. O bakıma, 1999 Türkiye ekonomisi için çok anahtar bir yıl olacaktır. (3 Ocak 1999)

HOŞGELDİN "EURO"

Son ayın yazılarında gene **Türkiye ekonomisi** öne çıktı. Yıl sonunda öyle oluyor. Bir önceki yılın değerlendirilmesi ve gelecek yılın tahminleri ağırlık kazanıyor.

Üstelik, Türkiye'de **alışık olmadığımız** gelişmeler var. Büyüme hızı ve enflasyon beraberce düşüyor. Dış açık kapanıyor. Faizler uzayda dolaşiyor. Bazı sektörlerden kriz ağlayışları geliyor. Yani yazılacak çok şey de var.

Fakat, 1999'un en önemli ekonomik ve siyasi olayı Türkiye dışında gerçekleşiyor. Avrupa'nın onbir ülkesi, milli egemenliğin kayıtsız şartsız simgelerinden biri kabul edilen **milli paralarını** terk ediyorlar.

4 Ocak 1999 Pazartesi günü, Avrupa ve Amerika mali piyasaları, yepyeni bir para birimi ile açıldı. Gelecek, geliyor derken, **"euro"** öngörüldüğü gibi geldi. Bütün borsaların tahtalarında boy göstermeye başladı.

Bu olayın boyutu Avrupa kıtasını aşiyor. **Dünya tarihi** açısından önem taşıdığı kanısındayım.

Yaşasın Federalizm

Sürekli okuyucularım, Avrupa Birliği'ne çok olumlu baktığımı biliyorlar. Kendime **"Avrupa Federalisti"** sıfatını yakıştırıyorum. Türkiye'nin de eninde sonunda katılacağı **Federal Avrupa Cumhuriyetini** savunuyorum.

Bir adım daha atabiliriz. Belki bir gün Akdeniz'in güney kıyısı, Orta Doğu hatta Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri de birliğe girer. Adını da **Avrasya Cumhuriyetine** değiştiririz. Nüfusu bir milyara yaklaşan çok kültürlü, çok dinli, çok milletli bir demokrasiyi kurarız.

Bazılarına hayal gibi gelebilir. 50 yıl önce "euro"yu düşlemek bile mümkün değildi. Avrupa milyonlarca insanın canına malolan bir savaştan yeni çıkmıştı. Ama, **sağduyulu, serinkanlı ve sabırlı** bir çaba sonunda hayaller gerçek oluyor.

Bu bakıma, “euro” dar anlamı ile ekonomiyi çok aşan bir simge. Milli devletlerin, halklarının **demokratik iradeleri** ile egemenlik haklarını bir üst kuruma devretmeleri devrini açıyor.

Milli devleti Avrupa keşfetmişti. Önce orada ortaya çıktı. Şimdi de milli devletin devrini doldurduğunu Avrupa müjdeliyor. İlk uygulamayı kendisi yapıyor. Şaşırtıcı değil. **Mahzurlarını** da herkesten evvel ve fazla Avrupa yaşadı. Dersini aldı.

Türkiye’de milliyetçiler bu işe kızacak. Avrupa sağı da mutsuz. “Euro”yu engellemeye güçleri yetmedi. Şimdi AB’nin **genişlemesini**, federalizmin kazanmasını durdurmaya çalışacaklar. Başarılı olamayacaklar. Bizimkiler gibi.

Ekonomik Etkileri

Her yeniliğin, her değişimin mutlaka uzun dönemli **yararları** fakat kısa dönemli **maliyetleri** vardır. Bazıları kar eder. Diğerleri zarar görür. “Euro” için de öyle olacak.

Örneğin, Avrupa paraları arasındaki döviz işlemleri **bankalara** komisyon geliri sağlıyordu. O kaynak kuruyor. Pek çok sanayi malı, farklı ülkelerde farklı kar marjları ile **değişik fiyatlardan** satılıyordu. Bu da çok zorlaşacak.

Sanayiciler “**devalüasyon yapalım, bizim ihracatımız (ve karlılığımız) artsın**” diyemeyecek. Daha fazla mal satmak için daha çok çalışmaları, daha düşük maliyetle üretim yapmaları gerekecek.

İşsizliğe karşı bütçe açıklarını ve gevşek para politikasını kullanmak zorlaşacak. Emek piyasaları mecruren **daha esnek** hale gelecek.

Aynı anda, tek pazar içinde **kur riski** bitiyor. Bir ülkeden bütün Avrupa için üretim yapan firmalar açısından çok önemli bir belirsizlik nedeni ortadan kalkıyor. Müteşebbis önünü daha iyi görüyor.

Daha önemlisi, Avrupa paraları spekülative saldırılara karşı zırhlanıyor. Birkaç büyük spekülative beraberce davranması, tek başına herhangi bir Avrupa parasını sallayabiliyordu. Belki tek istisna Almanya idi. Euro ise spekülativeörlerin boyunu aşacak kadar büyük bir **ekonomik güce** tekabül ediyor.

İtalya ve İspanya gibi nisbeten küçük ekonomiler euro’nun ilk meyvasını şimdiden topladılar. Piyasalar euro’yu onların milli paralarından **daha sağlam** gördüğü için, faizler düştü. Devletin borç yükü azaldı.

İşte böyle. Euro’nun Türkiye’ye etkilerini bir başka yazımda ele alacağım. (7 Ocak 1999)

SIYASİ MANZARA

Son günlerde gelen bazı okuyucu mektuplarında **siyaseti** ihmal ettiğim ifade edilmiş. Hakikaten, siyaset üstüne son yazımı 29 Kasım’da yazmışım. Onun da mesajı çok basitmiş.

Yılmaz hükümetinin düşmesi üzerine, seçim mutlaka **18 Nisan’da** yapılmalıdır demişim. O kadar. Yeni hükümet konusuna hiç girmemişim. Halbuki Ankara Aralık ayını çok hareketli geçirdi.

Sürprizler oldu. Medya heyecanlı günler yaşadı. Son anda başlıklar değiştirildi. Arada Demirel Ecevit ve Erez’e mührü verdi. İkisi de hükümet kuramadı. Şimdi Ecevit ikinci kere başbakan adayı. **Hafta başında** hükümeti kuracakmış.

Bizimki bir ihmal mi? Baştan söyleyelim. İhmal değil. Hükümetin düşmesi bizi **heyecanlandırmadı**. Bunun da birkaç nedeni vardı.

Siyaset Erbabı

Birincisi, bu kez yeni hükümetin **hemen kurulmayacağını** tahmin ettik. Bir süre beyhude turlar yapılır dedik. Neden? Siyasi sürecin evrimi o yöne işaret ediyordu. Analizi temel siyasi aktörlere odaklayabiliriz.

Önce, yeni Başbakan adayını atayacak olan Cumhurbaşkanı ele alalım. Çoğumuz Demirel’in **uslubunu** yakından biliyoruz. Neyi ne zaman ve nasıl yapacağını kestirmek o kadar zor değil.

Yeni hükümet için özel bir acelesi **olmadığını** görmek için kahin olmak gerekmiyordu. Demirel, sonuca neyin olmayacağını göstererek gitmeyi sever. Başarı şansı düşük fakat öğretici değeri olduğunu düşündüğü hamleleri yapar.

Doğallıkla, o arada kafasındaki karmaşık senaryoları gerçekleştirebilme imkanlarını da arayacaktı. Nitekim öyle oldu. Hiç acele etmedi. Geçmiş ile çelişecek Çankaya hükümeti operasyonlarına kalkışmadı. İş **zamana yaymayı** tercih etti.

Ya partiler? Hükümeti **düşüren** partilerin bir araya gelerek hükümet kurmaları ihtimali yok denecek kadar azdı. En azından, seçime üç gün kala, CHP’nin FP ile koalisyon kurması söz konusu olamazdı. DYP artı FP zaten Parlamento’da gerekli çoğunluğa sahip değildi.

Aynı şekilde, Yılmaz hükümetinin güvenoyu almasını mümkün kılan çoğunluğun tekrar bir araya gelmesi de beklenemezdi. İki ayrı partiden çok siyasi bir blok gibi davranan Yılmaz-Ecevit ikilisinin Baykal’a hiç **güvenmedikleri** ortada idi.

Bu koşullarda, hükümet kuruluşu ile fazla ilgilenmedim desem yalan olmaz. Ben de “**bekle gör**” tavrını benimsedim.

Hükümetin Ne Önemi Var?

İkincisi, kurulacak hükümeti fazla ciddiye almadım. Çünkü, seçim tarihinin değiştirilmeyeceğine inanıyordum. Neticede **üç-dört aylık** bir hükümet olacaktı.

Seçim tarihi üstünde fazla spekülasyon yapıldığı kanısındayım. Erbakan hükümeti düştükten sonra, belki 2000’e kadar direnecek yeni bir **ittifak** kurulabilirdi. Fakat olmadı. CHP hükümete katılmadı.

CHP’nin dışarıda kalması, bu Meclis’ten istikrarlı bir hükümet modeli çıkmasını engelledi. Dolayısı ile **erken seçimi** kaçınılmaz hale getirdi. Yılmaz’ın azınlık hükümetin bu kadar dayanması bile şaşırtıcıdır.

Seçimin geciktirilmesini isteyenler şüphesiz vardı. Fakat, askerin **doğrudan müdahalesi** dışında, seçimlerin geriye atılması mümkün durmuyordu. Böyle bir müdahaleye de ihtimal vermiyordum.

Evet. Türkiye'nin gündeminde hükümet yoktur. **Seçim vardır**. Konuşma sırası seçmene geldi. Vatandaş görüşünü açıklayacak. Aralık 1995'den bu yana geçen üçbuçuk yıllık değerlendirecek. Bazı siyasetçileri cezalandıracak. Diğerlerini mükafatlandırarak.

O bakıma, yeni hükümeti **önemsemiyorum**. Ecevit'in başbakanlığında ANAP ve DYP'nin desteği ile kurulan bir azınlık hükümetinden bir şey beklemiyorum. Vatandaşın da beklediğini sanmıyorum.

Yeni hükümet seçime kadar gemiyi fazla sallamadan götürsün, yeter. (10 Ocak 1999)

FAİZLERİ KİM YÜKSELTİYOR?

Türkiye'de adettir. Bir sorun ortaya çıkınca, herkes topu başkasına atar. Kimse kendisinin de o sorunun oluşumuna katkı yaptığını düşünmez. Yani **bizler masumuz**. Maalesef etrafımız kötülerle dolu.

Bakıyorum, Ağustos'tan bu yana TL faizlerinin gökyüzünde dolaşmasına da aynı tavırla yaklaşıyor. Bir kesim bunu bankacıların **komposu** şeklinde görüyor. Muhalefet tümü ile hükümeti suçluyor.

Finans sektörüne yakın olanlar kabahati **dış dünyaya** buluyor. Rusya krizi, Brezilya'nın sorunları, vs. örnek gösteriliyor. Hatta, Demirel bile geçenlerde yüksek faizden şikayet etti.

Ben de **vatandaşın tavrını** merak ettim. Mevduat sayılarına baktım. İlginç sonuçlar çıkıyor.

Döviz Mevduatı

Son beş aydır TL faizleri yıllık yüzde 130-150 aralığında seyrediyor. Döviz ise yıllık yüzde 70 civarında değer kaybediyor. Buna göre, parasını TL'de tutanlar **yüzde 50'ye** yakın dolar faizi alıyorlar. Halbuki, döviz hesapları ancak yüzde 10 veriyor.

Ne beklersiniz? Vatandaşın dövizden çıkıp TL'ye girmesini. Bir tarafta yüzde 50, öte yanda yüzde 10. Tasarrufçu enayi mi? Bu fırsatı kaçırmı? Hemen **dövizden TL'ye** geçecektir.

Korkarım yanıldınız. Hiç de öyle olmamış. Beraberce sayılara bakalım. Döviz mevduatı dört ana kalemden oluşuyor. Biri yurtdışındaki vatandaşların Merkez Bankasında açtıkları hesaplar. Bunlara Almanya'daki muhabir bankanın adı ile Dresdner hesapları deniyor. Son iki yıldır **12 milyar dolar** civarında duruyor.

İkincisi yurtdışında oturanların bankalarda açtıkları hesaplar. Biraz daha dalgalı seyrediyor. 1996 sonunda 4.5 milyar dolarmış. Arada 3.5 milyar dolara düştüğü olmuş. Şu sıralarda **6 milyar dolar**.

Üçüncüsü, bankalar arası döviz mevduatı. Bu da 2.5 ila 3.5 milyar dolar arasında gidip geliyor. Halen **3.5 milyar**.

Bizi ilgilendiren son kalem. Türkiye'de oturanların döviz hesapları. 1996 sonunda 21.5 milyar dolarmış. 1997 sonunda **25 milyar dolara** çıkmış. 1998 Temmuz ayında da aynı düzeyde imiş.

Sonra? Eylül'de, mali milat nedeniyle aniden 33 milyar dolara yükselmiş. Sonra gelen paranın bir bölümü gitmiş. Bir bölümü kalmış. Neticede Aralık sonunda **28.5 milyar dolar** döviz mevduatı duruyor.

Yani, TL faizlerinin tırmanmasından sonra, döviz mevduatı azalmamış. Tam tersine artmış.

TL'ye Güven

Bu durum faizin neden yükseldiğini çok iyi açıklıyor. Vatandaş **TL'ye güvenmiyor**. TL riski alıp yüzde 50 reel faiz almaktansa, dövizde kalıp yüzde 10'la yetinmeyi tercih ediyor.

Ne demek? Dolar bazında yüzde 50 reel faizi bile TL riski almak için yeterli görmüyor. "**Yok kardeşim, paramı dövizde tutar, yüzde 10 alır, ama geceleri rahat uyurum**" diyor.

Yani aradaki 40 farkı gelir kaybı gibi görmüyor. Dövizden çıkıp TL tutmanın **risk payı** kabul ediyor. Daha vahimi, vatandaşın büyük çoğunluğu, yüzde 40 risk payını az buluyor. O nedenle döviz mevduatına sıkı sıkıya sarılıyor.

Bu sayılar TL'ye **güvensizliğin** ne boyutta olduğunu bize çok iyi gösteriyor. TL'ye güvenmiyoruz. Çünkü, her an sorumsuz iktidarlar tekrar enflasyonu azdırabilir diye korkuyoruz. Devalüasyondan çekiniyoruz. Dövizde kalıyoruz.

Gerisi boş laf. Siz **dövizinizi bozduk** TL'ye yatırmadıkça, TL faizlerinin yüksek olmasından şikayet edemezsiniz. Mevzu budur. (14 Ocak 1999)

MEVDUAT SİGORTASI

Atasözü ne güzel özetliyor. "Bir deli bir kuyuya taş atmış, kırk akıllı çıkartamamış". **1994 Nisan'ında** ekonomi yangın yerine dönmüştü. Hatırlıyor musunuz?

Otomobil satışlarının sifıra düştüğü günler. Kola satışı bile yüzde 35 azalmış. **Vatandaş korkmuş**. Parasını bankalardan çekiyor. Küçük bankalar dayanamadı. Veznelerini açık tutamadılar.

Denize düşen yılana sarılır. Krize yol açan Çiller, çözümü tüm banka mevduatlarına **devlet garantisi** vermekte buldu. Eskiden de sigorta vardı. Fakat, sadece küçük tasarrufçuya yönelikti. 10-15 bin dolar sınıra kadar geçerli idi.

Mevduat garantisi, bankalardan kaçışı durdurdu. Bankacılık sisteminin büyük bir darbe yemesini engelledi. Yoksa, kurunun yanında yaş da yanacak, çok sayıda tasarrufçu büyük zarar görecekti.

Ama beraberinde başka sorunlar getirdi.

Moral Hazard

Şöyle bir durum düşünelim. Çok riskli fakat o ölçüde karlı olabilecek bir işle karşılaşılıyorsunuz. Kar da, **zarar da** sizin. Doğallıkla, kılı kırka yaracaksınız. Çok dikkatli davranmaya çalışacaksınız.

Şimdi kuralları değiştirelim. Kar sizin olacak. **Zarar başkasının**. Elbette daha fazla risk alırsınız. Yazı da gelse, tura da gelse size çalışıyor. Nasreddin Hoca'nın "ya tutarsa..." mantığı hakim olur.

İktisat literatüründe buna "**moral hazard**" deniyor. Türkçe "ahlaki zafiyet" diyebiliriz. Mevduat sigortası böyle bir sorun yaratıyor.

Küçük bir banka, piyasanın çok üstünde faizle para topluyor. Tasarrufçunun hiç riski yok. Nasıl olsa devlet garantisi var diye parasını yatırıyor. Ancak, banka sahibi ve yönetimi yüksek maliyetleri nedeniyle daha **riskli firmalara** borç vermek zorunda.

Firma borçlarını geri öderse, banka iyi para kazanıyor. Ödememezse, sorumluluk bankaya yatırılan sermaye kadar. Banka **Mevduat Sigorta Fonuna** devrediliyor. Sistem, bankacının riskli projeleri finanse etmesine yeşil ışık yakıyor.

Türkiye'de işler daha karışık. Banka sahibi kredileri doğrudan yada dolaylı **kendi şirketlerine** veriyor. Böylece nakit sıkışıklığını aşmaya çalışıyor. Becerirse, kurtaracak. Beceremezse? Zaten batmış olacaktı. Bir şey değişmiyor.

Halbuki, piyasa ekonomisinde riskle getiri arasında bire bir ilişki olmalı. Tasarrufçu daha fazla faiz veren bankaya mı gidiyor? **Parasının batması riskini** de kendisi taşıyacak. "Ahlaki zafiyetler" piyasa ekonomisine büyük darbe vurur.

Kim Ödüyor?

Kamuoyunda faturanın kime çıktığı konusunda kafa karışıklığı var. Türkbank, BankEkspres, şimdi de İnterbank Mevduat Sigorta Fonuna geçti. Her üç bankada da, büyük miktarda **batık kredi** olduğu söyleniyor. Halbuki mevduat sahibi parasını tam alacak.

Adı üstünde. **Sigorta**. Otomobilinizin kaskosu gibi. Tüm bankalardaki tüm mevduat sahipleri Fona sigorta primi ödüyor. Normal zamanlarda bu primler birikiyor. Sorun çıktığında, dara düşen banka o kaynaklarla kurtarılıyor.

Yani, parasını sağlam bankaya yatıran tasarrufçudan kesilen primlerle çürük bankaya yatıranların mevduatı garanti altına alınıyor. **Kasko** da öyle işler. Kaza yapmayanlar kaza yapanları finanse eder.

Ama kasko ihtiyari. İstersen yaptırıyorsun. İstersen riski alıyorsun, prim ödemiyorsun. Mevduat sigortası ise **zorunlu**. Tasarrufçuya sormadan sigorta yapıyor ve prim kesiliyor.

Mevcut sistemin bir an önce kaldırılmasından yanayım. İki hususa dikkat edilmeli. Bir: eskiden olduğu gibi **küçük tasarrufçu** ile sınırlandırılmalı. İkincisi: sigorta kapsamına girmek için bankalara **özel denetim koşulları** getirilmeli.

İsteyen banka sigorta dışında kalsın. Çok yüksek faiz de ödesin. Riskli projelere kredi de versin. Ancak, bu riski alıp parasını yatıran sonra "param battı" diye ağlamasın. Devlet garantisi istiyorsa, düşük faize razı olsun. Böylece bankalar arasında **haksız rekabet** de engellenmiş olur.

Kısaca, büyük bankaların bugünkü hali ile mevduat sigortasına karşı çıkmalarını destekliyorum. (17 Ocak 1999)

ŞUNDAN BUNDAN

Washington, D.C – Bu yıl Şeker Bayramında farklı bir program uyguladık. Zaten okulda dersler bitmişti. On günlük tatilden yararlandık. "Hem ziyaret, hem ticaret" denir. Öyle yapıyoruz.

Biraz dinlenme. Eski arkadaşlarla buluşma. Biraz dış dünyada havanın koklanması. Kitapçılar uzun uzun geziliyor. Türkiye üstüne birkaç yerde konuşma da yapıyorum.

Önce **Washington'a** geldik. Okuyucularına sık sık sözünü ettiğim Dünya Bankası Başkan Yardımcısı dostum Kemal Derviş'in misafiri olduk. Seyahat çok ilginç bir sürprizle başladı.

Uçak indiğinde sulu kar yağıyordu. Ama ısı sıfırın altına düşmüştü. Gece iyice soğudu. Sabaha karşı **elektrikler kesilmiş**. Amerika'da daha önce başıma gelmemişti. Herhalde uzun sürmez dedik. Hiç de öyle olmadı.

İnanmayacaksınız ama, dünyanın tek süpergücünün **başkentinde**, yüzbinlerce aile kış ortasında günlerce elektriksiz kaldı. Işık yok, ısıtma yok, yemek yok. Otellerde yer bulmak mümkün değil...

Bizimki 48 saat dolmadan geldi. Sadece bir gece üşüdük. Gazeteler dört gün elektriksiz kalanlar olduğunu yazıyor. Demek böyle sorunlar sadece Türkiye'ye ve az gelişmişliğe özgü değilmiş. Türkiye'de sık kesilir ama **daha kısa sürer** diye teselli buldum.

Sonra aklıma geçenlerde otoyolda **mandaya çarpan otomobil** geldi. Acaba münferit bir vaka, bir şanssızlık mı? Yoksa insanlar ve hayvanlar sık sık otoyola çıkıyor mu? Türkiye bu kazadan sonra otoyolda mandaların dolaşmasını engelleyecek tedbirler aldı mı?

Başkan Clinton'un Senato'daki yargılanması sürüyor. Merak ediyorum. Elektrik kesintisi, otoyoldaki manda, yargılanan devlet başkanı. Bu üçü arasındaki **ilişkiyi** nasıl keşfedebiliriz?

Dünyanın Merkezi

Washington'u tüm diğer başkentlerden ayırdeden pek çok özellik olduğunu sanıyorum. Hepsini zaten bilmiyorum. Fakat, bir özelliği benim çok ilgimi çekiyor. Burası bir **uzmanlar kenti**.

Başkent deyince, bizim aklımıza memur gelir. Sözcüğün kökeninde "**emir vermek**" yatıyor. Modern terminolojide bürokrasi deniyor. Yani bürolarda çalışanlar. Her ikisi de az çok aynı içeriğe sahip.

Başkentler, anonim devlet organizasyonu içinde, yukarıdan aldıkları talimatları aşağıya ileten insanlarla doludur. Alt üst ilişkileri güçlüdür. Hiyerarşi çok önemlidir.

Türkiye’de memur sözcüğü başka vasıfları da çağırıştırır. Çilekeş olduğu düşünülür. Düşük gelirlidir. Özveri ile çalışır. Mazbuttur. Ama “**yaratıcı, tuttuğunu koparan, iddialı**” gibi sıfatlar hiç kullanılmaz.

Süpergücünün “payitahtında” durumun çok farklı olduğunu gözlüyorum. İmparatorluğun esas ihtiyacı bilgi. **Doğru bilginin** zamanında üretilmesi. Onunla doğru kararların alınması.

Bilgi yanlışsa, karar yanlış çıkacak. **Yanlış kararı** istediğiniz kadar doğru, özverili, namuslu uygulayın. Fark etmez. Sonuç yanlış olacaktır. Türkiye’de anlamakta çok zorlandığımız bir husus budur.

O nedenle, bütün dünyanın sorunları Washington’da analiz ediliyor. En küçük ve önemsiz ülke bile inceleniyor. Mutlaka oradaki gelişmeleri izleyen birileri oluyor. Sadece dış politika ve diplomasi değil. Ekonomi, sosyoloji, iç politika, hepsi. Her konunun **birden fazla uzmanı** var.

Ortalık enstitü, merkez, think-tank dolu. Kiminin finansmanı yönetimden. Diğerlerine Kongre para veriyor. Uluslararası kuruluşlar var. Vakıflar, siyasi partiler, şirketler, zenginler, vs. araştırmaya **kaynak aktarıyorlar**.

Başka hiç bir başkentte böyle bir uzman ve bilgi zenginliğini bulamazsınız. ABD, güce giden tek yolun **bilgiden geçtiğini** çok iyi anlamış.

Brezilya

Bu haftanın en önemli ekonomi konusu Brezilya’daki **devalüasyon**. Neyse ki Bayram döneminin rahavetine rasladı. Yoksa, Türkiye’ye psikolojik etkisi çok olumsuz olurdu.

Devalüasyon isteyenlerin eline bir koz daha geçti. Döndükten sonra Türkiye Brezilya karşılaştırmasını ayrıntılı şekilde yapmayı planlıyoruz.

Okuyucularımın Şeker Bayramını kutlarım. (21 Ocak 1999)

TÜRKİYE’Yİ ANLATIRKEN

Washington, D.C. - Bu hafta iki ayrı toplantıda Türkiye’yi konuştuk. İlkinin kapsamı daha genişti. Siyaseti ve Orta Doğu ile ilişkileri kapsıyordu. Bölgeyi ve Türkiye’yi tanıyan yabancı uzmanlar katılmıştı. Keyifli ve yararlı tartışmalar oldu.

İkinci toplantı Dünya Bankasında, yani **iktisatçılar arasında** yapıldı. Bankadaki Türk meslektaşlarım da ilgi gösterdiler. Türkiye üzerine çalışan yabancı uzmanlar da gelmişti. Doğrudan Türkiye ekonomisinin sorunlarına girdik.

Canlı bir tartışma oldu. Sonra altı kişilik küçük bir grup öğle yemeği yedik. Başkan Yardımcısı **Kemal Derviş**, Tunus eski Planlama Bakanı **Mustafa Nabli**, ODTÜ eski öğretim üyesi Prof.**Ataman Aksoy**, Bölüm Başkanı **Wafik Grais** ve Bölge Başiktisatçısı **Samuel Otoo**.

Tahmin edeceğimiz gibi, yemek boyunca da Türkiye ekonomisinin **sorunlarını ve açmazlarını** tartışmayı sürdürdük. Kafamdaki bazı hipotezleri böylece test etme fırsatını buldum.

Bilmece Ülke

Bu seyahatimden hatıra kalacak olan sözcük “**bilmece**”. İngilizce “puzzle” deniyor. Meğer yurt dışında Türkiye ekonomisi için çok kullanılıyormuş. Sanırım herkes en az bir kere Türkiye için “bilmece” dedi.

Bilmecenin iki boyutu var. Bir yandan Türkiye ekonomisinde birbiri ile **tutarlı olmayan** bir takım özelliklerin varlığına işaret ediyor. Bunları iyi biliyoruz. En çok vurgulananı, yüksek enflasyona rağmen ortalama büyüme hızının yüksek olması.

Bir başkası, sürekli eşliğinde dolaşıp bir türlü **hiperenflasyona** ulaşamamak. Tam ucundan tekrar dönmek. Aynı şekilde, yüksek enflasyon ve istikrarsızlığa rağmen cari işlemlerde büyük yapısal açıkların oluşmayışı da sayılabilir.

Biraz da **şaşırmışlık** ifade ediyor. Dünya ekonomisindeki son çalkantılarda Türkiye tehlike bölgesine hiç girmedi. Halbuki, yüksek enflasyon nedeni ile birşeyler olur beklentisi çok yaygındı.

Ama olmadı. 1998 yazında iki ay içinde **10 milyar dolar** tutarında sıcak para kaçtı. Merkez Bankası hiç zorlanmadan hepsini döviz olarak ödedi. Daha gitmek isteyen varsa, onları da ödeyecek döviz var.

O arada Eylül içinde mali milat nedeni ile **4.5 milyar dolar** döviz geldi. Zaten ekonomideki yavaşlama ithalatı düşürüyor. Dolayısı ile cari işlemler de açık değil, fazla veriyor.

Enflasyon sorununu çözmüş, Türkiye’ye kıyasla çok daha sağlam olduğuna inanılan ekonomiler birbiri ardından sapır sapır dökülüyor. Türkiye’ye birşey olmuyor. “**Bilmece**” denmesini hakkettiğimizi düşünüyorum.

Dezenflasyon

Dünya Bankasında enflasyonla mücadeleyi konuştuk. İngilizce fiyat artışlarının yavaşlamasına “**disinflation**” deniyor. Bir çözüm yöntemi olarak “para kurulu”nu önerdim. Çünkü Türkiye’nin çok ciddi açmazları var.

Vatandaşın TL’ye hiç güvenmediği ortada. Enflasyonun düşeceğine de hiç inanmıyor. İner diyenleri “**pembe gözlüklü iyimserler**” diye hafife alıyor. Bu durumda, enflasyonist beklentiler aşağı inmiyor.

Enflasyon iniyor. Fakat insanlar hala yüksek enflasyon beklemeyi sürdürüyorlar. O zaman fiyatlar **talebe kıyasla yüksek** kalıyor. Satışlar azalıyor. Resesyon da zaten o demek.

Şöyle bir **açmaz** var. Ya hükümet enflasyonla mücadeleden vazgeçecek. Enflasyon tekrar tırmanırken büyüme de hızlanacak. Yada vatandaş enflasyon beklentisini aşağıya çekecek. Enflasyon düşerken büyüme hızlanacak.

İkisi de olmazsa, **resesyon sürecektir**. Kaç yıl? Taraplardan biri pes edinceye kadar. Önce hükümet havlu atarsa, bu resesyondan çabuk çıkarız. Ama enflasyon bizimle kalır.

Vatandaş ise kararlı duruyor. Enflasyonun düşeceğine inanmaya hiç niyeti yok. Bu durumda, hükümet enflasyonla mücadelede kararlı ise, ekonomik durgunluğun **uzun süreceği** anlaşılıyor.

Bilmecenin bir boyutu da, vatandaşın devlete duyduğu **güvensizlik**. Güvensizliğin yerini güven alıncaya kadar, ekonomide sorunlu bir dönem yaşanacağını söyleyebiliriz. (24 Ocak 1999)

BAŞKA GÜNDEMLER

Londra – İki haftadır Türkiye'nin günlük yaşamından uzaktayız. İlk hafta internet'te gazetelere göz atıyordum. Son hafta onu da yapamadım. Kısa dönemli konjonktürün dışında kalmanın da kendine göre bir keyfi var.

Bazen işe de yarıyor. Yapısal sorunları konuşmayı ve düşünmeyi kolaylaştırıyor. Daha önemlisi, **başkalarının gündemlerini** anlamaya çalışıyoruz. Buralarda neler tartışıldığını izliyoruz.

Özellikle son on yılda ekonominin gerçekten büyük bir hamle yaparak tümü ile dışa açılmasına rağmen, Türkiye'nin gündemi hala **kendi içine dönük** kaldı. Ekonomi dünya ile bütünlüştü. Ama siyaset Ankara'nın dışına çıkamadı.

Halbuki Batı'da son derece ilginç gelişmeler oluyor.

Rüşvetle Mücadele

Son günlerde en çok konuşulan konuların başında **Olimpiyat Komitesindeki** rüşvet skandalı geliyor. Gazetelerde birinci sayfada yer alıyor. Televizyon haberlerinde başı çekiyor.

Olan bitenler bizlerin hiç şaşırılmayacağı türden. Olimpiyatlar çok karlı bir işe dönüştü. Çünkü bütün dünyada televizyon seyircilerinin ilgisini çekiyor. Dolayısı ile, büyük paralar dönüyor.

Olimpiyatlara aday kentler kendi aralarında rekabet ediyor. Nerede yapılacağına Olimpiyat Komitesi karar veriyor. Kazanmak için, komite üyelerine **rüşvetler dağıtılmış**.

Rüşvet verenler anglo saksonlar. 2000 yılındaki yaz olimpiyatları Avustralya'nın **Sidney** kentinde yapılacak. 2002 kış olimpiyatları ise ABD'nin Utah eyaleti **Salt Lake City** kentinde.

Her ikisi de, komite üyelerine çeşitli rüşvetler dağıtarak yarışmayı kazanmışlar. Rüşveti alanlar ise büyük ölçüde komitenin Afrika'lı ve diğer az gelişmiş ülke kökenli üyeleri.

Skandalda hem dünyanın en zengin ülkeleri var. Hem de en fakirleri. Üstelik barış ve amatör rekabet gibi **ulvi idealleri** temsil eden Olimpiyatlara rüşvet bulaşmış.

Batı'da rüşvet ve suistimale karşı hareketlerin güçlendiğini söyleyebiliriz. ABD 20 yıl önce kendi şirketlerinin **yabancı ülkelerde** rüşvet dağıtmasını yasaklayan bir kanun çıkarmıştı.

Bundan Avrupalıların karlı çıktığı söyleniyordu. Amerikan şirketlerinin bu kanun nedeni ile yılda **20 milyar dolarlık** ihracat kaybettikleri hesaplanıyor. O nedenle ABD diğer zengin ülkelerin de aynı uygulamayı getirmesi için uğraşıyordu.

Türkiye dahil 29 OECD ülkesi tarafından imzalanan yeni bir anlaşma, bunu sağladı. **OECD üyeleri**, şirketlerinin yabancı ülkelerde siyasetçilere ve devlet memurlarına rüşvet vermelerini yasaklayacaklar.

Türkiye'nin durumunu gerçek bir muamma. Bizim şirketlerimiz başka ülkelerde rüşvet dağıtamayacak. **Ya Türkiye'de?** Kendi ülkesinde rüşveti engelleyemeyen bir ülke dış ülkelerdekine nasıl engel olacak?

Serbest Dolaşım

Euro sonrasında iktisatçıların en çok merak ettiği konuların başında, **emeğin dolaşımı** geliyor. İnsanlar AB ülkeleri içinde iş buldukları yere gidecekler mi? Yoksa gene kendi ülkeleri içinde mi kalacaklar?

London School of Economics'de öğle yemeğim vardı. Malum, buralara gelince okulumu mutlaka ziyaret ederim. Servis yapan genç Fransız çıktı. Sohbet ettik. Halinden memnun. Fransa'da **iş bulunuyor** ondan buraya geldim dedi.

Güney İngiltere'de işsizlik oranı çok düşük. Özellikle hizmet sektörlerinde emek darboğazları oluşmuş. Diğer AB ülkelerinden **yarım milyon** insanın çalıştığı tahmin ediliyor. Londra'da biraz dolaşınca bu sayıyı inandırıcı buldum.

Yeni nesil Avrupalılar atalarından farklı davranacak mı? Nerede iş bulursam orası memleketim diyecek mi? Yoksa işsiz de kalsalar ülkelerini terketmemekle direnecek mi? **Euro'nun başarısı** büyük ölçüde bu sorunun cevabına bağlı olacak. (28 Ocak 1999)

ŞAMPİYON TÜRKİYE

İki hafta sonra tekrar **Türk gazetelerine** kavuştuk. Belki bir şey kaçırdım korkusu ile onları biriktiriyorum. Gelince hepsini birden okudum. Dikkatimi çeken haberler oldu.

En ilginç, OECD'nin enflasyon sayılarında gizlenmişti. Türkiye son 20 yılın ortalamasında en **yüksek enflasyona** sahip. Üstelik ikinci ile bile aramızda büyük fark var.

Başka hiç bir konuda dünya liginin tepesine çıkamıyoruz. Neyseki enflasyonu düşürmekte bu kadar başarısız olmadık. Hiç olmazsa bir konuda **"dünyanın en..."** nitelemesini kazandık.

Sayıları hatırlatmaya ihtiyaç var mı? 1976-98 arası dönemde Türkiye'de fiyatlar ortalama yılda **yüzde 60** civarında artmış. İkinci Meksika'nın ortalama enflasyonu ise yüzde 38 olmuş.

Ya diğer ülkeler? Türkiye hariç OECD ortalaması 1976-85 döneminde yüzde 9.4 imiş. 1985-94 arasında enflasyon yüzde 5.1'e düşmüş. Son dört yılda ise **yüzde 2'ye** inmiş.

1974'de petrol fiyatlarının aniden yükselmesinden sonra, bütün dünyada enflasyonist bir dönem yaşanmıştı. Ancak, 1985'den sonra Türkiye dışındaki tüm OECD ekonomileri **enflasyonla mücadelede** başarılı olmuşlar.

Nitekim, 1985-94 ortalaması 1976-85 ortalamasından daha yüksek olan bir tek ülke var. Tahmin edin bakalım, kim? Elbette **Türkiye**. Hem enflasyon yüksek. Hem de sadece bizde yükselmeye devam ediyor!

Vergi Sürprizi

Yılbaşında verdiğimiz tahminlerde, Şubat ayından sonra TL faizlerinde bir **gerileme** beklediğimizi yazmıştık. Gene yanlışlık. Bu kez sürprizi Maliye Bakanlığı gerçekleştirdi.

Faiz gelirlerinin vergilenmesinde uygulamayı ani bir kararla değiştirmişler. Doğrusu çok şaşırdım. Minareye kılıf dikmekte zorlanmışlar. Boş yere mantık filan aramayın. "**Ben yaptım, oldu**" anlayışının tipik bir örneği.

1998'de TL faizlerinden enflasyon etkisini indirmek için **ortalama enflasyonu** kullanmaları yanlıştı. O sıralarda uyardık. Enflasyonun yükseldiği dönemde bu yöntem vatandaşın aleyhine olur. Fakat düştüğü dönemde Maliye zarar eder dedik.

Nitekim bu yıl enflasyon inişe geçti. Yıl sonu enflasyonu ortalama enflasyonun altında çıktı. Geçen yılın kısa vadeli hesabı bu yıl Maliye'nin **aleyhine** çalıştı.

Belli ki Maliye Bakanlığında düşünüp taşınmışlar. Sonunda vatandaşın peşin olarak ödediği stopajın bir bölümünü **silmeye** karar vermişler. Ne diyebiliriz ki? Tam anlamı ile kurtla kuzu hikayesi. Mahkemelerden döneceğini sanıyorum.

Yeni uygulamanın vergi gelirlerini nasıl etkileyeceğini bilmiyorum. Ama faizleri derhal **yükseltmiş**. Bunda hayret edilecek bir şey yok. Tasarrufçunun devlete güvenini azaltan her olay, sonunda TL faizlerinin tırmanmasına yol açacaktır.

Faiz Şampiyonu

Eski usul devletçi Maliye anlayışı Türkiye'yi bir konuda daha dünya şampiyonu yapacak gibi duruyor. **Reel faizde** kimsenin elimize su bile dökemeyeceği düzeylere geldik.

Brezilya'da kriz ortasında faizler **yüzde 35'e** çıktı. Batı medyası sürekli bundan bahsediyor. Gelsinler Türkiye'ye baksınlar. Devlet reel olarak ancak yüzde 40'ların üstünde faiz verince borç bulabiliyor.

Şu sıralarda AB'de euro reel faizleri **yüzde 3'ün** altında. Amerikan hazinesi yüzde 4'den biraz düşük reel faiz ödeyerek borçlanıyor. Küçük bir araştırma yaptım. Rusya ve Brezilya gibi kriz içindeki ekonomiler hariç tutulursa, hiç bir ülkede reel faizler yüzde 10'u geçmiyor.

Atalarımız "neye niyet, neye kismet" demişler. Maliye faize gözünü diktikçe, Hazine'nin faiz ödemeleri artıyor. Üstelik, o arada ekonomideki **durgunluk** derinleşiyor.

İşin o kısmından memnunum. Faizler yükseldikçe enflasyonun düşeceği kesinlik kazanıyor. Çarşamba günü Ocak ayı enflasyonu açıklanacak. Geçen yıl yüzde 6.5 olan TEFEnflasyonunun bu yıl **yüzde 3.6'ya** inmesini bekliyorum.

Ya faiz şampiyonu olacaksınız, yada enflasyon. Çünkü ikisi birden olmuyor. Maliye sayesinde **faizi** seçmiş olduk. Enflasyon şampiyonluğunun elimizden gitmesine bir şey kalmadı. (31 Ocak 1999)

ESKİ ŞARKILAR

Sevgili Barış'ı şimdi uğurladık. Bir insan seli ona son yolculuğunda refakat etti. Halka halka genişleyen bir sevgi seli. Gözlerimiz yaşlı. Onun böyle zamansız aramızdan ayrılmasından şaşkın.

Üç gündür, son 45 yıl film şeridi oldu. Gözlerimin önünden geçiyor. Şaka gibi geliyor. Biraz daha dişini sıkırsa arkadaşlığımızın yarım asrını kutlayacakmışız.

Galatasaray Lisesine 1954 yılı Eylül'ünde başladım. Şimdi Galatasaray Üniversitesi olan Ortaköy'deki eski saray o zamanlar Lisenin ilk bölümü idi. Yetiştirici orada okunurdu.

Beyoğlu'na 1955'te geçtik. Ortaokulda farklı şubelerde idik. Sonra lisede A şubesinde buluştuk. Ağız armonikası çalardım. İlk grubunda beni vokalist yaptı. İlk şarkıyı da hatırlıyorum. "**Twinkle twinkle little star...**"

Ben caza merak sarmıştım. Barış'ın da teşviki ile kendime bir alto saksafon aldım. 1958 olmalı. O sıralarda Türkiye ilk büyük döviz krizini yaşıyordu. Müzik aleti ithalatı durmuştu. Amerikalı bir askerden karaborsadan aldık.

Rahmetli babacığım 3500 lira ödedi. Bodrum'da o paraya ev alınır. Şimdi dolarla milyon olmuştu. Saksafonu gayrimenkule tercih ettiği için kendisine hala minnettarım.

Barış 1963 sonbaharında Belçika'ya gidinceye kadar beraber çaldık. **Barış Manço ve Haramileri**. Ben saksafonda. Batur Pere davulda. Galatasaray'dan sınıf arkadaşımız Ender Enön gitarda. Mehmet Şahinbaş gitar ve basgitar. Gece klüpleri, konserler, çalmadığımız yer kalmadı.

Çıt Çıt Çetene de

Benim bildiğim kadar, Barış Manço Türk şarkılarını batı müziği ile ilk söyleyenlerden biridir. Grafson Plaklarına "**çıt çıt çıt çetenede**" kaydını yaptık. 45'lik plak çıktı. Tutuldu. Öbür yüzünde bir twist şarkısı vardı.

Ardından "**kızılıklar oldu mu?**" geldi. Çok popüler oldu. Herhalde 5 bin filan satmıştır. Başka bir dünya gibi geliyor ama o devirde Türkiye'de müzik seti filan yok. Evinde pikabı olanlar büyük kentlerde bile parmakla gösteriliyor.

Daha transistörlü kaset teyp keşfedilmemiş. Lambalı Grundig teypleri büyük ve ağır. Hem de çok pahalı. Tam o günlerde dolmuş, taksi ve minibüslere 45'lik çalan pikap takma modası gelmişti. Arabeskin yükselişinde de onların çok etkisi olmuştur.

Barış gittikten sonra eski tadımız kalmadı. Robert College'in Murat Sertel'in solistliğini yaptığı Ekolar'ı vardı. Onlarla konserlere çıktık. Ben sağda solda birçok müzisyenle çalıştım. Hafta sonları bizim Levent'teki evde kendi keyfimize caz çalardık.

Yavaş yavaş müziğe çok yeteneğim olmadığını da kavramaya başladım. Batur'la Kingston Trio ve Limelighter gibi folk gruplarına takılırken, gitar tıngırdatmaya başladım.

1966'da İktisat Fakültesi bitti. Akademik kariyeri seçtim. İki değerli hocam, Sencer Divitçioğlu ve rahmetli İdris Küçükömer beni asistan aldılar. Tayinim çıkınca saksafonu gardrobun üstüne kaldırdım. Bir daha da indirmedim.

Gönüllerin Padişahı

Bariş bu kadar çok sevildiğini biliyor muydu? Herhalde hissediyordu. Ne kadar yoğun, içten ve karşılık beklemeyen bir sıcaklığın muhatabı olduğunu üç gündür görüyoruz.

Bana "gerçek iktidar nedir?" diye sorsanız, "**gönüllerde taht kurmaktır**" derim. Güzel arkadaşım Bariş işte onu gerçekleştirmiş. Hepimizin başı sağolsun. (4 Şubat 1999)

GÖZLER FAİZLERDE

Her ayın ilk Pazar yazısında ekonomiye tasarrufçu açısından bakmaya çalışıyoruz. Bir süredir, kaçınılmaz olarak iki tema ağırlık kazandı. Enflasyonda ve kurda bir sürpriz olur mu? **Faizler** ne yönde seyrediyor?

Enflasyon konusunda tahminlerimiz tutuyor. Tahtaya vurmamak gerekir. Geçen Pazar günü daha Ocak ayı enflasyon sayıları yayınlanmamıştı. TEFE **yüzde 3.6** olur dedik. Nitekim Çarşamba günü DİE tarafından yüzde 3.6 olarak ilan edildi.

Böylece yıllık toptan eşya fiyatları artışı **yüzde 50'ye** geriledi. 1998 Ocak ayında artış yüzde 5.1 ve yıllık yüzde 92.5 olmuştu. Enflasyonda 42.5 puan yada yüzde 45 oranında bir düşüş söz konusu.

TEFE'de öngörülmesi daha zor olan tarım ve kamu kesimi fiyatları da var. O nedenle, iktisatçılar TEFE'nin belkemiğini oluşturan "özel imalat sanayi fiyatlarına" çekirdek enflasyon diyorlar. Ocak'ta **yüzde 3.1** artmış.

Buna göre, özel imalat sanayi yıllık artışı **yüzde 50.6** oluyor. 1998 Ocak ayında ise yüzde 5.1 ve yıllık yüzde 84.9 olmuştu. Eşdeğer bir düşüş eğilimini çekirdek enflasyonda da görüyoruz.

TEFE'nin Şubat'ta yüzde 3.1'e gerilemesini, Mart, Nisan ve Mayıs aylarında yüzde 2'lere, Haziran'da ise yüzde 1'lere inmesini bekliyoruz. Haziran sonunda yıllık toptan eşya enflasyonu mutlaka **yüzde 45'in** altında olacaktır.

Kur Politikası

1999'un ilk aylarında Merkez Bankasının TL'nin bir miktar değer kaybetmesine yeşil ışık yakacağını öngörmüştük. Ocak'ta beklentimiz gerçekleşti. Çekirdek enflasyon yüzde 3.1 iken, "1 dolar artı 1.5 mark" döviz sepetinde devalüasyon **yüzde 4.5** çıktı.

Aynı eğilimin önümüzdeki aylarda da devam edeceğini söyleyebiliriz. Sepet devalüasyonunu **yüzde 4**'ün biraz üstünde kalır. Buna göre, TL reel olarak her ay yüzde 1-1.5 aralığında değer kaybeder.

Bunları toplayınca, Haziran sonu için doları **390-400 bin TL** aralığında tahmin ediyoruz. Dolar-mark paritesinin 1.68 olacağını varsayıyoruz. Fili parite farklı çıkarsa, küçük oynamalar olabilir.

Bütün işaretler, Ekim'den itibaren ithalatın ihracattan çok daha hızlı gerilediğini gösteriyor. Bu bakıma, Türkiye'nin döviz gelirlerinin nisbeten düşük olduğu kış aylarında bile cari işlemler dengesinde bir **açık belirmeyeceğini** öngörebiliriz.

Haziran sonrası kur politikası için bir şey söylemek istemiyoruz. Seçim sonuçlarına ve yeni kurulacak hükümetin nasıl bir iktisat politikası izleyeceğine bakmak gerekecek.

Ancak, yukarıdaki analiz doğru ise, zaten Haziran sonuna kadar sessizce yüzde 8-9 civarında devalüasyon gerçekleşecek. Ondan sonra olsa olsa TL değer kazanmaya başlar. Yani 1999'da bir **kur sürprizine** ihtimal vermiyoruz.

Para Politikası

Şubat'tan itibaren faizlerin gevşeyeceğini öngörmüştük. Bu kanımız şimdi daha güçlendi. Resesyonun gereksiz yere derinleşmemesi için, para politikasının **gevşemesi** gerekiyor.

1998'in son çeyreğinde büyüme hızının eksiye döneceği bizce kesinleşti. 1999'un ilk çeyreğinde de eksi olacak. Resesyonla birlikte, normal olarak TL reel faizlerinin döviz bazında **yüzde 10'un** altına gerilemesi beklenir.

Ancak, seçimlerin getirdiği belirsizlik nedeni ile hala yüksek bir risk primi söz konusu. İlk aşamada, Mart'ta TL faizlerinin **yüzde 100'ü** görebileceğini düşünüyoruz. Seçimden istikrarlı bir hükümet çıkarsa, yaz başında **yüzde 80** bizi şaşırtmaz.

Siyasi istikrarsızlık kısa vadeli faizlerde düşüşün daha belirgin olmasına yol açacaktır. Demek ki, tasarrufçunun portföyüne yüksek faizli ve vergi avantajlı **2000 vadeli** Hazine bonolarını eklemesinde yarar var.

Özetlersek: TL'de kalalım ve ortalama vadeyi uzatmaya çalışalım. (7 Şubat 1999)

MADENİ 100.000'LİK

Son günlerde gazetelerde yeni 100 bin liralık **madeni paraların** resmi var. Ben daha kendisini görmedim. Fazla meraklanmıyorum. Eli kulağında, birkaç gün içinde bizim de elimize geçer.

Türkiye'nin yaşadığı **olağandışı enflasyon** olgusunun en somut kanıtları madeni paralar. Benim ilk hatıralarımda ortası delik 1 kuruş ve 2.5 kuruş vardı. 40 para ve 100 para da denirdi.

Sonra 5 kuruş, 10 kuruş, 25 kuruş, 50 kuruş ve 1 lira gelirdi. Daha büyükleri kağıt para idi. 1950'den önce, üstünde İsmet İnönü'nün resmi olan 1

liralik **banknotlar** da vardı. Bir tanesini uğur parası olarak cüzdanımda uzun süre taşıdım.

1950'de Demokrat Parti iktidara geldiğinde, vali maaşı **1000 lira** imiş. Tek parti döneminde devlet memurları iyi maaş alırlardı. 1000 lira çok büyük gelire tekabül ediyordu.

Karşılaştırma için bir örnek vermek istiyorum. Rahmetli babam aynı yıl Levent'teki evimizi **19 bin liraya** almıştı. Üstelik, 2.500 lirası peşin, gerisi ayda 100 lira taksitle 15 yılda ödenmek üzere...

Nereden nereye! Türkiye'nin hiç hiperenflasyon yaşamamış olmasına seviniyoruz. Ama, böylesi daha mı iyi? İşte, yavaş yavaş 100 bin liralık madeni paraya ulaştık. Kimbilir, belki **1 milyonlukları** da göreceğiz.

Düşük enflasyon ülkelerinin vatandaşlarını kıskanıyorum. Doğumundan ölümüne, bir hayat boyu aynı madeni paraları gördüler. Sürekli çıkartıp **"bu kaç para?"** diye bakmalarına ihtiyaç yok. Parmakları bile tanıyordur.

Alaturka Enflasyon

Enflasyonu seviyor musunuz? Bu soruya herkes hayır diyor. Ben daha **"enflasyondan memnunum"** diyene hiç raslamadım. Kime sorsan şikayetçi. O zaman neden düşmüyor?

Bu soruyu sık sık soruyoruz. Hep aynı cevabı veriyoruz. Çünkü, kimse enflasyonla mücadele için bir bedel ödemeye razı değil. Bir hükümet işi ciddiye alsaydı, hemen bağırırmaya başlıyoruz.

1998 ortalarından bu yana, Yılmaz ve Ecevit enflasyonu indirecek politikalar uygulamaya başladılar. İktisat teorisinin öngördüğü gibi, **sonuç alınıyor**. Fiyat artışlarındaki yavaşlama gözle görülür hale geldi.

Ayrıntılarda farklı düşünseniz bile, genelde ANASOL'un enflasyonla mücadele tavrını destekledik. Seçimden sonra da aynı politikanın sürdürülmesi halinde 1980'lerin başlarından bu yana ilk kez enflasyonun **yüzde 30'lara** gerilemesine şahit olacağız.

Kamuoyu memnun mu? Hayır. Şimdi de herkes fiyat artışlarının denetim altına alınmasının kaçınılmaz sonucu olan yüksek faizlerden, resesyon ve işsizlikten **şikayet** ediyor.

Karar vermek gerekiyor. **Biz ne istiyoruz?** Enflasyonun düşmesini istiyorsak, ekonomideki durgunluğa sevinmeliyiz. Bakıyorum, kamuoyunda böyle düşünen bir avuç iktisatçıdan ibaret.

Yorumcuların büyük çoğunluğu, birbiri ile tutarsız iki talebi aynı anda seslendirmekten çekinmiyor. Hem enflasyon insin. Hem de talep çok canlı olsun ve fabrikalar tam kapasite çalışsın.

Maalesef, iktisat teorisi bu tür **alaturkcalıklara** izin vermiyor. Ya biri, yada öbürü. Seçmek gerekiyor. Enflasyon sorununun devokuşu misali kafamızı kuma sokarak çözülemeyeceğini iyi anlamalıyız.

Erken Emeklilik

Bürokrasi kaynaklı bir habere dikkatinizi çekmek istiyorum. Demirel-İnönü ikilisinin başımıza sardığı erken emekliliğin kamu maliyesine **26 milyar dolar** yük getirdiği hesaplanmış.

Hesabı kontrol etmedim. Ne derece gerçeği yansıtıyor bilmiyorum. İlk bakışta makul geldi. Doğru olduğunu kabul ediyorum.

Çok ilginç karşılaştırmalar yapmak mümkün. Devletin şu andaki toplam iç borcu 35 milyar dolar civarında. Demek ki, erken emeklilik olmasa iç borç sadece **9 milyar dolarda** kalabilirmiş.

Atasözünü biraz değiştirelim. **"İki popülist kuyuya taş atmış; IMF zoru bile kolay çıkartmamış"**.

Yeni madeni yüzbinlikler hepimize hayırlı olsun. (11 Şubat 1999)

IMF DE DİYOR?

Son IMF'li yazıdan bu yana altı buçuk ay geçmiş. Türkiye için uzun sayılır. Üstelik, araya üç kriz girdi. Rusya, hükümet ve Brezilya krizleri. Bunlara rağmen IMF'nin kapısına düşmemiş olmamız büyük bir başarıdır.

Aslında IMF heyetinin son ziyaretinde **duygusalılık** daha ağır basıyordu. Uzun süredir Türkiye masasının başındaki Martin Hardy artık bizi bırakıyor. Bir veda gezisi olarak kabul edebiliriz.

Onun dışında bir şey beklenmiyordu. Ziyaret öncesinde Ecevit hükümetinden gelen işaretleri kimsenin ciddiye aldığını sanmıyorum. Ecevit'in daha önceki Başbakanlıklarında da **IMF'yi anladığı** söylenemez.

Zaten şu anda Türkiye'nin IMF'den ne isteyeceğini de çıkartabilmiş değiliz. Döviz desek, adamlar Merkez Bankasındaki **rezervleri** gösterecek. Bu size yeter, daha fazlasını ne yapacaksınız diye soracak.

Dış kredi desek zaten alıyorsunuz diyecekler. Neyi hangi mantıkla isteyeceğimizi biri bana da açıklasa çok sevineceğim.

Sabıkalı Türkiye

IMF nezdinde Türkiye'nin **"güvenilmez ülkeler"** arasında yer aldığını bilmeliyiz. Bunun geçmişi çok uzun. Değerli dostum Deniz Gökçe Akşam gazetesindeki yazısında olağanüstü şekilde özetlemiş. Ondan alıntı yapıyorum.

"IMF ile Türkiye'nin yolları 1994 başındaki krizde birleşmişti. 1994'ün ikinci yarısından 1995'in Eylül ayına kadar IMF'nin en uslu çocuğu olarak bayağı ciddi ekonomik hamleler yapmıştık.

Tam 1996'da hükümet aynı yaklaşıma devam eder ve ekonomi daha iyi konuma gelir diyorduk ki, muhteris Deniz Baykal tuttu seçim istedi, diğer muhteris Tansu Çiller kabul etti ve elbirliği ile stand-by anlaşmasını çöpe attılar.

IMF ve Dünya Bankası bu işe çok bozulmuştu. Ve onlar da yemin ettiler! Nasıl olsa Türkiye içinde bulunduğu bataktan kendi başına çıkabilecek güce sahip değildi. Er geç sıkışacak ve IMF-Dünya Bankasına ruhunu teslim edecekti. Teslim edince de Türkiye'nin burnu sürttürülecekti.

Nitekim 1996 yılındaki Çiller-Erbakan ortaklığı bu IMF-IBRD ikilisinden zırnık alamadı, sadece nasihat aldı! Sonra 1997-98 arasında Yılmaz-Ecevit koalisyonu 1997 Ekim'inde Hong Kong toplantılarında stand-by kovaladı, sadece psikolojik destek ve izleme programı uygulaması gerçekleşti.

Karar çoktan verilmişti. Önce Türkiye burnunu sürtüp reformları yapacaktı. Sonra Türkiye'ye yüz verilecekti. Baykal ve Çiller'in günahları ayağımızı bağlamaya devam ediyordu!"

Aynen böyle olmuştur.

Bekle Gör

IMF heyet başkanı Hardy'nin ziyaretinin sonunda yaptığı açıklamalar Deniz Gökçe'nin analizini doğruluyor.

Türkiye'nin son dönemdeki çabaları methediliyor. Genel ve elastik ifadeler taşıyan vaatler yapılıyor. Sonra uzun uzun gerçekleştirilmesi gereken reformlar anlatılıyor. Yani **bol nasihat** dinliyoruz.

Vurgulanan reformlar belli. Öncelikle emeklilik yaşının yükseltilmesi ve diğer sosyal güvenlik tedbirleri geliyor. Bankacılık yasasının bir an önce çıkması var. Tarım kesimine yönelik sübvansiyonların düzene sokulması isteniyor. Özelleştirme hızlanmalı deniyor. Türkiye'de bunları bilmeyen kalmadı.

Ya vaatler? Onun koşulları son derece net. Seçim geçecek. Yeni Meclis'ten istikrarlı ve güvenilir bir hükümet çıkacak. Yukarıdaki reformları yapmaya başlayacak. **Ondan sonra** IMF destek vermeyi düşünecek.

Bunlar gerçekleşirse Türkiye'nin IMF desteğine ihtiyacı kalır mı? Sanmıyorum.

Neyse, IMF ziyaretinin önemli bir yararı oldu. Haziran'da TEFE enflasyonu **yüzde 45'e** inecek diye aylardır yazıyor, söylüyoruz. Ciddiye alınmıyordu. Hardy de aynı sayıyı verdi. Kamuoyunun dikkatini çekti. IMF bize inanmasa da, biz IMF'ye inanıyoruz. (14 Şubat 1999)

YENİ DÜNYA DÜZENİ

Çok önemli bir olay gerçekleşti. Apo güvenlik güçleri tarafından Nairobi'den alınarak yargılanmak üzere Türkiye'ye getirildi.

Haklı olarak herkes bunu tartışıyor. Komplo teorileri üretiyor. Acaba Yunanistan Türkiye ile işbirliği yaptı mı? Neden? Amerika'nın payı ne? Tarık Aziz'in Ecevit tarafından Türkiye'ye davet edilmesi ile bu olayın bir ilgisi var mı?

Bundan sonra olabilecekleri **tahmin etmeye** çalışıyoruz. Türkiye hakikaten terör belasından kurtulabilecek mi? İdam cezası kaldırılacak mı? ABD ve Avrupa'nın tavrı şimdi ne olabilir? Apo'nun yargı önüne çıkması seçimleri nasıl etkiler?

Ortalıkta uçuşan çok soru var. Cevaplarını daha bilmiyoruz. Genel trendlere bakıp ipuçları yakalamaya çalışıyoruz.

Soğuk Savaş Sürse

Abdullah Öcalan'ın serüveni, dünyanın son on yılda ne kadar köklü bir **dönüşüm** yaşadığını bir kez daha bize gösteriyor. Küreselleşmenin günlük yaşamdaki örneklerinden Türkiye de nasibini aldı. Bunları biliyoruz.

Ama, siyasi düzeydeki değişimin tam anlamı ile kavrandığını söylemek pek mümkün durmuyor. Kendi siyasi yapımızın zafiyetleri **eski reflekslerin** sürdürülmesine olanak sağlıyor.

Tersine bir soru ile başlamak istiyorum. 1980'ler ve öncesinde, yani soğuk savaş devam ederken böyle bir durum ortaya çıkar mıydı? Yani, **marksist-leninist** bir örgütün başındaki insanın sığınacak bir yer bulamaması söz konusu olur muydu?

Bu soruya "evet" cevabını vermek çok zor. Eskiden, şiddeti tek siyasi araç kabul eden anlayışların mutlaka bir **hamisi** çıkardı. İki süper güçten biri onları sahiplenirdi.

O nedenle teröre karşı uluslararası düzeyde işbirliği olanaksızdı. Çünkü ABD ve Sovyetler Birliği'nin çıkarları buna izin vermezdi. Her ikisi de, şiddet kullanan örgütleri diğerine karşı **el altından** besler ve korurdu.

Ya Avrupa ülkeleri? AB öncesinde onların uluslararası siyasetteki ağırlığı küçük ve dağınıktı. Biraz şımarık çocuk tavrı ile, Amerikan şemsiyesi arkasında, kendi küçük çıkar hesapları ile **olmadık işler** yaparlardı.

Şimdi durum çok farklı. ABD tek süper güç. Her tür teröre karşı **net bir tavır** geliştirdi. Amacı ne olursa olsun, ona şiddet kullanarak ulaşmak isteyen tüm örgütlere karşı çıkıyor. Kanun önüne getirilmelerini istiyor.

Bunu sağlayacak gücü de var. Çünkü ABD'nin bu katı tutumu karşısında, hiç bir ülke riske girmek, terör örgütünü destekler duruma düşmek istemiyor. PKK ve Apo bu somut gerçeği **zor yoldan** öğrendiler.

Bir Lider Aranıyor

Türkiye açısından, bu madalyonun çok önemli bir başka yüzü var. ABD'nin katı tavrı terörle sınırlı değil. Türkiye'de pek çok kesimi tedirgin eden bir başka ayağı daha mevcut: **insan hakları ve hukukun üstünlüğü**.

Soğuk savaşın kesin galibi, şimdi dost ve müttefiklerinin demokrasinin temel ilkelerine saygı göstermesini istiyor. O konuda da, aynı uslubu sürdürüyor. Ülkelerin iç işlerine **karışmaktan** çekinmiyor.

Eskiden hasır altı edilen sorunlar şimdi **Birleşmiş Milletlere** taşınıyor. Sonra Başkan Clinton bizzat devreye giriyor. İşte İsrail-Filistin barışı. İşte Kuzey İrlanda'da katolik-protestan çatışmasının çözümü. İşte Bosna.

PKK sindirilir sorumluları cezalandırıldıça, ABD, AB ve dünya kamuoyunun Türkiye üstündeki baskılarının artacağını öngörebiliriz. Terör bitince, esas **Kürt sorunu** başlayacak.

Maalesef, yakın tarihinin en önemli dönemeçlerinden birinde Türkiye bu çapta bir sorunu çözebilecek **siyasi liderliğe** sahip değil. Mevcut kadrolarda o vizyonu ve cesareti göremiyoruz. O bakıma biraz tedirginiz. (18 Şubat 1999)

EURO NAZARA GELDİ

Bunca yıllık iktisatçıyım. Bir türlü mali piyasaların mantığını yakalamayı beceremiyorum. Üstelik, diğer meslektaşlarımla konuşunca, yalnız olmadığımı görüyorum.

Frenkçede “**mesleki saplantılar**” (deformations professionnelles) denir. Bir alanda uzmanlaşmış kişiler az çok aynı reflekslere sahip olurlar. Benzer durumlarda benzer teşhis ve tahminleri yaparlar.

İktisatçıların piyasa ile ilişkilerinde bu kesinlikle doğru. Son günlerde çok ilginç bir örneğini daha yaşıyoruz. Gerçek bizim beklentilerimizden farklı davranıyor. Tüm meslek erbabı **hayret içinde** izliyoruz.

Konu **euro'nun değeri**. AB'nin yeni parası 1 Ocak 1999'da resmîyet kazandı. Dolayısı ile, en az dokuz aydır hakkında her yerde yazılıp çiziliyor. Çok mürekkep harcandı.

Euro'yu sevmeyenler eleştirilerini dillendirdi. Taraftarları pembe tablolar çizdiler. Herkes euro'nun dolar karşısındaki **çapraz kurunun** ne yönde seyredeceğini tahmin etti.

Bütün iktisatçılar, euro'nun dolara karşı değer kazanacağı kanısında idi. Ben de bunu paylaşıyordum. Yılbaşında “**euro=1.17 dolar**” kuru ile başladı. Bir kaç ay içinde kurun **euro=1.25 dolara** kadar yükseleceğini öngördüm.

İktisatçılar neden böyle düşünüyordu? İktisatçı fıkralarını hatırlayın. İşin en çok bu kısmını severiz. Bir beklentimiz gerçekleşmeyince, uzun uzun neden öyle beklediğimizi açıklamaktan büyük zevk alırız.

Biz anlatıyoruz ama, piyasalar bizi dinlemiyor ki...

Dolar Güçleniyor

Çapraz kurları izlemeseniz bile, sanırım ne geleceğini tahmin ediyorsunuz. İlk günlerde hakikaten euro değer kazandı. Hemen 1.18'i gördü. Tırmanmaya devam edecek zannedildi.

Sonra ne oldu? Düşmeye başladı. Bizim beklentimizin tam tersine, dolar euroya karşı güçlenmeye başladı. Önce 1.16, derken 1.15. Euro orada da durmayıp Cuma günü **1.10'a** geriledi.

Biz yüzde 5 ve üstü değer kazanır demiştik. Tam tersine, yüzde 5'in üstünde değer kaybetti. Belli ki piyasalar ve iktisatçılar bu çok önemli konuda birbirine **zıt fikirlere** sahipti.

Şimdi ne yapacağız? Gene bu tür konularda sağduyu ve bilgisine çok güvendiğim meslektaşlarımla istişare ettim. Baktım ki onlar da en az benim kadar şaşırılmışlar.

“**Allah allah, bu da nereden çıktı**” diyorlar. İktisat teorisi doların düşmesini ve euronun yükselmesini öngörüyor. Bütün göstergeler onu gerektiriyor. Ama piyasaların değerlendirmesi tam tersine. İktisatçı fıkralarını haklı çıkartan bir durumla karşı karşıya olduğumuz çok açık. Değil mi?

Bu hikayeye Perşembe günü devam edeceğiz. (21 Şubat 1999)

EURO'NUN SORUNLARI

Pazar günü “**Euro Nazara Geldi**” dedik. İktisatçıları yılbaşından önce euronun değer kazanacağını tahmin ediyorlardı. Ancak, piyasalar tam tersine tepki verdi. Birkaç gün güçlendikten sonra euro değer kaybetmeye başladı.

Ekonomi sayfasındaki yer sıkışıklığı nedeni ile yazımızı kısa kesmek zorunda kaldık. Yani, olayın nedenlerini açıklamak bugüne kaldı. Yazının bu şekilde bölünmüş olmasından dolayı okuyucularımdan **özür dilerim**.

Önce bazı sayıları hatırlatalım. ABD ekonomisi sekiz yıldır tam gaz büyüyor. İktisatçıların “boom” dedikleri genişleme dönemi **100 aya** ulaşmak üzere. Bu bir rekor.

Daha da ilginç, ortalıkta Amerikan ekonomisinin yavaşlayacağına dair bir işaret de yok. Herkes New York borsasının **aşırı değerli** olmasından korkuyor. Düşecek deniyor. Fakat düşmüyor.

İşsizlik oranı **yüzde 4'e** iyice yaklaştı. O da bir rekor. Üstelik, Federal Hükümet bu yıl 80 milyar dolar bütçe fazlası verecek. Yani kamu açığı tarafından pompalanan bir yapay talep de söz konusu değil.

Madolyonun öbür ucunda dış açıklar var. ABD'nin dış ticaret **açığı** şu anda 250 milyar dolar. Yakın bir gelecekte 300 milyar dolara ulaşacağı kesin gibi. Türkiye'nin milli gelirinin (200 milyar dolar) birbuçuk katı.

Halbuki, euroyu oluşturan 11 ülkenin 100 milyar dolar dış ticaret **fazlası** var. Bu fazlanın önümüzdeki dönemde yükselmesi bekleniyor. İlginç olan da bu. Dış açık mı dolara değer kazandırıyor? Döviz fazlası mı euroyu zayıflatıyor?

Güvenilirlik

Euronun yılbaşından bu yana seyri, piyasaların ekonomi yönetimine duydukları “**güvenin**” döviz kurunun belirlenmesinde ne kadar hayati olduğunu bir kere daha kanıtıyor.

Bir ülkenin parasının değeri, hiç olmazsa kısa-orta dönemde dış açık yada fazla tarafından belirlenmiyor. Dünya mali piyasalarının uygulanan iktisat politikaları hakkındaki beklentileri tarafından belirleniyor.

Şu anda yaşanan da o. Mali piyasalarda AB-11'lerin iktisat politikaları konusunda tereddütler giderek artıyor. Sorunların ciddi olduğu düşünülüyor. Ve euro değer kaybediyor.

Bir soru yeni Avrupa Merkez Bankasının ne ölçüde gerçekten **bağımsızlığını** koruyabileceği. Yani politik baskılara direnme gücü olup olmadığı halen bilinmiyor. Belirsizlik korku getiriyor.

Fransa ve Almanya'da **solun** iktidarda olması da ek bir sorun oluşturuyor. Solcuların daha fazla kamu harcaması yapmaya kalkışmalarından korkuluyor. Hatta, Almanya'nın güçlü adamı ve Maliye Bakanı Lafontaine'in euronun devalüasyonundan yana olduğu iddia ediliyor.

İktisat politikasında belirsizlik paraya güvensizlik getiriyor. Enflasyon risklerini çağırıştırıyor. **Güven kaybolunca** da, istediği kadar büyük dış ticaret fazlaları olsun, para değer kaybediyor.

Bu olayın Türkiye için son derece önemli dersler taşıdığı çok açık. Döviz kurunun belirlenmesinde iktisat politikalarına duyulan **güvenin** en temel etkenlerden biri olduğunu bize bir defa daha hatırlatıyor.

Hiç çekinmeden aynı şeyleri faizler için de söyleyebiliriz. İktisat politikasına güven azaldıkça, borç verenlerin talep ettikleri **risk primi** yükseliyor. Güvenilirliği olmayan hükümetler ancak yüksek faizle borçlanabiliyorlar.

Ya uzun dönemde ne olur? Uzun dönemde iktisatçılar dami haklı çıkar. Ancak, ünlü iktisatçı Keynes'in özdeyişini de unutmamak lazım: "**uzun dönemde hepimiz ölmüş olacağız**". (25 Şubat 1999)

AMERİKA NASIL YAVAŞLAYACAK?

Bir yıl önce karamsarlar dünya ekonomisinin 2000'e büyük bir kriz içinde gireceğini söylüyordu. Hızını alamayıp, gelmekte olan bunalımın 1930'lardaki "**Büyük Buhranı**" aratacağını iddia edenler bile vardı.

Aradan bir yıl geçti. Dünya krizi gelmedi. Doğrudur, arada **Rusya** gerçekten çok büyük bir çöküş yaşadı. Rusya'ya kredi veren özellikle AB ve Alman bankaları ciddi zararlar yazdılar. Türkiye de çok olumsuz etkilendi.

Yılbaşında **Brezilya** pes etti. İktisatçılar uzun süredir Brezilya'nın sorunlarını dile getiriyordu. Bütçe açığı milli gelirin yüzde 8'i düzeyinde seyrediyordu. Bir o kadar cari işlemler dengesi açığı vardı. Sonunda real'in devalüasyonu gerçekleşti.

Japonya, hakikaten 1930'larla rekabet edebilecek derinlikte bir krizden bir türlü kurtulamıyor. 1998'de Japonya'da büyüme yüzde – 2.7 oldu. 1999 için gene en az yüzde 1 küçülmesi bekleniyor. Ufukta hiç iyimser işaret yok.

Buna karşılık, ABD ekonomisi **son 40 yılın** en başarılı dönemlerinden birini yaşıyor. Bu böyle devam etmez diye korkan çok. Ama ekonomi karamsarlara aldırıyor. Her ay bir başka sağlıklı veri yayınlanıyor.

İktisatçılar ekonominin yavaşlayıp yavaşlamayacağını, yavaşlayacaksa bunun nasıl olacağını anlamaya çalışıyorlar.

Yapı Sağlam

1997 yılında ABD'nin büyüme hızı yüzde 3.4 olmuştu. O sıralarda pek çok gözlemci, bu hızın 1998'de sürdürülemeyeceğini düşünüyordu. 1998 için **yüzde 2-2.5** civarında büyüme tahmin ediliyordu.

Ne oldu? Tam tersine, 1998'de büyüme daha hızlanarak **yüzde 3.8'e** tırmandı. Bunun çok büyük bir sayı olduğunu hatırlatalım. ABD'nin milli geliri takriben 8 trilyon dolar. 1998'de yaratılan ek katma değer **300 milyar dolar** ediyor.

Halbuki, Türkiye'nin aynı yıl milli geliri 200 milyar dolar. Yani, 1998'deki büyümenin Amerika'ya sağladığı refah artışı Türkiye milli gelirinin **birbuçuk katına** tekabül ediyor.

Şu sıralarda, 1999 tahminleri yayınlanıyor. **Yüzde 2.8** büyüme hızı bekleniyor. Ancak, Ocak ve Şubat ayının gidişatı, bir kez daha gerçekleşenin daha yüksek olabileceği yönünde işaretler taşıyor.

Amerikan yönetimi rahat. Çünkü, Amerikan bütçesi artık açık vermiyor. Bu yıl bütçe fazlası **80 milyar dolar**. Önümüzdeki yıllarda bütçe fazlasının daha da yükseleceğine kesin gözle bakılıyor.

Bütçe fazlasının sayısız yararı var. Kamu borcunun milli gelire oranı şu anda yüzde 44 seviyesinde. Bütçe fazlası sayesinde 10 yıl sonra bu oranın **yüzde 9'a** inmesi öngörülüyor. ABD dünyanın en borçsuz devletlerinden biri olacak.

Hızlı büyüme ve düşük işsizliğe rağmen enflasyonun artması tehlikesi mevcut değil. Yıllık tüketici enflasyonu sadece **yüzde 1.6** çıktı. Endeksin yüzde 1'lik hata taşıdığı hesaplanıyor. Yani fiilen fiyatlar sabitlemiş oluyor.

Manevra Alanı

Ekonominin yapısal gücü, yönetime çok geniş bir manevra alanı tanıyor. Diyelim ki, Amerikan halkı aniden tedirgin oldu ve harcamalarını kısıtı. Dolayısı ile talep düştü. Elde bir çok ilaç var.

Vergiler düşürülebilir. Bütçede açık olmadığına göre, bunun bir mahzuru yok. Vergi yükü azalınca, vatandaşın harcayabileceği gelir yükselecek. Tüketim ve talep artacak.

Kamu harcamaları pompalanabilir. İktisat teorisi açısından vergi indirimi ile etkileri aynı. Neticede azalan tüketim yerine ekonomiye devlet talep zerkediyor.

Faizler düşürülebilir. Hem dayanıklı tüketim harcamaları hem de yatırımlar artar. Ortada enflasyon korkusu olmadığına göre, Federal Rezerv kolayca faiz indirimine gidebilir.

Görüldüğü gibi, ABD'nin en azından daha **birkaç yıl** makul büyüme hızlarını tutturması mümkün duruyor. ABD pazarındaki canlılığın genelde dünya ekonomisi için çok yararlı olduğunu da unutmamak gerekiyor. (28 Şubat 1999)

SEÇİM VARMIŞ...

Diğer gözlemcilerin de dikkatini çekti. Türkiye 18 Nisan seçimlerine fevkalade **heyecansız** gidiyor. Halbuki, çifte seçim var. Hem Meclis hem de yerel yönetimler için aynı gün sandığa gideceğiz.

Yılmaz hükümetinin CHP tarafından düşürülmesinden sonra da böyle olmuştu. Teorik olarak bir **hükümet krizi** söz konusu idi. Ama vatandaş pek ciddiye almadı. Kriz yokmuş gibi davrandı. Şimdi de seçim yokmuş gibi davranıyor.

Kendi yazılarıma baktım. **1995'de**, seçime bir buçuk ay kala siyasi yazılar ağırlık kazanmaya başlamış. Ortada tartışılan konular varmış. Seçimi kim kazanacak heyecanı mevcutmuş.

Hafızamı tazeledim. **1987'de** çok farklı bir ortam vardı. Siyaset yasakları için referanduma gitmiştik. Birkaç oyla kaldırmayı becerdik. Ardından 12 Eylül sonrasının Demirel'li, Özal'lı, İnönü'lü, Erbakan'lı ilk seçimi geldi. Yer yerinden oynadı.

Ya **1991**? Demirel “camdan karakollarla” toplumu sallıyor. İnönü’nün limonu var. Sanki Türkiye tarihinin en önemli anını yaşıyor. İki ay önceden yollar parti konvoyları ile dolmuş. Meydanlar kıpır kıpır.

Nerede eski seçimler?

Hepsi Denendi

Genelde seçmenlerin eski seçimlere kıyasla **kayıtsız kaldıklarını** gözlüyorum. Bu durum ilgimi çekiyor. Vatandaşın bu tavrını nasıl tefsir edeceğiz? Nedenlerini anlamaya çalışıyorum.

Basit bir hipotezim var. Heyecanla **umut** arasında yakın bir ilişki olduğunu düşünüyorum. Umut ise daha çok iktidardan uzak kalmış partiler tarafından yaratılıyor.

Türkiye siyasetinin ilk sorunu orada. Mevcut büyük beş partimiz de geçtiğimiz sekiz yılda **iktidara** geldiler. Bu anlama hepsi eskidiler. İktidarlarının pek de birşey farketmediğini insanlar gördü.

1995’le bence en büyük fark burada. Çiller’in ilk seçimi idi. DSP ve Refah daha hiç iktidar görmemiş muhalefet partileri idi. Baykal’ın az da olsa bilinmeyen bir tarafı vardı.

Ya şimdi? Samimiyetle cevap verelim. Şu yada bu şekilde, hepsi iktidara bulaştı. Dördü açıkça koalisyon hükümetlerinde ortak oldu. Beşincisi CHP dışarıdan destek verdi.

Ne yaptıklarını, ne yapamadıklarını birinci elden yaşayarak gördük. Sonucun **pek parlak olmadığını** da biliyoruz. Bu koşullarda neden heyecanlanalım ki?

Kötü mü?

Akla bir başka soru geliyor. Seçimlerin vatandaşın ilgisini kaybetmesi Türkiye için iyi bir şey mi? Yoksa **olumsuz** bir gidiş mi?

Ben **olumlu** bir gelişme olarak tefsir ediyorum. Dünya siyasi deneyimine bakınca, bazı trendler çok net gözüküyor. Siyasetin önem kazanması ile gelişmişlik düzeyi arasında çok yakın bir ilişki var.

Şöyle söyleyebiliriz. Siyasetin büyük önem kazandığı toplumlar genellikle **az gelişmiş** ülkeler. Ekonomi gelişip vatandaş zenginleştikçe, siyasetin önemi de azalıyor.

Bunu toplumun **olgunlaşması** olarak da görebiliriz. Demokrasi deneyimi, siyasetin sınırlarının anlaşılmasına olanak veriyor. Demokrasiye geçince, önce insanlar siyasetin kendi hayatlarında birşeyleri değiştirmesini bekliyorlar.

Zaman geçiyor. Seçimler yapılıyor. Hükümetler gelip gidiyor. Bunun o kadar da doğru olmadığı görülüyor. Beklentiler aşağıya doğru revizyona tabi tutuluyor. Nüfusun artan oranı **“kimin geldiği farketmez”** demeye başlıyor.

Gelişmiş ülkelerde seçimler daha **sakin** geçiyor. Katılma oranı daha düşük oluyor. Belki de o sayede, gelişmiş ülkeler sonuçta daha iyi yönetiliyorlar. Merak ediyorum. Türkiye’de bu sükunetten **daha iyi** bir kamu yönetimi çıkacak mı? Neden olmasın... (4 Mart 1999)

EKONOMİDEN HABERLER

Her ayın ilk Pazar günü ekonomiye tasarrufçu açısından bakıyoruz. Doğal olarak enflasyon, kur ve faizlere ağırlık veriyoruz. Yayınlanan diğer sayıları tefsir ediyoruz.

Şubat için TEFE artışını yüzde 3.1 tahmin etmiştik. Özel imalat sanayi fiyat artışını yüzde 3 bekliyorduk. 0.3 puanlık bir yanılığımız oldu. TEFE **yüzde 3.4** ve özel imalat sanayi **yüzde 3.3** çıktı.

Böylece, yıllık bazda TEFE enflasyonu **yüzde 48’e** indi. Son sekiz yılın en düşük sayısı olduğu medyada vurgulandı. Mart için beklentimiz aylık yüzde 3’ün altına düşmesi. Yıllığın yüzde 47’ye gerilemesi.

Ocak 1999 sanayi üretimi yayınlandı. Üretimdeki hızlı gerileme sürüyor. Toplamda yüzde 8.2, imalat sanayinde **yüzde 10.3** azalma var. Ancak, bu yıl Şeker Bayramında tam hafta tatil yapıldığını unutmamak gerekiyor. Şubat sayısı o bakıma daha önemli.

Aralık dış ticareti belli oldu. İhracat geçen yıla kıyasla yüzde 11 azalarak **2.1 milyar dolarda** kalmış. İthalat ise yüzde 22 gerilemiş ve **3.8 milyar dolar** olmuş. Dış ticaret açığı yüzde 30 daralmış.

İhracatta yıllık yüzde 2.5’luk bir artış var. İthalatta yüzde 5.4’lük bir azalış. Öngördüğümüz gibi 1998’de dış ticaret açığı **yüzde 14.5** düşerek 19 milyar dolarda kalmış. Yani dövizde bir sorun gözüküyor.

Dolar Sürprizi

Şubat ayının büyük sürprizi, doların euroya karşı ani güçlenmesi oldu. Yılbaşından bu yana, euro dolara karşı **yüzde 8’in** üstünde değer kaybetti. Bu durum Türkiye’de kurlara yansdı.

Geçen aybaşında, “1 dolar artı 1.5 mark” döviz sepetine göre TL’nin değer kaybının yüzde 4.5 civarında seyredeceğini ifade etmiştik. Aynen dediğimiz gibi oldu. Fakat, mark sadece yüzde 2.5 değer kazandı. Dolarınki ise **yüzde 6.5** oldu.

Tasarrufçunun akıllı biraz karışmışa benziyor. Şubat’ta dolarda kalanlar TL ile az çok **aynı getiriye** elde ettiler. Hatta biraz üstüne çıkanlar bile olabilir. Buna karşılık döviz portföyü mark ağırlıklı olanlar zarar etti.

Çapraz kurlara bakarak yatırım yapanların çok dikkatli olması gerekiyor. Son 10 yılın çapraz kur değişmelerini taradım. Örneğin, 1991 yılında Şubattan Temmuz **altı ayda**, dolar marka karşı yüzde 20 değer kazanmış. Ondan sonraki beş ayda da yüzde 14 değer kaybetmiş.

1998 Mart ayında parite 1.84 imiş. Ağustos’ta 1.63’e inmiş. Yani **yedi ayda** mark yüzde 13 değer kazanmış. Kurlarda çok ve hızlı dalgalanma olabiliyor. Ani dönüşler beliriyor.

Dolar-mark paritesinden para kazanmak **profesyonel spekülörlerin işi**. Amatörlerin çok dikkatli olması gerekiyor. Geçen ay iyi getirdi diye dolara girenler, bir sonraki ay zarar yazabilir.

Faizler Düşüyor

Geçen ay başında “**Mart ayında TL faizleri yüzde 100’ü görecek**” demişiz. Merkez Bankasının yavaş yavaş para politikasını gevşetmesini bekliyorduk. Bunu destekliyorduk.

Nitekim, Cuma günü Ağustos’dan bu yana ilk kez TL faizleri yüzde 100 seviyesine indi. Seçimlere kadar bu düzeyde kalmasını bekliyoruz. Aşağı yukarı ufak oynamalar mümkündür.

Yılbaşından sonra iki yazımızda **vadeyi uzatanlar** karlı çıkabilir demiştik. Risk vardı fakat o ölçüde getirisi de yüksek olabilirdi. Riski alıp yüzde 120’lerde uzun vadeye girenler şimdi kendilerinden memnun olmalı.

Genellikle borsa hakkında tahmin yapmaktan kaçınıyoruz. O işi de profesyonellerine bırakmak lazım. Ancak, değerlendirmelerine güvendiğim bazı gözlemciler, bir süredir İMKB için **iyimser** konuşuyorlar. Söyledikleri bana da makul geliyor.

Seçim sonrasında yeni hükümet kuruluncaya kadar bu eğilimlerin devam etmesini bekliyorum. (7 Mart 1999)

SEÇİM TAHMİNLERİ

Türkiye gerçekten bir **tezatlar ve tutarsızlıklar** ülkesi. Aynı anda birbiri ile çelişen uygulamaları kolayca gerçekleştirebiliyoruz. Öyle şeyler oluyor ki, hayret etmemek mümkün değil.

Seçimle ilgili kamuoyu araştırmalarının yayınlanmasına getirilen **yasak** bunlardan biri. Benim bildiğim, bu yasak 1995 seçimleri ile geldi. Daha önce mevcut değildi.

Bunu Türkiye’ye kim hediye etti? Şu sıralar ikisi de müthiş demokrat kesilen **Çiller-Baykal** ikilisi. Böylece nasıl demokrat olunacağını da öğrenmiş oluyoruz. Önce vatandaşın haberalma özgürlüğünü kısıtlayacaksın. Sonra ben demokratım diyeceksin...

Üstelik yasak maddesi fevkalade kötü bir dille yazılmıştı. Önce YSK’nin, ardından RTÜK’ün kanunun ruhu ile zıt tefsirleri geldi. **Antidemokratik** uygulamalar başladı. Az kalsın parti liderlerinin televizyona çıkmaları bile yasaklanacaktı.

Neticede, seçimlere bir ay kala, seçimden ne sonuç çıkacağı hakkında elimizde doğru dürüst veri yok. Ortalığı kalın bir **sis bulutu** kapsamış gibi. Önümüzü göremiyoruz.

Teşekkürler Sayın Çiller. Teşekkürler Sayın Baykal. Merak etmeyin. Vatandaş bu konuyu sandıkta halledecektir.

Bankacı Senaryoları

Bu hafta, dünyanın en büyük ve en ciddi bankalarından birinin Türkiye hakkındaki raporu elime geçti. Çok taze, Mart başında yayınlanmış. Raporun esas ağırlığı borsa ve tahvil piyasalarında. Fakat, ön kısmında **seçim senaryoları** yazmışlar.

Acaba bunu yayınlamam suç teşkil eder mi diye düşündüm. Sonra “ederse etsin” dedim.

İlk senaryoya en yüksek ihtimali vermişler. **Yüzde 65** bu olur diyorlar. Aşağı yukarı finans çevrelerindeki beklentileri yansıtıyor. O bakıma çok ilginç.

Varsayımları şöyle. FP geçen seçimde RP’nin aldığından yüzde 1 daha az oy alıyor. Yüzde 20.3’de kalıyor. DYP ve CHP yüzde 3.5 oy kaybediyor. DYP yüzde 15.7’ye, CHP yüzde 7.2’ye düşüyor. Üç partinin kaybettiği **yüzde 8** oyu ANAP ve DSP alıyor. ANAP’ın payı yüzde 22.6’ya, DSP’ninki yüzde 19.7’ye çıkıyor.

Bu durumda, milletvekili dağılımı şöyle: **ANAP 164, FP 158, DSP 125 ve DYP 103**. Barajın altında kalan CHP milletvekili çıkartamıyor.

Bu sonucun en ilginç tarafı, **ANAP-DSP bloğunun** mecliste çoğunluk sağlaması. Yani, dışarıdan destek almadan Türkiye’yi 4-5 yıl yönetecek bir hükümet kurulabilecek.

İkinci senaryoda, 1995’e kıyasla daha az değişiklik oluyor. Buna **yüzde 22** ihtimal vermişler. FP hiç oy kaybetmiyor. DYP ve CHP sadece yüzde 2’şer kaybediyor. ANAP 1 puan, DSP 3 puan yükseliyor.

170 milletvekili ile FP birinci parti çıkıyor. ANAP-DSP bloku ise **257** milletvekilinde kalıyor. DYP de 123 milletvekili çıkardığı için, FAZİLEYOL tekrar mümkün hale geliyor. Ama ANAYOL da güvenoyu alabiliyor.

Bunun dışında iki senaryo daha var. Sadece yüzde 10 ve yüzde 3 ihtimal taşıdıkları için detaylarına girmiyorum.

Ne Olacak?

Seçimden önce ben de kendi tahminlerimi vermeyi planlıyorum. Özel bir bilgiye sahip olduğumdan değil. Malum, iktisatçıyız. Bilinmeyen bir gelecek hakkında tahmin yapmaya ve yanılmaya alıştık. “**Mağlup pehlivan güreşe doymaz**” derler...

18 Nisan seçimlerinden bir **sürpriz çıkması** beni şaşırtmayacak. Türkiye’de geçmişte de seçmen beklenmedik şekilde bazı partilere fırsat vermiş, diğerlerini cezalandırmıştı. Gene öyle olmasını bekliyorum.

Önümüzdeki günlerde seçimi ve siyasi konuları daha sık ele alacağız. (11 Mart 1999)

UCUZ PETROL DÖNEMİ

Bir an için yimiyl öncesine, 1980’e geri dönelim. Daha Reagan ABD’ye başkan seçilmemiş. Sovyetler Birliği iki süper güçten biri. Japonya mucize ekonomi. Ve İran’daki ABD sefareti militanların işgali altında.

Fırsattan yararlanmak isteyen Saddam, küstah bir üslupla İran’a saldırıyor. Böylece başlayan **İran-Irak savaşı** petrol piyasasını karıştırıyor. Petrolün varili 18 dolardan 35 dolara fırlıyor.

O devirde **35 dolar** çok büyük para. 20 yılın dolar enflasyonunu ekleyince, bugünkü değeri 55 dolar ediyor. Türkiye’nin durumu ise iyice vahim. 1980’de

toplam ihracatımız 2.9 milyar dolar. Sadece petrol ithalatına daha çok döviz gerekiyor.

Karamsarlar petrol fiyatındaki artışın orada durmayacağını iddia ediyordu. Çoğunluk 2000'de varili **50 doları** geçer diyordu. Doğal kaynakların hızla bittiği kanısı çok yaygındı. Petrolsüz kalacağımız günleri bekliyorduk.

Halbuki, The Economist dergisi geçen hafta ham petroldeki üretim fazlasını kapak konusu yapmış. Şu anda ham petrolün varil fiyatı **10 dolarda** geziniyor. Yükselseceğine dair en küçük bir işaret yok. Hatta, birkaç yıl içinde 5 dolara düşer diyenler var.

Ne oldu? Karamsarlar bir kere daha yanıldı galiba.

Arz ve Talep

1980'deki tepe noktasından bu yana, petrol fiyatı sürekli geriliyor. Çünkü, üretim talepten daha hızlı artıyor. Bu durumda iktisadın en **temel kanunu** devreye giriyor. Üretimi fazla talebi az olan malın fiyatı düşüyor.

Türkiye'de **arz-talep kanununa** ve fiyat mekanizmasına pek inanılmaz. Bir mal yada hizmetin fiyatı yükselince, bir sürü komplo teorisi yazmayı tercih ederiz. Arz ve talep açısından bakmayı sevmeyiz.

Petrol ihraç eden ülkeler örgütü **OPEC**'de çoğunluğu oluşturan Araplar da bize benziyor. Onlar da, petrol fiyatını istedikleri gibi arttıracaklarını düşündüler. Kısa dönemde haklı da çıktılar.

Ya uzun dönem? Zaman geçince, **piyasa ekonomisinin** mantığı işlemeye başladı. Fiyat düşük olsa devreye sokulmayacak petrol bölgeleri üretime açıldı. OPEC dışı üretim arttı.

OPEC üyelerinden bir bölümü de kotalarının üstünde üretim yaptılar. Neyse ki, son on yıldır bilinen nedenlerle Irak petrol satamıyor. İran'ın da üretim sorunları var. Ona rağmen, petrol üretimindeki artış **talebin üstünde** seyrediyor.

Geçen yıl, Asya ekonomilerindeki kriz o bölgeden gelen talebi düşürdü. Zaten arz fazlası olduğundan, petrol fiyatı bir süredir dolaştığı 15-18 dolar seviyesinden aniden **10 dolara** geriledi.

Yakın gelecekte talepte bir yükselme beklenmiyor. Halbuki üretimdeki artışın sürme ihtimali epey yüksek. O nedenle, fiyatın **5 dolara** kadar gerileyeceğini öne sürenler var.

Türkiye'ye Etkisi

Türkiye açısından petrol fiyatındaki düşüşün iki farklı etkisi var. Olumsuz etki, Türkiye'nin petrol üreticisi ülkelere **ihracatının** azalması. Onların gelirleri düştükçe, daha az mal ve hizmet satın alıyorlar.

Arap ülkeleri Türkiye için büyük bir pazar değildi. Fakat Rusya önemli. Türki cumhuriyetler de öyle. Yani petrol fiyatının bu seviyelere inmesi ihracatımızda **daralmaya** yol açıyor.

Buna karşılık, Türkiye'nin petrole daha az döviz ödemesi olumlu etki yapıyor. Petrolle birlikte **diğer hammaddelerin** dolar fiyatları da geriledi. Ham madde ithalatçısı olduğu için, Türkiye bundan da fayda görüyor.

Son husus, enflasyonla mücadele ile ilgili. Petrol ve hammadde fiyatlarındaki düşüş, **enflasyonla mücadeleyi** kolaylaştırıyor. Ancak, elimizi çabuk tutmamızda yarar var.

Birkaç yıl içinde enflasyonu tek sayıya indirmeyi beceremezsek, tekrar petrol ve hammadde fiyatları artabilir. O zaman işimiz daha zor olur. Bu fırsatı kullanmakta yarar var. (14 Mart 1999)

TASARRUFÇUYA CEZA

Vergi idaresi ile ilgili sorunlar giderek büyüyor. 1999 yılı içinde 7 milyar TL'nin üstünde telif geliri elde edenlere **defter tutma** mecburiyeti getirildi. Haklı olarak, pek çok yazar karşı çıktı.

Fikir adamlarının ve sanatçıların daha fazla vergi ödemesine itiraz eden pek yok. Bence gelir gelirdir. Her tür gelirden **aynı oranda** vergi alınması son derece doğaldır. Fakat, defter tutma zorunluluğunun neden getirildiğini anlamakta gerçekten zorlanıyorum.

Bu hafta ilginç bir gelişme daha oldu. **Faiz gelirlerinin** vergilenmesinde idarenin yeni bir uygulaması Danıştay tarafından onaylandı. Bu uygulamaya başından karşı çıkmıştık. Çok yanlış olduğu kanısındayız.

Ege Cansen dünkü Hürriyet gazetesinde buna "**varlık vergisi**" diyor. İdarenin keyfi şekilde ve yetkisi olmadığı halde vergi oranını yükselttiğini söylüyor. Kendisine katılıyorum.

Faiz ve Gelir

Sorun, **yüksek enflasyondan** kaynaklanıyor. Faiz gelirinin bir bölümü tasarrufçunun enflasyondan kaybını telafi ediyor. Bunun üstündeki kısmı reel faiz gelirin tekaül ediyor.

Örnek verelim. 31 Aralık'ta 100 milyon TL'yi bir bankada yıllık vadeli hesaba yüzde 120 brüt faizle yatırdığınızı kabul edelim. Buna göre, yıllık vergi öncesi faiz geliriniz 120 milyon TL olacak. Bundan yüzde 12 stopaj ve yüzde 1.2 fon kesilecek. Sizin elinize **104 milyon TL** (160 bin küsuratı da var) geçecek.

Enflasyon olmasa, işler kolay. Hepsini faiz geliri telakki edebilirsiniz. Ama, yıl içinde yüzde 70 TEFE enflasyonu olmuş. Demek ki, 70 milyon TL'yi faiz gelirinden düşmeniz gerekiyor. Geriye 50 milyon TL kalıyor.

Vergi matrahınız bu. Vergiyi 50 milyon TL üstünden ödeyeceksiniz. Eğer vergi oranınız yüzde 35 ise, 17.5 milyon TL vergi tahakkuk edecek. Stopaj'dan ödediğiniz 14.4 milyon TL'yi bundan düşünce, **3.1 milyon TL** vergi ve 310 bin TL fon ödemeniz gerekecek.

Buna göre, **30 milyon TL** (ve 250 bin) vergi sonrası faiz geliriniz kalacak.

Maliyenin Hesabı

Faiz gelirinin ne kadarının enflasyonu telafi edeceğine Maliye karar veriyor. Farklı bir yöntem kullanıyorlar. Yıl sonu enflasyonu yerine, **ortalama enflasyonu** kullanıyorlar.

Bunun arkasında bir küçük hesap var. Bu uygulama 1997 yılı için başlatıldı. 1997'de yıl sonu TEFE enflasyonu yüzde 99 iken ortalama yüzde 86 olmuştu. Maliye aradaki **13 puana** tamah etti. Tasarrufçunun aleyhine olan ikinci oranı aldı.

Ancak, 1998'de tersi oldu. Yıl sonu yüzde 69.8 iken ortalama yüzde 85 çıktı. Maliye **15 puan** zarar etti. Onun üstüne ne yaptılar? "Deli Dumrul" uslubu ile ödenen stopaj vergisinin bir bölümünü sildiler. Sadece faizin reel kısmına tekabül eden stopajı kabul ettiler.

Deminki hesaba geri dönelim. Yüzde 70 enflasyon nedeni ile, faiz gelirinizden 70 milyon TL'si enflasyona ayrılmıştı. Ona tekabül eden stopaj 8.4 milyon TL ediyor. Maliye bunu ödemediniz kabul ediyor. 14.4 milyon TL stopajdan sadece **6 milyon TL'sini** tahakkuk eden vergiden indirmenize olanak tanıyor.

Bu durumda, beyanname ile ödeyeceğiniz vergi 3.1 milyon TL'den **11.5 milyon TL**'ye çıkıyor. Toplam vergi yükünüz ise yüzde 35 yerine yüzde 50'ye yükseliyor. Vergi tarifesi yüzde 35 diyor. Maliye sizden yüzde 50 vergi alıyor.

Bu uygulama **sağduyuya, mantığa ve hukuka** tamamen aykırıdır. Tasarrufçunun keyfi şekilde idare tarafından cezalandırılması anlamına gelmektedir. Meclis'in koyduğu vergi oranının idari kararlarla yükseltilmesi demektir. Bence Anayasa suçudur.

Hukuk devleti olduğunu iddia eden Türkiye için bu tür uygulamaları **çok üzücü** buluyorum. (18 Mart 1999)

SEÇİM MUHABBETİ

Şunun şurasında seçimlere tam **dört hafta** kaldı. Daha birkaç gün öncesine kadar, en azından milletvekili seçimlerinin 18 Nisan'da yapılıp yapılmayacağı tartışılıyordu.

Bir bardak suda kopan son fırtınaya pek aldırmadığımı itiraf etmeliyim. Çok ilginç komplo senaryoları yazıldı. Kendi hesabıma, seçimlerin **zamanında** yapılacağı konusunda hiç tereddütüm olmadı.

Neden? Tüm olay çok yapaydı. Sonbaharda seçimlerin geriye atılması önerileri gündeme getirildiğinde de ciddiye almamıştım. Bence, Baykal'ın yaz aylarındaki zorlamaları ile ok yaydan çıkmıştı.

Parlamento ezici çoğunluğu ile 18 Nisan'da **seçim kararını** almıştı. Ondan sonra tekrar seçim tarihinin değiştirilebileceğine hiç inanmadım.

Gene Baykal'ın büyük bir basiretsizlik göstererek Yılmaz hükümetini devirmesi sonrasında da sükunetimi kaybetmedim. Seçim **zamanında** yapılır dedim. Nitekim öyle oluyor.

Seçim Tarihi

Bir konuda dikkatinizi çekmek istiyorum. Türkiye birbuçuk yıldır işi gücü bıraktı, seçim tarihini konuşuyor. Mevcut sistemin Türkiye'ye çok önemli bir ek **istikrarsızlık** getirdiği kanısındayım.

Zaten yüksek enflasyonun getirdiği belirsizlik insanların ufkunu birkaç ayla sınırlıyor. Bir de buna seçimlerle ilgili polemikler ekleniyor. Üstüne, seçim kavgaları Meclis'in etkin çalışmasını da olumsuz etkiliyor.

Hiç olmazsa bu sorundan kurtulamaz mıyız? Aslında çok basit bir çözüm var. Seçim tarihinin belirlenmesi yetkisini Meclis'ten geri alabiliriz. Doğrudan Anayasa ile tarihi **önceden** saptayabiliriz.

Bu sistemin en net örneği ABD'dir. Amerika'da hiç seçim tarihi tartışması yoktur. Çünkü, bütün seçimlerin tarihleri **bugünden** bilinmektedir. Anayasa seçimlerin ne zaman yapılacağını vazedmiştir.

Yanılmıyorsam, çiftli yıllarda Kasım ayının ikinci Salı günü federal seçimler yapılır. Nokta. Yasama, yürütme yada yargı organının bu tarihi değiştirmesi mümkün değildir. Dolayısı ile, 2000'de, 2002'de, 2004'de, vs. seçim ne zaman yapılacağı bilinmektedir.

Amerikalılar, **toplumsal enerjilerini** seçim tarihini tartışmakla harcayacak yerde, daha işe yarar konularda yoğunlaştrabilmektedirler. Meşhur sorumuzu gene sorabiliriz.

"ABD zengin olduğu için mi seçim tarihini önceden belirliyor? Yoksa seçim tarihini önceden belirlediği için mi zengin oldu?" Bu soruya benim cevabımın ne olduğunu tahmin etmek çok zor olmasa gerek.

Sürpriz Olacak

18 Nisan seçimlerinde vatandaşın **sürpriz** yapacağını düşünenler galiba haklı çıkacak. "Böyle gelmiş böyle gider" diyenlerin yanılma ihtimalini daha yüksek görüyorum.

1995 seçimlerinin sonuçlarına bakarak bugünü anlamak mümkün durmuyor. Arada köprülerin altından çok su aktı. Fevkalade önemli siyasi gelişmeler yaşandı. Seçmen hepsini izledi.

Aslında, geçmişte de Türk seçmeni **beklenmedik tavırlar** sergilemiştir. İstedığınız kadar örnek bulabilirsiniz. 1950'de Demokrat Partinin ezici galibiyetini hatırlayabiliriz. Yada Adalet Partisinin 1965 seçimlerinde oyların yüzde 50'den fazlasını almasını.

Daha yakın bir tarihte, 1983'de, Özal'ın ANAP'ı ve Necdet Calp'in Halkçı Partisi 12 Eylül cuntasından destekli Turgut Sunalp'ın MDP'sini üçüncü sıraya atıvermişlerdi.

Ben gene **öyle bir hava** sezinliyorum. Bakalım, yanılıp yanılmadığımızı sadece 28 gün sonra göreceğiz. (21 Mart 1999)

HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ

18 Nisan seçimlerin ertelenmesi için sarfedilen çabalar sonuç vermedi. Seçimin **zamanında yapılacağı** konusunda bir tereddütümüz olmadığını daha önce belirtmiştik.

Ancak, bu arada çok ilginç olaylar yaşandı. Seçimi ertelemek isteyen FP artı küskünler koalisyonu, Meclis içtüzüğünü göz göre göre **çiğnemeye** kalkıştı. Presedüre uymadan erteleme kararını Meclis Genel Kuruluna getirmeyi denedi.

Olayı Galatasaray Lisesi müdürü ve anayasa uzmanı Prof.Dr.**Erdoğan Teziç**'le konuştum. Şüphelerimi doğruladı.

Ortada bizzat meclisin kendi işleyişi için koymuş olduğu kurallar var. Buna **İçtüzük** deniyor. Bir konunun milletvekillerinin oyuna sunulmadan önce yapılması gerekenleri ayrıntılı şekilde tesbit ediyor.

Örneğin, erteleme ile ilgili meclis kararı önce **Adalet ve Anayasa Komisyonuna** gidecek. Orada tartışılacak ve alınan kararlar birlikte genel kurula inecek.

Ancak, komisyonda çoğunluk hükümet kanadını oluşturan üç partide. Bunlar seçimin ertelenmesine karşılar. Dolayısı ile, içtüzük işleyince seçim **zamanında** yapılacak.

Seçimin ertelenmesini isteyenler, çözüm olarak içtüzüğü **ihlal etme** yoluna gidiyorlar. Çok ilginç. Meclis, kendi koyduğu kurallara uymamayı deniyor. Neyse ki, sonuç alınmıyor.

Kanunun Uygulanması

Kural ve kanunlar ne zaman anlam ifade eder? **Uygulandıkları takdirde**. Yoksa, kanun çıkarmışsınız yada kural yapmışsınız, bunun bir kıymeti olmaz. Öyle kağıt parçaları olarak bir kenarda durur.

Uygulama sözcüğü de beni rahatsız ediyor. İngilizce "enforcement" deniyor. Sözcüğün kökeninde "**güç**" kavramı var. Kamu otoritesinin icabında güç kullanarak kanun ve kurallara uyulmasını temin edeceğini ima ediyor.

Türkiye'den bir başka güncel örnek verelim. Yazılı kurallara göre, çok katlı çarşıların mutlaka **yangın merdivenine** sahip olması gerekiyor. Ama terörün saldırısına uğrayan Mavi Çarşı bunu yapmamış.

Yapmayınca ne olmuş? Kurallara göre kamu otoritesi çalışmasına izin vermeyecek. O da olmamış. Çarşı açılmış ve kör terör masum insanların canını almış. Hani Türkiye bir **hukuk devleti** idi?

Türkiye'nin çarpık hukuk anlayışını göstermek için sık sık verdiğim bir başka örnek **gecekonular**. Hukuken bir başkasının arazisine konut yapmak mümkün değildir. Kanunlarda özel devlet ayırımı da yoktur.

Ama uygulamada arsa devletin ise pekala yapabilirsiniz. Gecekonunun varlığı, kanunların uygulanmadığını gösterir. Bu durumda, tanım icabı **keyfi idare** oluşur. Bazı gecekonular tapu alır. Bazıları ise yıkılır. Neden? İdare öyle istemiştir.

İmam ve Cemaat

FP'nin seçimi erteleme çabaları sırasındaki tavrı, atasözündeki gibi "**balığın baştan koktuğunun**" kanıtıdır. Fıkradaki gibi, imam böyle yaparsa, cemaat çok daha ileri gidecektir.

Çağdaş demokratik devlette, şu yada bu nedenle uygulanması zor kanunlar çıkartılmaz. Ama bir kanun yada kural varsa, maliyeti ne olursa olsun **uygulanır**. Özellikle, kanun ve kurallara en başta onları yapanlar uyarlar.

Neden? Çünkü aksi takdirde hangi kanun yada kuralın uygulanıp hangisinin uygulanmayacağı **idarenin yetkisine** kalır. Bu ise, hukukun üstünlüğünün tam tersidir. Eninde sonunda topluma zorbalık yapan keyfi yönetimlere dönüşür.

Torpil ve rüşvet gibi toplumsal hastalıklar gökten zembille inmez. Hukukun üstünlüğüne kimse inanmayınca, "gemisini kurtaran kaptan" ilkesi işler. Herkes "yapanın yanında kalacağını" bilir. Kamu otoritesi ile birlikte toplum içinden yavaş yavaş çürür.

Son olaylar bir kere daha Türkiye'nin çok kapsamlı bir **hukuk reformuna** ihtiyacı olduğunu gösteriyor. (25 Mart 1999)

BİNYILIN SON BAYRAMI

Bilmem farkında mısınız? Bugün 20.inci yüzyıldaki son dini bayramın ilk günü. Gelecek Şeker Bayramını 2000 yılında, yani 21.inci yüzyılda kutlayacağız. **Yeni binyılın** hakikaten gelmekte olduğunu yavaş yavaş anlıyoruz.

Bin yıl? Uzunluğu ve önemi nereden baktığınıza göre çok değişiyor. Dünyamızın **4.5 milyar** yaşında olduğu hesaplanıyor. Buna göre, sadece 4500'de biri. Bir an gibi kısa...

Ama bir tek insanın ortalama hayatı sadece 70'lerle sayılıyor. Binyıl **onbeş nesile** tekabül ediyor. Aramızda atalarını o kadar geriye götürebilenler olduğunu sanmıyorum. Biz faniler için binyıl çok ama çok uzun...

Üstelik zamanın hızı da dönemden döneme çok değişiyor. Bazen binler, onbinlerce yıl zaman sanki **duruyor**. İnsanlar doğdukları güne tıpatıp benzeyen bir ortamda yaşama veda ediyorlar.

Bazen herşey çok hızlanıyor. On-onbeş yılda çevremiz tanınmaz hale geliyor. Değişim başımızı döndürüyor. Hızına ayak uydurmakta zorlanıyoruz. **Anlam dünyamızda** boşluklar beliriyor.

Her zaman değişimin yönü de önceden bilinmiyor. Kimileri için bugün ve gelecek dünden çok daha **kötü** olabiliyor. Kabahat kimde? Değişimde mi? Ona ayak uyduramayanlarda mı?

Muhacir Ailesi

Kosova'da yaşananlar beni çok etkiliyor. Ailemin büyük bölümü o coğrafyadan kopup gelmiş insanlar. Annemin ana soyu Manastır'dan. Annem ora doğumlu. Dedem ve bütün büyük dayılarım **Manastır Askeri İdadisinde** okumuşlar.

Rahmetli babamın doğum yeri ise Üsküp yakınındaki **Koçana** idi. 1913'de, Balkan Savaşı bozgunundan sonra muhacir olmuşlar. Bütün çocukluğum boyunca anneannemden Manastır'ı, Vardar nehrini dinledim. Ailesinden son kalanlar 1950'lerde Türkiye'ye geldiler.

Son günlerde medyayı dolduran kent isimlerini o kadar iyi biliyorum ki. Priştina, Pirlape, Üsküp, Manastır... Bunlar çocukluğumun hayal şehirleri. Babam da Ohri gölünün nasıl denize benzediğini anlatırdı.

Bizim ailemizde “**muhacir**” sözcüğünün sanki sihirli bir tarafı vardı. Pek çok şey paylaştığımızı ifade ederdi. Büyük bir fırtınanın ortasında yaprak gibi oradan buraya savrulmuşlardı.

Yaşlıları hep eski günlerde yaşadı. Bir türlü buraya gelemediler. Sırp zulmünden kaçan **Kosova’lı Arnavutları** görünce onları düşünmeden edemiyorum. Özellikle yaşlılar beni çok duygulandırıyor. Bundan sonra ne yapacaklar?

Zor Yazı

Yazıya oturmadan önce niyetim, NATO’nun Yugoslavya’ya karşı başlattığı savaşın **serinkanlı** bir analizini yapmaktı. Bundan Türkiye’nin çıkartması gereken dersleri vurgulamaktı.

Bu sütunda, yeni dünya düzeninin **çıplak gözle görünmeyen** eksenlerini analiz etmeye büyük özen gösteriyoruz. İşin bu noktaya geleceğini daha önce belirttik.

Ama evdeki hesap çarşıya uymadı. Meğer televizyondaki görüntüler akıl ve mantığımızı teslim almış. Analizler **kuru ve tatsız** kaldı. Sözcükler bir türlü anlam kazanamadı. Parmaklar bilgisayar tuşlarını sevemedi. Yerine böyle duygusal bir yazı çıktı.

Okuyucularımın mübarek Kurban Bayramını kutlarım. (28 Mart 1999)

BÜYÜME HIZINDA DÜŞÜŞ

Mart ayında iktisatçılar için heyecanlı bir bekleyiş başlar. Bir önceki yılın temel verileri ay sonunda yayınlanır. Bu yıl daha da önem kazandı. Ekonomideki **yavaşlamanın** analizi için bu sayılara ihtiyacımız var.

16 Nisan’da 1998’in Ödemeler Bilançosu yayınlandı. Döviz gelir ve giderlerimizi özetleyen cari işlemler dengesinde **2.7 milyar dolar** fazla çıktı. Sayılarda bazı tereddütler sonucu değiştirmiyor. Döviz sorunu yok.

Bayramdan bir gün önce 1998 milli geliri açıklandı. 1998’in ilk üç çeyreğini biliyorduk. Ama Ekim-Aralık dönemini çok merak ediyorduk. Ekonomide gözlenen yavaşlamanın sayılara nasıl yansdığı gözükecekti.

1998 için daha önce yüzde 4 civarında tahmin ettiğimiz GSYİH büyüme hızında Şubat’ta revizyon yapmıştık. Son çeyrekte ekonominin yüzde 1-2 civarında küçülmesini beklendiğimizden yıllık büyümeyi **yüzde 2.8’e** indirdik.

Tam tutturmuşuz. Ekim-Aralık döneminde GSYİH yüzde 1.4 küçülmüş. Böylece yıllık büyüme hızı **yüzde 2.8** olmuş. GSMH’nun büyüme hızı ise daha yüksek. Çünkü işçi dövizleri ve diğer dış alem gelirlerinde artış sürüyor. Son çeyrekte yüzde 0.7 ve yıllıkta yüzde 3.8 çıkıyor.

Son çeyreğin büyük sürprizi tarım kesimi. Tarımsal üretim son üç ayda (sıkı durun) **yüzde 16.5** arttığından, yıllık büyüme de yüzde 7.6’ya ulaşıyor. Anlaşılan 1998’de tarım olağanüstü bir yıl geçirmiş.

En büyük iki sektör sanayi ve ticaretle son çeyrekte yüzde 5.4 ve 5.3 **küçülme** var. Dolayısı ile yıllık büyüme hızları da sırası ile 1.8 ve 1.2 düzeyinde kalmış. 1998’de tarım dışında hızlı büyüyen tek sektör yüzde 6.9 ile **mali kuruluşlar**.

Harcamaların Seyri

Büyümedeki düşüşün nedenlerini saptamak çok önemli. Bazıları **dış faktörleri** öne çıkartıyorlar. Biz **iç nedenlerin** ağırlık taşıdığı kanısındayız. Anlamak için, milli geliri oluşturan harcama kalemlerine bakmak gerekiyor.

Bunlar beş kalemden oluşuyor. Özel tüketim vatandaşın tüm tüketimini kapsıyor. Kamu tüketimi ise devletin cari giderlerini. Yatırımlar özel ve kamu yatırımlarının toplamı. Bir de dışarıdan gelen talep ve bizim dışarıdan talebimiz var.

Özel tüketim harcaması 1998’de hiç artmamış. İlk çeyrekte yüzde 7.8 olan büyüme, son çeyrekte yüzde 6.5 küçülmeye dönüşmüş. Açıkça, bu yıl vatandaşımız tasarrufunu arttırmış, **tüketimini kısmış**.

Yatırımlar ise 1998’de yüzde 2.4 azalmış. Gene ilk çeyrekte yüzde 9.6 olan büyüme son çeyrekte yüzde 11.4 daralmaya dönüşmüş. Müteşebbisimizin de **yatırımları kısıtış** görülüyor.

Tüketim sabit kalıyor Yatırım düşüyor. İkisinin büyümeye toplam etkisi **eksi** 0.6 oluyor. Yüzde 2.8 büyüme için diğer kalemlerde yüzde 3.4 artış lazım. Hangileri?

Birincisi, kamu tüketimi **yüzde 5** yükselmiş. Ama, milli gelirden payı küçük olduğundan etkisi sadece 0.4 puan. Gerisi dış talepten geliyor. Mal ve hizmet ihracatı yüzde 10.5, ithalatı ise yüzde 2.2 artmış. Yani yüzde 2.8 büyüme tümü ile **dış talepteki artış** sayesinde gerçekleşmiş.

Nasıl Tefsir Edeceğiz?

Elimizdeki sayılar bunlar. Doğru olduklarını varsayıyoruz. Çünü veri toplama ve hesap hataları bir yıldan öbürüne fazla farklılık göstermez.

Esas sorun, sayıların tefsirinde. Bence, ekonomideki yavaşlamanın büyük ölçüde **özel tüketim ve yatırım** harcamalarının kısılmasından kaynaklandığı çok net şekilde ortaya çıkıyor. Buna karşılık dış talebin büyümeye pozitif katkı yaptığı görülüyor.

Nisan 1998’den bu yana, ekonominin temel sorunu tüketicinin ve yatırımcının harcamalarını kısmasıdır. Bir **güven bunalımı** yaşanmıştır. Güvensizliğin hala devam ettiğini söyleyebiliriz.

Nedenlerini bir başka yazıda ele alacağız. (1 Nisan 1999)

KOSOVA'YA BAKARKEN

Her ayın ilk Pazar yazısında ekonomiye tasarrufçu açısından bakıyorduk. Bu ay için geleneğimizi bozuyoruz. Ecevit'in yeni usul **tatil popülizmi** sayesinde on gündür zaten ekonomi gündemden düştü.

Kosova'da yaşanan **insanlık dramı** bütün şiddeti ile sürüyor. Gece gündüz televizyonlarda yerini yurdunu terketmek zorunda kalmış Arnavutların görüntülerini izliyoruz. İçimiz parçalanıyor.

21.inci yüzyıla artık gün sayılıyor. Bir yanda AB üyesi ve aday ülkeler ekonomik ve siyasi **birlik** adımlarını sıklaştırıyorlar. Macaristan ve Çek Cumhuriyeti yeni NATO'ya katıldı.

Aynı anda onların sınır komşusu Sırbistan, tüm dünyanın gözleri önünde **soykırım** yapmaya çalışıyor. Avrupa'yı İkinci Dünya Savaşından bu yana görmediği bir vahşetle karşı karşıya bırakıyor.

O kadar çok çelişki var ki! Sırbistan'a bomba yağdıran, soykırımı engellemeye çalışan NATO ittifakı, Türkiye dışında **hristiyan** ülkelere oluyor. Ama Kosova'da hristiyan Sırlara karşı müslüman azınlığa yardım ediyorlar.

Türkiye'de ise **islamcı kanat** hala NATO karşıtı söylemini sürdürüyor. Elleri gelse, bu dramın faturasını tümü ile Amerika'ya ve NATO'ya çıkartacaklar. En azından deniyorlar.

Laik kesimin **üçüncü dünyacı milliyetçilerinin** tavrı da çok farklı değil. Aynı batı düşmanlığını onlarda da görüyoruz. Ecevit'in Rusya'dan medet ummasının ne anlama geldiğini anladınız mı?

Kosova olayının doğru anlaşılması o bakıma çok önemli. Türkiye için çıkartılacak dersler var. Başkalarının hatalarından **öğrenmek**, gelişmişliğin temel kıstaslarından biridir.

Milliyetçiliğin Sefaleti

19.uncu yüzyılda sanayinin gelişmesi ile birlikte, dünya sahnesine yeni bir **insan kimliği** çıktı. O zamana kadar kendilerini büyük ölçüde yerel özellikleri ve dini inançları ile tanımlayan insanlar, yeni bir idealin etrafında toplanmaya başladılar.

Milliyetçilik, son iki yüzyılda, bir yandan büyük bir **kurtuluşa** olanak sağladı. Tüm çok uluslu militarist tarım imparatorluklarında gördüğümüz, yönetici etnik grup ve yönetilen-ezilen etnik gruplar ayırımına son verdi. Daha homojen etnik yapıları sahip milli devletler kuruldu.

Ama, beraberinde büyük yıkımlar, insani felaketler getirdi. Dünyayı kana buladı. En acımasız **totaliter diktatörlüklerin** kurulmasına neden oldu. Hitler'i, Mussolini'yi, Franko'yu ve Milasoviç'i yarattı.

AB'yi kuran kıta Avrupası ülkeleri, milliyetçiliği de ilk keşfedenerdi. İki dünya savaşı ile en büyük faturayı da onlar ödediler. İçerdiği tehlikeleri birinci elden yaşayarak öğrendikleri için, çözümü milliyetçilikten **vazgeçmekte** buldular.

Çoğunluğun böyle düşünmesine rağmen, hala Fransa'da, Almanya'da, Avusturya'da, vs. yabancılara saldıran **milliyetçi çeteler** mevcut. Onlara destek

siyasi örgütler de var. Maalesef bu ülkelerdeki vatandaşlarımız da bunlara muhatap oluyor.

Nedir milliyetçilik? İnsanın **dilini, kültürünü, ahlaki değerlerini** sevmesi, onlara sahip çıkması son derece doğal bir hakkı gibi duruyor. Ama, milliyetçilik genellikle bu masum taleplerde kalmıyor.

Eninde sonunda kendisine bir düşman buluyor. **Fırsatçı ve sadist** siyasetçilere iktidar kapılarını açıyor. Kendi varlığını başkasını ezerek kanıtlamanın yollarını aramaya başlıyor.

Sonuç hep aynı. İnsanlar öldürülüyor, sürülüyor, işkence görüyor. Ortalık kan ve barut kokuları kaplıyor. Milliyetçiliğin **öldürücü cazibesine** kapılan toplum aklını ve sağduyusunu kaybediyor. Önce başkalarına büyük bir fatura ödetiyor. Sonra da kendisi ödüyor.

Kosova bir kere daha milliyetçiliğin içerdiği tehlikeleri görmemize olanak sağlıyor. Temenni ederim ki, bizlere **kendi milliyetçiliğimizden** de korkmamız gerektiğini öğretir. (4 Nisan 1999)

DÖVİZDE SON DURUM

1998'in **ödemeler dengesi** tam Bayramdan önce yayımlandı. Dolayısı ile araya başka konular girdi. Ayrıntıları üstünde hiç duramadık. Kısaca gözden geçirmek istiyorum.

1994 sonrasında, Türkiye ekonomisinin **en az sorunlu** yanının döviz olduğunu yazıyoruz. Nitekim sayılar sürekli bu yönde çıkıyor. Ekonominin ihtiyacı olan döviz kazanmakta zorlanmadığı görülüyor.

Kasım'da Ocak-Eylül dönemi ödemeler bilançosu açıklanmıştı. 1998'in döviz açısından **sorunsuz** geçtiği daha o tarihte ortaya çıkmıştı.

Yılın son üç ayında ekonomideki durgunluk derinleşti. Dolayısı ile ithalatın düşüş hızı yükseldi. Bunun doğal bir sonucu olarak, yıllık sayılar beklenenden de **daha iyi** çıktı.

Cari İşlemlerde Fazla

Ekonominin döviz gelir ve giderlerini **cari işlemler dengesinde** izliyoruz. En büyük kalemler mal ihracatı ve ithalatı. Sonra turizm, vs. görünmeyen gelirler ve giderler var.

Mal ihracatı, geçen yıla kıyasla 0.6 milyar dolar artışla **26.8 milyar dolar** tutmuş. Buna karşılık bavul ticaretinde 2.1 milyar dolar azalma var. Rusya krizinin Türkiye ekonomisini doğrudan etkilediğini söyleyebiliriz.

Buna karşılık, mal ithalatı 2.5 milyar dolar azalarak **45.5 milyar dolara** gerilemiş. Bu durumda, bavul ticareti dahil dış ticaret açığımız da 1 milyar dolar küçülerek **14.4 milyar dolarda** kalmış.

Hizmet ihracatı ve diğer görünmeyen kalemlerde ise büyük gelir artışları gerçekleşmiş. Turizm ve faiz gelirleri 0.5 milyar dolar yükselmiş. Diğer döviz gelirleri ise (sıkı durum) **4.7 milyar dolar** artmış.

Hizmet ithalatı ve görünmeyen döviz giderlerinde 1.7 milyar artış var. Demek ki, bu kalemden Türkiye'nin döviz gelirleri net **3.5 milyar dolar** daha fazla olmuş. Son olarak, yurt dışındaki işçiler de 1 milyar dolar daha fazla döviz yollamışlar.

Hikayenin gerisi kolay. Dış ticaret açığı 1 milyar dolar azaldığına, diğer gelirler 3.5 milyar, işçi dövizleri 1 milyar dolar arttığına göre, toplamda cari işlemler dengesinde **5.5 milyar dolarlık** bir düzelme gerçekleşmiş.

1997'de cari işlemler dengesi 2.6 milyar dolar açık vermişti. 1998'de **2.7 milyar dolar** fazla çıkıyor.

Bu ne demek? 1998'de Türkiye kazandığı dövizden 2.7 milyar dolar daha az döviz harcamış demek. Elde ettiğimiz döviz bize **fazla geliyor**, hepsini kullanamıyoruz, mecburen bir kısmı birikiyor demek.

Dışa Açık Ekonomi

Bir ekonominin dışa ne ölçüde açık olduğunun en iyi göstergelerinden biri, toplam döviz gelirlerinin milli gelire oranıdır. Bu sayıyı çok önemsiyoruz. 1994'den bu yana, Türkiye'nin **toplam döviz gelirleri** hızla artıyor.

Örneğin 1994 yılında, Türkiye'nin toplam döviz gelirleri 33.1 milyar dolar. Sadece beş yıl sonra, 1998'de **63.6 milyar dolara** yükselmiş. Neredeyse iki katı olmuş.

1997'de toplam döviz gelirleri 58.8 milyar dolarmış. Yani 1998'de döviz gelirlerimiz 4.8 milyar dolar artmış. Rusya krizi, dünya mali piyasalarında çalkandı, Asya ekonomilerinde devalüasyon, vs. Türkiye'nin döviz gelirlerini **yüzde 8** civarında arttırmasını engellememiş.

1998 yılı milli gelirimiz ise 205 milyar dolar olarak hesaplanıyor. Buna göre, döviz gelirlerinin milli gelire oranı **yüzde 31** çıkıyor. Yani ürettiğimiz mal ve hizmetlerin yüzde 31'ini dış dünyaya satıyoruz.

Bu yüksek bir oran. Türkiye ekonomisinin gerçekten dışa açık bir ekonomi olduğunu ifade ediyor. Üstelik, böylesine dışa açık olmasına rağmen döviz fazlası yaratabiliyor. Döviz sayıları Türkiye ekonomisinin **gücünü ve dinamizmini** özetliyor. (8 Nisan 1999)

SEÇİM ÖNCESİNDE EKONOMİ

Bu ay, araya Kurban Bayramı girdiği için tasarrufçuya yönelik yazımızı ikinci Pazara aldık. Önümüzdeki hafta seçimler yapılacak. Ondan sonra önümüzü daha iyi görme olanağımız olacak.

Mart enflasyonu beklediğimiz üstünde çıktı. TEFE ve özel imalat sanayinde yüzde 3 öngörmüştük. İkincisini tutturmuşuz. Toptan eşya fiyatları ise **yüzde 4** arttı.

Bunda petrol fiyatlarına yapılan zamların etkisi var. Nitekim, **kamu fiyatları** imalat sanayinde yüzde 6.4 ve elektrik, su kaleminde yüzde 4.5 yükselmiş. Son altı ayda Merkez Bankasının TL'ye yüzde 7 değer kaybettiğini de unutmamak gerekiyor.

Ana eğilimleri daha iyi saptamak için, bu iki fiyat serisini mevsimlik dalgalanmalardan temizleyerek de izliyoruz. Şubat 1998'den bu yana, aylık artışlar dikkat çekecek düzeyde bir önceki yılın altında çıkıyordu.

Mart'ta öyle olmadı. Geçen yıl ve bu yıl mevsimlik etkiden arındırılmış TEFE **yüzde 3.3** olarak aynı. Bunun enflasyon açısından iyi bir haber olmadığını kabul etmek zorundayız.

Neyse ki, özel imalat sanayi fiyatları daha olumlu duruyor. O seri de Şubat 1998'den bu yana bir önceki yılın altında seyrediyor. Geçen Mart'ta mevsimlik etkiden arındırılmış özel imalat fiyat artışı yüzde 3.6 iken bu yıl **yüzde 2.6'ya** inmiş. Yani bir düşüş var.

Mart'ta TÜFE artışı yüzde 4.1 olmuş. Biz tüketici enflasyonun da 3'de kalacağını tahmin etmiştik. **Hizmet sektörlerinde** yüksek zamların devam ettiği ortaya çıkıyor.

Piyasalardaki genel kanı, enflasyondaki düşüşün durduğu yönünde. Hatta, seçimlerden sonra hangi hükümet gelirse gelsin yükseleceğini düşünenler çoğunlukta. Şu anda yüzde 48 olan TEFE'nin yılı **yüzde 50'nin üstünde** kapatması bekleniyor.

Biz farklı bir senaryo yazıyoruz. Normal koşullarda, yılın ikinci yarısında da enflasyondaki düşüş eğiliminin **devam etmesini** bekliyoruz. Olsa olsa, biraz yavaşlar diyoruz.

Kur Ne Olacak?

Enflasyon beklentileri kur tahminlerini de etkiliyor. 1999'da döviz sepeti bazında TL'nin **yüzde 60'larda** değer kaybedeceği kabul ediliyor.

Mart ayı sepet devalüasyonu **yüzde 4.2** oldu. Özel imalat sanayi fiyatlarına göre TL reel olarak yüzde 1.2 değer kaybetti.

Altı aydır, ortalama sepet devalüasyonu **yüzde 4.4** civarında geziniyor. Neticede, Ekim'den bu yana TL'deki değer kaybı yüzde 7'yi buldu. Cari işlemler dengesi düzelirken neden reel devalüasyon yapılıyor?

Bunu, Merkez Bankasının bir seçim sürprizine karşı **sigorta poliçesi** olarak görebilirsiniz. Tedbirli davranıyor. Dolayısı ile, Mayıs'dan sonra kur artışını yavaşlatma imkanına kavuştu.

En azından, kurdaki değişimi özel imalat sanayi fiyat artışı ile paralel götürebilir. Demek ki, sepet devalüasyonu aylık yüzde 4.3'den **yüzde 3 ve altına** gerileyecektir. Bize daha makul gelen senaryo budur.

Faizler

Seçimlerden önce TL faizinin yüzde 100'ün altına ineceğini sanmıyorduk. Yükselmesi için de bir neden yoktu. O düzeyde kaldı.

Seçimden istikrarlı bir hükümet çıkarsa, TL faizlerinin hızla gerilemesini bekliyoruz. İlk aşamada **yüzde 80'i** görür. Bir süre o civarda seyrederek. İkinci dalga için IMF ile temasların sonucunun bekleneceğini tahmin ediyoruz.

Olumlu bir anlaşma halinde, yaz sonuna doğru TL faizlerinin **yüzde 60'lara** bile düşmesi mümkündür diyoruz. Ancak, istikrarlı bir hükümet kurulması

halinde, **yabancı yatırımcıların** büyük çapta Türkiye'ye geri dönmeleri de bir ihtimaldir. Bu takdirde faizlerde düşüş daha hızlı ve sert olacaktır.

Sonuç: TL'ye devam, seçime selam. (11 Nisan 1999)

SEÇİME ÜÇ GÜN KALA

Seçime üç gün kaldı. Anket sonuçlarının açıklanması ile ilgili yasaklara rağmen, kamuoyu seçmen eğilimlerinin **yönü** hakkında bir fikir edindi. Ayrıntılı sayılar vermeden medya havayı yansıtabiliyor.

Ancak, ankete cevap vermek ve oy kullanmak çok farklı şeylerdir. Pazar günü pekala **sürprizler** olabilir. Daha önce de anketlerin küçümsenmeyecek oranda yanılabilirliğini unutmayalım.

Gelişmiş ülkelerde, seçim sonuçlarının tahmininde başka yöntemler de kullanılır. Örneğin, ABD için **ekonominin durumu** başkanlık seçimlerini çok etkiler. Büyüme hızına, enflasyona, işsizlik oranına, vs. bakarak doğru tahmin yapmak mümkündür.

Türkiye'de bu tür ampirik kurallar pek işlemiyor. Neden? Birincisi, siyasetimiz yeterince **yerleşik** olmadığı için. Sürekli parti kapatılıyor, liderler yasaklanıyor, partiler bölünüyor. O bakıma iki seçimi birbiri ile karşılaştırmakta zorlanıyoruz.

İkincisi, Türkiye'de seçimin işlevi dar anlamı ile kamu yöneticilerini belirlemekle sınırlı kalmıyor. Demokrasi, laiklik, milliyetçilik ve Kürt sorunu gibi, neredeyse **medeniyet tercihi** diyebileceğimiz bir başka boyut devreye giriyor.

İstikrar ve Demokrasi

Kampanyalar başlamadan önce, seçimin ana temasının **istikrar ve demokrasi** olacağını düşünüyordum. Kaba hatlarla şöyle özetleyebiliriz.

Bir yanda **ANAP ve DSP** vardı. İki parti 28 Şubat sonrasının yapay sayılabilecek ortamında iktidara geldiler. Fakat, nisbeten düzgün bir kamu yönetimi sınavı verdiler. Kendi aralarında çekişmediler.

Yeni meclisten aynı koalisyonun çıkması, önümüzdeki dört beş yılı ekonomide ve siyasette nisbi istikrar içinde geçirme fırsatı yaratabilirdi. Demek ki, kararsız ve orta sınıf seçmenlerin bu iki partiye iltifat etmeleri, **istikrarı** tercih ettikleri anlamına gelecekti.

Öte yanda, **FP ve DYP** vardı. Refahiyol koalisyonu ülkede kutuplaşmayı arttırmış, Türkiye'yi bir askeri darbenin eşiğine getirmişti. Sonuçta RP kapatılmış, Erbakan ve Erdoğan'a siyasi yasak getirilmişti.

Bu iki parti seçmenin önüne demokrasinin genişletilmesi talebi çıkabilirdi. Oy oranlarını arttırabilmeleri, vatandaşın **demokrasiyi** istikrardan daha önemli gördüğüne işaret edecekti.

Eğer seçimin ana teması buysa, **CHP ve MHP** dışarıda kalıyordu. İkisine de istikrar-demokrasi ikileminde yer bulmak zordu. O nedenle, her ikisinin de barajın altında kalmaları ihtimalinin yüksek olduğu söylenebilirdi.

Fakat, tarih çok farklı yazıldı. İlginç gelişmeler oldu. Apo'nun yakalanması Ecevit'in yıldızını parlattı. FP küçük hesaplarla küskünlerle işbirliği yapıp seçimi iptal ettirmeye kalkıştı. Çiller iyice hırçınlaşarak medya ile gereksiz bir kavgaya girişti.

Neticede ana tema **görünürlüğünü** kaybetti.

Ne Bekliyoruz?

ANAP-DSP bloğunun 1995'deki yüzde 34.3 olan oy oranında bir yükselmeye kesin gözle bakıyoruz. Kaç puan? **Yüzde 40'a** yaklaşması bizi şaşırtmayacak. İstikrarın vatandaş için önemini koruduğu kanısındayız.

Buna karşılık, 1995'de yüzde 40.5 alan FP-DYP oylarında muadil bir **azalma** bizi şaşırtmayacak. CHP ve MHP'nin barajı geçmeleri ihtimalini ise bugün bir ay öncesine kıyasla daha **yüksek** görüyoruz ama garanti demiyoruz.

İşte böyle. Pazar günü mutlaka **oy vermek gerektiğini** okuyucularıma hatırlatmak isterim. İyi seçimler. (15 Nisan 1999)

BİR OY ÇOK ÖNEMLİDİR

Olacak, olmayacak derken, seçim günü geldi çattı. Bugün sandığa gidiyoruz. **Vatandaşlık görevimizi** yapmak için kuyrukta bekleyeceğiz. Sonra, birkaç dakika içinde seçim pusulalarında tercihlerimizi işaretleyeceğiz. Belki bu yazıyı okumadan önce o işi bitirenler bile var.

Bütün bu gürültü patırtı, neticede o **kısa süreye** sıkışıyor. İrademizi ifade ettiğimiz anda, her şey bitiyor. Geriye seçim sonuçlarını beklemek kalıyor. Gece geç vakitlere kadar televizyon başında sayılardan anlam çıkartmaya çalışacağız.

Seçim olayı beni çok heyecanlandırır. Açıkça, insanoğlunun en büyük **keşiflerinden** biri, belki de en önemlisi olarak görüyorum. Mucize sözcüğünü bile kullanmaktan çekinmiyorum.

Transistörü, bilgisayar, uyduları, yani bilim ve teknolojiye gelişmeleri küçümsemiyorum. Ancak, seçim onların hepsinden önemli duruyor. Teknolojideki gelişmenin, **özgürlük ve demokrasinin** bir yan ürünü olduğunu düşünüyorum.

Eşit Oy Hakkı

Aslında, bu olay Kristof Kolomb'un yumurtasını hatırlatıyor. Bir kere yapınca çok basit olduğu anlaşılıyor. **Her vatandaşın bir tek oya sahip olması** bize şimdi son derece doğal geliyor. Ama keşfedilmesi için binlerce yılın geçmesi gerekti.

Seçim, mutlak **toplumsal eşitliğin** sağlandığı belki de tek an. Güzel çirkinle, zengin fakirle, güçlü güçsüzle, eğitilmiş eğitimsizle, kahraman korkakla, genç yaşlı ile, erkek kadınla, şişman zayıfla, uzun kısa ile, vs. vs. sadece sandıkta eşitleniyor.

Aramızdaki bütün farklılıklar seçim sandığına gittiğimizde buhar olup gidiyor. Neticede herkesin **bir tek oyu** var. Genelkurmaybaşkanı ve sıradan er,

Sakıp Sabancı ve yanında çalışan müstahdemi, başbakan ve dağdaki çoban, ülke yönetici seçerken aynı ağırlığa sahip oluyoruz.

Türkiye'nin bu fikre alışması zaman aldı. 1950'lerde "halk plajlara hücum etti, vatandaş denize giremiyor" diyen zihniyet, cahil köylülerin ülke yönetimini seçmesini bir türlü içine sindiremedi.

Daha yakın bir geçmişte, 12 Eylül cuntasının herkesin tek oya sahip olmasından şikayet ettiğini çok net hatırlıyorum. Hoş, solda da benzer görüşlerin ne kadar yaygın olduğunu Aziz Nesin'den öğrenmiştik.

Oy Sorumlukuktur

O nedenle, her seçim döneminde bir gerçeküstü olayı yaşamamanın heyecanını taşıyırım. Benim attığım **bir oy**, Türkiye'yi, hatta neredeyse dünyayı değiştirecek hissine kapılırım. Oyumu kullanmadan kılı kırk yararım. En doğrusunu yaptığımı inancı ile sandığa giderim.

Şöyle bir mantık yürütürüm. Oy verdiğim partinin bir tek oyla ilave bir milletvekili kazandığını ve o sayede mecliste bir milletvekili ile çoğunluğu elde ettiğini düşünürüm. Kendimi sorarım. Ben **bu sorumluluğu** taşımaya razı mıyım?

Oyle olmaz diyeceksiniz. Doğru, olmaz. Ama **ya olursa?** Olmayacağını hiç kimse garanti edemeyeceğine göre, bu sorumluluğu baştan yüklenmek gerekiyor. O nedenle, okuyucularımı mutlaka oy kullanmaya davet ediyorum.

Son nokta: seçimin **kendi** sonuçlarından çok daha önemlidir. Sonuçlar canınızı sıkabilir. Sizin istediğiniz gibi olmayabilir. Bunlar geçicidir. Bir sonraki seçimde her şey değişebilir. Yeter ki seçimler olsun.

Türkiye ile benzer ekonomik ve kültürel gelişmişlik düzeyindeki pek çok ülke vatandaşının bizim bildiğimiz anlama hiç seçim yaşamadıklarını lütfen unutmayın. Halbuki 18 Nisan Türkiye'nin **onüçüncü**, benim de oy kullandığı dokuzuncu genel seçim.

Demokrasimizin gelişmesine katkı yapacağına inanıyorum. (18 Nisan 1999)

TEFSİRİNİZ BOL OLSUN

Seçimden hakikaten **sürpriz** çıktı. Baykal-Çiller ikilisi kamuoyu yoklamalarını yasaklamamış olsa, erken uyarı sistemi çalışacaktı. Seçmen eğilimlerini çok daha önceden görebilecektik. **Tarhan Erdem'in** 10 Nisan'da yaptığı anketin sonucu doğru saptadığını o gece öğrendik. Erdem'i kutluyoruz.

Hoş, yasağın CHP ve DYP'ye de bir yararı olmamış. Biri barajın altında kaldı. Öbürü zar zor geçebildi. Atasözü "korkunun ecele yararı yok" der. Yasağın da **seçim yenilgisine** yararı olmadığı belki anlaşılmıştır.

MHP'nin şaşkırtıcı oy patlaması laf ve kalem erbabına yeni fırsatlar yaratıyor. Dört gündür, özellikle köşe yazarları seçim sonuçlarının tefsirine kenetlendi. Herkes bu **olayın nedenlerini, anlamını ve muhtemel çıkarsamalarını** değerlendiriyor.

Maalesef elimizde hiç ampirik araştırma yok. Hangi tür seçmenin hangi saiklerle oyunu MHP'ye yönelttiğini aslında bilmiyoruz. Tefsirler **hipotez** düzeyinde kalıyor. Ama, kabul etmek gerekir ki, biz Türkler zaten ampirik çalışmaya temellenmeyen hipotez ve analizleri severiz.

Çuvaldızı Başkasına

İğneyi kendimize batırarak başlayalım. 21 Mart tarihli yazımızda, "**bu seçimde sürpriz olacak**" demişiz. Yönünü kestiremediğimizi, ama bir şeylerin değişeceğini hissettiğimizi ifade etmişiz.

Sonra kendi çevremizin gazına gelmişiz. Hem üniversitede, hem de iktisatçı dostlarla tahmin kolonları doldurduk. Sadece DSP ve CHP'nin oy oranlarını tutturmuşuz. ANAP, DYP ve FP'de epey **yüksek**, MHP'de ise çok **düşük** kalmışız.

Tahmin yarışmalarında birinci olamadığımızı da ekleyelim. Sıralamada yukarılarda yer alıyoruz. Fakat sonuç bir gurur vesilesi değil.

Doğallıkla, bu **optik yanılgı** seçim öncesinde yazdığımız yazılara da yansdı. DSP-ANAP bloğunun 1995'de yüzde 35 olan oy oranını yüzde 40'a çıkartabileceğini söyledik. DSP kendine düşeni gerçekleştirdi. Fakat, ANAP aynı düzeyde oy kaybına uğrayınca, oran yerinde saydı.

Benzer bir sapma DYP-FP bloğunda çıktı. 1995'de yüzde 40 olan oy oranında 7 puanlık bir azalma tahmin ediyorduk. Halbuki Refahol'un partileri oylarının üçte birini kaybederek yüzde 27'ye gerilediler.

İlginç Bir Oran

Üç partinin, DYP, CHP ve ANAP'ın oy toplamındaki değişime baktım. Neden bu üçlü? Çünkü, Türkiye'yi uzun süredir **bunlar yönetiyor**. CHP malum. DYP eski DP ve AP'nin mirasçısı. ANAP ise 12 Eylül sonrasının sonrasının iktidar partisi.

1983-99 arasındaki 16 yılın tümünde, bunlardan biri yada ikisi mutlaka iktidarda. Türkiye'nin gelmiş olduğu noktanın, tüm olumlu ve olumsuz yanları ile **sorumluluğunu** bu partiler taşıyor.

1991'de üçünün oy toplamı yüzde 70'ler düzeyinde. 1995'de yüzde 50'ye gerilemişler. 1999'da ise sadece **yüzde 35** oy alabilmişler. Sekiz yılda oy oranları yarısına inmiş. Bu eğilimi tersyüz edemezlerse, gelecek seçimde ancak yüzde 15 alırlar.

DSP, MHP ve FP ise **sistemin dışından** gelen yeni partiler. Bunların mevcut durumda sorumlulukları yok denecek kadar az. 1991'de toplam oyları yüzde 30'un altında iken, 1995'de yüzde 45'e çıkmış.

18 Nisan'da ise, FP'nin 6 puan kaybetmesine rağmen toplam oyları yarıyı geçerek **yüzde 55'e** ulaşmış. Bu eğilimi sürdürürlerse, gelecek seçimde yüzde 70'ler çok muhtemel duruyor.

Sadece sayıları veriyorum. Ayrıca bir tefsir getirmiyorum. Eski siyasi düzenin belki de bir daha geri gelmemek üzere **yıkıldığına** kendimizi alıştırılmamızda galiba yarar var. (22 Nisan 1999)

NEDEN İSTİFA ETMİYORLAR

Seçimde kötü sonuç alan parti liderlerden istifa bekleyenler yanıldı. 18 Nisan gecesi hemen **Batı demokrasilerinden** örnekler geldi. Bırakın oy kaybını, oy oranını yeterince yükseltemediği için liderlikten ayrılanlar hatırlatıldı. Bir işe yaramadı.

Bu sorunun kökleri bence **derinlerde** yatıyor. Zaten çelişki hemen göze çarpıyor. Bir yanda milliyetçiliğin yükselmesi olağan karşılanıyor. Sonra Batı davranış kalıplarına uyulmayınca kızılıyor. Böyle perhizde elbette lahana turşusu da olacak.

Halbuki, “**mağlup pehlivan güreşe doymaz**” özdeyişi insanımızın zihniyetini özetliyor. O eğilimi kendimde bile görüyorum. Geçen yıl ortasında faiz tahminlerimde çok yanıldım. Ne oldu? Vazgeçecek yerde daha sık faiz tahmini vermeye başladım.

Neyse, konu ben değilim, dört kahraman liderimiz. Hepsi ağız birliği yaptılar. Partiye ve ülkeye karşı sorumlu davranacaklarmış. Çünkü seçmenin verdiği mesajı almışlar. Şimdi onu gerçekleştirmek için **lider kalmaları** gerekiyormuş.

Gülmeli mi? Ağlamalı mı? Bence haklı oldukları bir taraf da var. Geçmişçi şöyle bir hatırlarsak, genel başkanlıkta neden ısrar ettiklerini daha kolay anlayabiliriz.

Unutulan Tarih

Cumhurbaşkanımız **Süleyman Demirel’le** başlayalım. 1969 seçimlerinden sonra AP bölündü. Celal Bayar’ın da desteği ile Demokratik Parti doğdu. Bir yıl sonra 12 Mart’ta asker in muhtırası geldi. 1973 seçimlerinde AP büyük yenilgi aldı.

Ne oldu? Liderliğini bıraktı mı? Asla. Kıbrıs fatihi Ecevit’in hatalı istifasını fırsat bilip Türkeş ve Erbakan’la Milliyetçi Cepheyi kurdu. Üç yenilgiyi dört yıl devam eden **başbakanlığa** dönüştürdü.

Sonra? 12 Eylül’de partisi kapatıldı ve kendisine siyaset yasağı kondu. 1983 seçimlerini eski mesai arkadaşı Özal kazandı. İddiasını bırakıp AP geleneğini ANAP’la birleştirdi mi?

Tam tersine, “**tapulu malıma gecekondur kurdurmam**” dedi. DYP’nin başında Özal’la ölüm-kalım mücadelesine girişti. Karşılığında 1991’de Başbakan, 1994’de ise Cumhurbaşkanı seçildi.

Soruyorum. **Baykal, Çiller, Yılmaz, vs.** Thatcher’i, Kinnock’u, Kohl’u mu örnek alacaklar? Yoksa Demirel’i mi? Siz ne yapardınız?

Gelelim Başbakanımız Ecevit’e. 1987 ve 1991 seçimlerinde DSP varlık gösteremedi. Sol ona “**bir bölen**” dedi. Zevahiri kurtarmak için Rahşan Ecevit kısa süre DSP’ye Genel Başkan bile oldu.

Sonra? Refahyol, 28 Şubat derken, **piyangodan** Yılmaz hükümetinde Başbakan Yardımcılığı çıktı. Baykal’ın her zamanki uzak görüşlülüğü ise Ecevit’i önce Başbakan, sonra da 18 Nisan’ın galibi yaptı.

Soruyu tekrar etmeye gerek yok. Ecevit örneği de, yenilen parti liderlerine ne yapıp ne edip Genel Başkanlığı koruyun diyor.

Kabahat Kimde?

Yanlış anlaşılmasın. Derdim eski defterleri açmak, yada Demirel ve Ecevit’i eleştirmek değil. Onları **milletçe çok sevdiğimizi** biliyorum. Ben tarafsız bir gözlem yapıyorum. İstifa olayının ilk bakışta görüldüğü kadar basit olmadığını anlatmaya çalışıyorum. Buradan, lafı biraz döndürerek de olsa, biz seçmenlere getirmek istiyorum.

Doğrudur; bugünküne muadil koşullarda Demirel ve Ecevit liderliği bırakmadılar. Ama biz seçmenler de onlara bu nedenle ceza vermedik. Bilakis, aradan zaman geçince eskiyi unuttuk. Onlara **tekrar** oy verdik.

Yani uzun dönemde istifa **etmemelerini** mükafatlandırdık. Demek ki, bugünün mağlup liderleri seçmene güvenerek yerlerinde kalıyorlar. Sıranın kendilerine gelmesini bekliyorlar.

Not: bir seyahat nedeni ile yazı Çarşamda akşamı yazıldı. Baykal’ın istifasının diğerlerine örnek olmasını diliyorum. (25 Nisan 1999)

KAMU HARCAMALARI ARTIYOR

Seçimin kesin sonuçları yayımlandı. Artık Meclis’in açılmasını ve yeni hükümetin kurulmasını bekleyeceğiz. İlk intibalar DSP ve MHP’nin büyük bir ihtimalle ANAP’la birlikte koalisyonla gideceği yönünde. Şimdilik o konuda spekülasyon yapmak istemiyoruz.

Geçtiğimiz günlerde **bütçenin** ilk üç aylık sonuçları yayımlandı. Okuyucularımız bütçeyi mümkün olduğu kadar yakından izlemeye çalıştığımızı biliyorlar.

Devletin gelir ve giderlerinin seyri makro ekonominin en önemli unsurlarından biri. Etkilerine **maliye politikası** deniyor. Büyüme, faiz, döviz kuru, enflasyon, vs. tüm göstergelerin belirlenmesinde büyük önemi var.

1998 yılında Yılmaz hükümeti maliye politikasını **kıstı**. Yani, kamu harcamalarını gelirlere kıyasla daha yavaş arttırdı. Böylece bütçede faiz ödemeleri öncesinde ciddi bir fazla oluştu.

Maliye politikasının kısılması, bir yandan **olumsuz** bir etki yaptı. Ekonominin yavaşlamasına neden oldu. Ama **yararlı** etkileri de vardı. Örneğin, Rusya krizi sonrasında Türkiye’nin bir devalüasyon tehlikesi yaşamamasını engelledi. İki faktör beraberce enflasyonda küçümsenmeyecek bir düşüşü mümkün kıldı.

1999’da maliye politikası ne olacak?

Konjonktür ve Bütçe

1999’un ilk çeyreği için maalesef bütçenin gidişatı pek parlak değil. Baştan bir sorun zaten var. Araya seçimler girdiği için, aslında doğru dürüst bir bütçe mevcut değildi. Fakat, gerçekleşme çok kötü duruyor. Sizi sayılara boğmak istemiyorum. **Konjonktürel** nedenlerle 1999’da bütçe açığının artmasını bekliyorduk. Ekonomi resesyona girince, devletin vergi gelirleri mutlaka düşer.

Gelişmiş ülkelerde kamu harcamaları da artar. Çünkü işsizlik oranı yükselir. İşsizlik sigortasının ödemeleri otomatik olarak devreye girer. Yani **resesyona** birlikte bütün dünyada bütçe açığı yükselir.

O nedenle ekonomi yavaşlayınca bütçe açığındaki değişme önemini kaybeder. Bir uç örnek olarak **Japonya'yı** verebiliriz. 1995'e kadar bütçe disiplini çok sağladı. Ama krizle birlikte bütçe açığı milli gelirin yüzde 7'sine ulaştı.

Demek ki, büyüme hızı sıfır civarına gerileyince vergi hasılatı azalacak. Özellikle KDV ve diğer dolaylı vergilerde reel olarak büyük düşüşler oluşacak. Bunu normal karşılamak gerekiyor.

Normal olmayan ne? Sayılara bakınca, **kamu harcamalarında** bizi korkutan eğilimler saptıyoruz.

Sayılar Kötü

TL cinsinden sayıları karşılaştırmak abes oluyor. Enflasyon hesap yapmayı imkansız hale getiriyor. Biz de **dolar bazında** bakıyoruz.

Üç aylık maaş ödemesi 7.7 milyar dolardan 9.4 milyar dolara çıkmış. **Yüzde 22** reel artışa tekabül ediyor. Diğer cari ve yatırım kalemleri küçük fakat artış oranı gene yüksek.

Sosyal güvenlikle kurumları ile ilgili harcamanın da yer aldığı diğer transferler kalemi ise **yüzde 56** artmış. 5.1 milyar dolardan 8 milyar dolara yükselmiş. Hepsini toplayınca, 1999'un ilk çeyreğinde faiz dışı reel harcamalarda 5 milyar dolarlık bir artış ortaya çıkıyor.

Aynı tempo yılın geri kalanında devam ederse, **20 milyar dolar** yada milli gelirin yüzde 10'u eder. Aynı anda vergi gelirleri ise geriliyor. Vahim bir durumla karşı karşıya olduğumuz bence çok açık.

Özetlersek: ilk üç ayda faiz dışı kamu harcamalarında görülen patlama **korkutucu** düzeydedir. Ekonominin bütün dengelerini altüst etmeye adaydır. (29 Nisan 1999)

İTHALAT ÇÖKTÜ

Şubat ayı **dış ticaret sayıları** dün yayınlandı. Merakla bekliyorduk. Çünkü dış ticarete özel bir önem atfediyoruz. Açıklayalım.

Birincisi, ihracat ve ithalat rakamlarına sanayi endeksi, kapasite kullanımı gibi üretim istatistiklerine kıyasla daha fazla **güveniyoruz**. Anketle filan değil, doğrudan gümrüklerden toplanan bilgilerle hesaplanıyor. Yanılgı payı daha az.

İkincisi, Türkiye'de bizim "**döviz sendromu**" diye adlandırdığımız bir korku hala hakimiyetini sürdürüyor. Döviz sorunu olmadığı, kolay kolay da olmayacağı bir türlü kabullenilmiyor. Fazla ithalat yapıldığı, buna dövizin yetmeyeceği düşünülüyor.

Bu optik yanılgının arkasında ilkel bir **merkantilizm** anlayışı yatıyor. Doğallıkla 1950'den 1990'lara kırk yıl süren döviz sıkıntısı da belleklerde güçlü izler bırakmış. İhracatın iyi, ithalatın kötü bir şey olduğunu zannediliyor.

Üçüncüsü, ekonomideki yavaşlamanın nedenlerine yanlış teşhisler konuyor. Sorun dış kaynak yetersizliği deniyor. Halbuki sorun **iç talebin** aniden kuruması. Nisan sonrasında iç talep aniden düştüğü için ekonomi resesyona girdi.

Ona rağmen devalüasyon talepleri seslendiriliyor. Piyasalar TL'nin değer kaybetmesini normal karşılıyor. Merkez Bankası da altı aydır sepet bazında devalüasyonu enflasyonun **1-1.5 puan** üstünde tutuyor.

Şimdi bakalım sayılar ne diyor.

Açık Küçülüyor

Şubat ihracatı 2.05 milyar dolar. Geçen yıla kıyasla 10 milyon dolar yada **yüzde 0.5** daha küçük. Demek ki, ihracatımız artmasa bile, en azından sabit kalıyor. Bunun büyük bir sorun olduğunu iddia etmek çok zor.

Şubat ithalatı ise 2.8 milyar dolar. Geçen yıla kıyasla 1.1 milyar dolar yada **yüzde 28** daha düşük. Bu durumda, dış ticaret açığı de yüzde 59 azalarak 1.8 milyar dolardan 0.7 milyar dolara iniyor.

İthalattaki düşüş eğilimi Ağustos ayındaki yüzde 10 azalma ile başladı. Kasım'da yüzde 20'yi buldu. Bir haftalık Bayram nedeni ile Ocak'da yüzde 30'a tırmandı. Normal bir ay olmasına rağmen Şubat gene yüzde 28 gibi çok yüksek bir düşüş sayısı veriyor.

Ağustos-Şubat dönemi yedi aylık ithalata bakalım. Bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla **yüzde 20** düşüş var. Aynı dönemde ihracat ise yüzde 4 düşmüş. Dolayısı ile dış ticaret açığı 13.2 milyar dolardan 8.2 milyar dolara gerilemiş. Dış açık **yüzde 38** oranında küçülmüş.

Ben ayrıca bu hesapları "**1 dolar+1.5 mark**" döviz sepeti ile de yapıyorum. Maksat dolar-mark paritesindeki değişimin etkisini görmek. Sizi sayılara boğmak istemiyorum. Sonuç aynı. İthalattaki düşüş iki puan daha yüksek bile çıkıyor.

Bu eğilimin devam etmesi halinde neler olabilir diye bilgisayarımda çalıştım. Makul varsayımlar altında yıl sonunda ithalatın **38-40 milyar dolar** düzeyine inebileceği görülüyor.

Halbuki Türkiye 1996'da 42.5 milyar dolar, 1997'de 48.5 milyar dolar ithalat yapmış, 20 milyar dolar civarında dış ticaret açığı vermişti. 1999'da ihracat sabit kalsa bile dış açık **12 milyar dolara** gerileyecek.

Türkiye ekonomisindeki durgunluğun ne boyutta seyrettiğini en iyi bu sayılar ifade ediyor.

Kur Politikası

Çok önemli bir konuya dikkat çekmek istiyorum. Ağustos'dan bu yana ithalat yüzde 20 gerilerken, döviz sepeti bazında TL **yüzde 7** değer kaybetti. Yani dış açığın küçülmesine rağmen Türkiye önemli bir reel devalüasyon yaptı.

Ayrıca TL'nin değer kaybı enflasyonla mücadeleyi engelliyor. Girdi maliyetlerini artırıyor. Enflasyon beklentilerini yüksek tutuyor.

İthalat sayıları TL'ye değer kazandırma zamanının geldiğine işaret ediyor. Yeni hükümet kurulduktan sonra mutlaka **kur politikası değiştirilmeli**, Türkiye'nin yeniden ithalat yapar hale getirilmesi hedeflenmelidir. (2 Mayıs 1999)

ENFLASYON ALARMI

Türkiye gerçekten sürprizler ülkesi. Seçim sonuçları çoğumuzu şaşırttı. Kamuoyu ne MHP'nin böyle yükselmesini ne de FP'nin bu şekilde oy kaybetmesini bekliyordu.

En azından ikincisi **siyasi yumuşamaya** olumlu katkı yapar diye düşündük. Öyle olmadı. Bu kez türbanlı milletvekilinin yemin olayı çıktı. Siyaset bir kere daha gerildi.

Pazar günü televizyonda Meclis'i izledim. Ecevit'in son derece sert çıkışına anlam vermekte zorlandım. Kendi kendime **"Ecevit neden bu kadar sinirli?"** diye sormadan edemedim.

Pazartesi akşamı Nisan ayı **enflasyon sayıları** yayınlanınca durum açıklık kazandı. Meğer enflasyon denetimden kaçmış. Almış başını gidiyor. Ecevit hükümeti dört ayda enflasyondaki düşüşü durdurmayı becermiş.

Türban krizi kamuoyunun dikkatini enflasyondan uzaklaştırmaya yeter mi? Mümkündür. Ama gerçekleri değiştiremez. Nisan sayıları Türkiye ekonomisi için son derece **tehlikeli bir gelişmeye** işaret etmektedir.

Hepsi Kötü

Bütün serilerde enflasyonda yükselme var. Düşüş eğilimi durmuş. Tekrar yükselme eğilimi başlamış. Sayılar enflasyonla mücadelede büyük bir **başarısızlığa** işaret ediyor.

TEFE geçen yılın Nisan ayında yüzde 4 artmış. Bu yıl ise artış **yüzde 5.3** olmuş. "Çekirdek enflasyon" adın verilen özel imalat sanayi fiyatları **yüzde 4.1**'le geçen Nisan düzeyinde kalmış. Halbuki altı aydır yüzde 3'lere gerilemişti. Tüketici fiyat artışı geçen Nisan'da yüzde 4.7 iken bu yıl **yüzde 4.9'a** çıkmış.

Bu durumda yıllık sayılar da yükselmiş. Ocak 1998'den bu yana, yıllık enflasyon her ay düşüyordu. Ama az ama çok, neticede mutlaka **düşüyordu**. Nisan'da bu eğilim durdu. Toptan ve tüketici fiyatları arttı. Özel imalat sanayi fiyatları sabit kaldı.

Beklentiler Kırılmadı

Bir süredir, piyasalardan enflasyon beklentilerinin **kırılmadığı** yönünde haberler geliyordu. Kimse hükümetin yıl sonu için yüzde 30'larda TEFE hedefine inanmıyordu.

Tersine, TEFE'nin Mart'ta ulaştığı yüzde 48 düzeyinde bile tutunamayacağı kanısı yaygındı. Büyük çoğunluk **yüzde 60'a** geri dönmesinden söz ediyordu.

Bu durumu çok ilginç buluyorduk. Bir yanda ciddi bir resesyon var. Şubat ayında iç talep yetersizliği ithalatın yüzde 30 azalmasına yol açmış. Sanayi üretimi yüzde 4 küçülmüş. Öte yanda enflasyon tekrar tırmanmaya geçiyor.

Hükümetin bahanesi hazır. Dünyada **petrol fiyatları** yükseliyor. Ya diğer ülkeler? ABD, Almanya, vs. onlar petrolü Venüs yada Mars'dan mı getiriyorlar? Neden oralarda enflasyon kıpırdanmıyor?

Bütün dünya ham petrolü aynı fiyattan alıyor. Türkiye dışında hiç bir ülkede enflasyonda muadil bir sıçrama görülüyor. Dolayısı ile, Nisan enflasyonundaki

ciddi patlamayı petrol fiyatlarındaki yükselişe atfetmek bizce **mümkün durmuyor**.

Temel sorun, resesyona rağmen hükümetin yüksek enflasyon beklentilerini kıramamasıdır. Piyasaların hükümetin enflasyonla mücadele etme iradesine sahip olduğuna **güvenmemeleridir**.

Bunu çok tehlikeli bir gelişme olarak görüyoruz. Nisan enflasyonu ekonomi için çok kötü haberdır. **Alarm zilleri** çalmaktadır. Acilen gerekli politika değişikliğine gidilmediği takdirde, bu hikayenin sonu iyi bitmeyecektir. Kamuoyunu uyarıyoruz. (6 Mayıs 1999)

HÜKÜMETİ BEKLERKEN

Bu ay da ekonomiye tasarrufçu açısından bakan yazımızı ikinci Pazar gününe aldık. İki nedenimiz vardı. Birincisi Nisan enflasyonunu görmek istiyorduk. İkincisi belki hükümetle ilgili gelişmeler olur diyorduk.

Enflasyon sayıları çok kötü çıktı. Perşembe günü yazımızda **"alarm zillerini"** çaldık. Bugün yayınlanan **Aktüel PARA** dergisinde enflasyon cephesinde yaşanan fiyaskonun geri planını anlattık.

Hükümet konusunda da bir ilerleme yok. Süreç çok yavaş işliyor. Bütün hafta siyaset türbanlı milletvekilinin yeminine kilitlendi. Seçimden sonra **siyasette yumuşama** beklentileri havada kaldı.

Tam tersine, FP hakkında Anayasa Mahkemesinde kapatma davası açıldı. Savcının Meclis'deki FP'lilerin milletvekilliğinin düşmesini talep etmesi 53 ilde **yeniden seçim** yapılması ihtimalini ortaya çıkardı.

Derken Hazine Müsteşarı **Dinçmen** yeni hükümetin kurulmasını bile beklemeden istifa etti. 40 milyar dolara yaklaşan kısa vadeli iç borç bu görevi çok hassas kılıyor.

Neticede, seçimden sonra ekonomide belirsizliğin azalacağını ümit edenlerin bu beklentisi gerçekleşmiyor. 18 Nisan'dan bu yana geçn iki haftada olsa olsa ekonomide **belirsizliğin arttığını** söyleyebiliriz.

Siyasi hataların bedelini ekonomini ödeyecektir. Örneğin, bu koşullarda ekonomide canlanmanın **gecikmesi** ihtimalinin arttığını düşünüyoruz. Zaten ekonomi ciddi bir resesyonla karşı karşıya idi. Resesyondan çıkış zorlaşıyor.

Döviz Kuru

Ekim ayından bu yana döviz sepetinin değer kaybı TEFE enflasyonu **üstünde** seyretti. Şubat ve Mart aylarında doların marka karşı uluslararası piyasalarda değer kazanması doları nisbeten cazip yaptı.

Ona rağmen, okuyucularımıza döviz tavsiye etmedik. Dolardaki yükselme **geçici** kalacaktır dedik. Nitekim öyle oldu. Dolar mark paritesi 1.85'den geri döndü. Hatta, bu hafta içinde dolar TL'ye karşı geriledi.

Önümüzdeki dönemde Merkez Bankasının kuru yavaşlatmasını bekliyoruz. TL'nin sepet bazında aylık değer kaybı ilk aşamada **yüzde 3.5** düzeyine geriler. Belki Haziran'dan sonra onun da altına iner.

Zaten Türkiye döviz fazlası üretmeyi sürdürüyor. Yılın ilk üç ayında cari işlemler dengesinde **rekor fazla** çıkacağını tahmin ediyoruz. Çünkü, bir yandan iç talebin daralması, diğer yandan TL'nin değer kaybı ithalatta neredeyse 1994'le karşılaştırılabilecek düşüselere yol açtı.

Dünya ekonomisinden de **olumlu** işaretler geliyor. 1998'deki kriz havası aşıldı. Türkiye'de belirsizliğin artmasına rağmen dış kaynak girişi de artabilir. Ayrıca IMF ile yapılabilecek anlaşma da döviz kurunun denetim altına alınmasını öngörecektir.

Yani döviz cephesinde hiç bir sorun gözüküyor.

Faizler

Maalesef TL faizleri için o kadar iyimser değiliz. İstikrarlı bir hükümetin kurulması halinde Haziran'da TL faizlerinin **yüzde 80'lere** gerileyeceğini öngörüyoruz.

Son gelişmeler TL'de risk primini yükseltici etki yapacaktır. Faizin tekrar **yüzde 100'ün** üstüne çıkacağını sanmıyoruz. Fakat bugünkü düzeyinde kalacaktır. Enflasyonda olduğu gibi, düşme eğilimi duracaktır.

Vade tercihi ne olmalı? Repo ve kısa vadelinin cazibesinin azalmasını bekliyoruz. O nedenle vergi avantajı da sağlayan **uzun vadeli bonolar** tercih edilebilir.

Son aylarda borsa ile birlikte **A tipi yatırım fonları** yüksek getiri sağladı. Ayrıca, uzun dönemli tasarruflar için bunların vergi muafiyeti olduğunu hatırlatırım.

Borsada doğrudan yatırım yapmaktan yada 2000'de faiz gelirleri üstünden yüksek vergi ödemektense, **A tipi fonların** çok daha akılcı olduğunu düşünüyorum. Ben öyle yaptım. (9 Mayıs 1999)

LIBERAL ÇÖZÜMLER

Havasından mı, suyundan mı, bilmiyorum ama bu topraklarda en kolay yetişen zihniyet galiba devletçilik. Rahmetli hocam İdris Küçükömer bazen umudunu kaybeder, topu biyolojiye atardı. "Devletçilik insanımızın **genlerine** yerleşmiş" derdi.

Gerçekten, Türkiye'de yaygın şekilde devletin toplumun **üstünde** bir yerde varolması gerektiğine inanılıyor. Dolayısı ile kutsal bir güç gibi, topluma istediği şekilde müdahale etmesi yadırganmıyor.

Yadırgamak ne kelime, daha çok müdahale etmesi talep ediliyor. Her hücre devleti doğrudan denetiminde olmayan bir toplum yaşamı düşünemiyor. Özgür kalırsa, toplumun ya **davulcuya yada zurnacıya** kaçmasından korkuluyor.

"Korkunun ecele yararı yok" denir. Nitekim siyasi ve ekonomik devletçilik ülkenin gelişmesini durduramıyor. Sadece **yavaşlatıyor**. Devletin tüm çabalarına rağmen demokrasi talepleri artıyor. Özel mülkiyet ve piyasa ekonomisi güçleniyor.

Yaşamın koşulları değiştikçe, devletçiliğe karşı fikirler de yeşermeye başlıyor. Sesleri şimdilik cılız çıksa da, **bireyi ve özgürlüğü** temel alanların sayıları hızla artıyor.

Fındık Devletçiliği

Liberal Demokrat Parti'den çok ilginç bir not geldi. Fındık üretiminde devletçi kafanın Türkiye'ye nasıl zarar verdiğini açıklıyor. Aynen alıyorum.

"Türkiye geleneksel olarak dünyanın en kaliteli fındığını üretir. Dünya üretiminin yüzde 70-80'ini sağlar. Fındık ağacı ekolojik olarak çok yararlı olduğu gibi üreticiye az bir gayret karşılığı ciddi gelir sağlar.

Hal böyle iken devlet Fiskobirlik'i kurarak fındık ticaretine el koymuş, normal tüccar ilişkisini zayıflatmıştır. Fiskobirlik yüksek taban fiyatı politikası ile üretim-tüketim armonisini bozmuştur.

Fiskobirlik kamunun kıt kaynaklarını yanlış politika ile heba etmiştir. Satamadığı fındığı yağ yapmaktadır. Zorlama yüksek fiyat politikasının uygulanması bir yandan dünya fındık tüketiminin düşmesine, diğer yandan İtalya, İspanya, ABD gibi ülkelerin fındık ekim alanlarını genişletmesine yol açmıştır.

Böyle gidersek fındık üretiminde ülkemizin üstünlüğü azalacak, fındık fiyatları düşecek, Türkiye büyük mali kayıplarla karşı karşıya kalacaktır."

İyi bilinen bir örneği hatırlatalım. Arzı kıсарak fiyatı yükseltmeyi OPEC de denedi. Petrol üretimi karlı olunca üretim arttı. Sonuçta petrol fiyatları düşerken en çok OPEC ülkeleri zarar ettiler.

Rekabet Kazandırır

Liberal Demokrat Partinin çözüm önerisine bakalım.

"Fiskobirlik kaldırılmalı, tesisler tüccarlara satılmalı, fındık alım-satım-ihracatı tamamen tüccarra bırakılmalıdır. Bu politika fındık fiyatlarını düşürecektir. Bundan korkmamak lazımdır.

Çünkü fiyatlar düşünce dünya fındık tüketimi artacaktır. Diğer ülkeler ucuz fiyata dayanamayıp fındık üretimini azaltacak yada tamamen vazgeçeceklerdir. Bu süreç sonrasında fiyatlar sağlıklı şekilde yükselişe geçecektir".

Bu analize katılıyoruz. Uygulanan devletçi politika, kısa dönemde fiyatı yükselterek yararlı gibi duruyor. Fakat, uzun dönemde zararları daha fazladır. Yapay olarak fiyatlar yüksek tutulamayacaktır. O arada Türkiye'nin pazar payı küçülecektir. Ders kitaplarında hep anlatırız. Tekel, üretimi kıсарak fiyatı yüksek tutar. Rekabet ise üretimi ve tüketimi arttırarak herkesin kazanmasına olanak sağlar. Hem akıl, hem çağın yönü, sorunların çözümünün devletçilikte değil, **liberal politikalarda** yattığına işaret ediyor. (13 Mayıs 1999)

AMERİKAN MUCİZESİ!

Türkiye'nin kısır siyasi çekişmelerinden herhalde sizler de sıkıldınız. Hükümetin kurulması yılan hikayesine döndü. Seçimler de özlenen siyasi istikrarı getiremedi. Bari **dünya ekonomisinde** olup bitene bakalım.

"Zenginin parası züğürdün çenesini yorar" denir. Son dönemde ben de **Amerikan ekonomisi** üstüne okumaya ağırlık verdim. Malzeme de bol. Herkes o konuda ahkam kesiyor.

Dünya ne kadar hızlı değişiyor. 10 yıl önce ortalıkta bir sürü !mucize ekonomisi" vardı. Japonya, Doğu Asya kaplanları, Avrupa ülkeleri... Performans bunların çok altında duran ABD'ye **biraz acıyarak** bakılırdı.

Şimdi tersi yaşanıyor. Eski mucizeler çözmekte çok zorlandıkları yapısal ve konjonktürel sorunlar altında eziliyorlar. Amerika ise bir rekordan öbürüne koşuyor. Avrupa ve Japonya ile **alay etme** sırası Amerikalı iktisatçılara geldi.

Bütün dünya gözlerini ABD'ye dikmiş durumda. Çünkü iç talebin canlı seyretmesi sayesinde dünya ekonomisindeki yavaşlamayı **hafifletiyor**. ABD'ye yapılan ihracat diğer ekonomilerde iç talep yetersizliğini telafi ediyor.

Ama, büyük de bir **korku** var. Ya ABD bugünkü büyüme düzeyini sürdüremezse? Ya dolar değer kaybetmeye başlarsa? O zaman dünya ekonomisi tekrar daralmaya başlamaz mı?

Borç Yiğidin Kamçısı

Önce ABD ekonomisinin bazı özelliklerini hatırlatalım. En önemlisi, bütçenin açık vermemesi. Kısmen hızlı büyüme ve düşük işsizlik sayesinde, bu yıl bütçenin 120 milyar dolar **fazla** vereceği öngörülüyor.

Clinton yönetimi, bu ek kaynağı **emeklilik sigortasını** güçlendirmek için kullanıyor. Böylece gelecekte de emeklilik sigortasının bütçeye yük olması engellenecek.

İkincisi, enflasyonun yüzde 1-2 gibi son derece düşük seyretmesi. Bu durumda para politikasını gevşek tutmakta bir mahzur olmuyor. Faizler **yüzde 5** civarında kalıyor.

Düşük faiz hem firmaların yatırımlarını hem de borsayı teşvik ediyor. Borsa sistemin çok önemli bir parçası. Fonlar sayesinde Amerikalıların büyük bölümü borsada yatırımcı. Borsa çıktıkça, vatandaşın **serveti** artıyor.

Olaya **tüketici** açısından bakalım. Kamu maliyesi dengeye gelmiş. Devlet size iyi bir emeklilik maaşı vermeyi garanti altına almış. Borsadaki özel tasarruflarınız da değer kazanmış. Ne yaparsınız?

Tasarruf yapmaktan vazgeçer, tüketiminizi arttırırsınız. Hatta, **borç almaktan** çekinmezsiniz. Böylece ilginç bir fasit daire kurulur. Siz borçlanıp harcadıkça, ekonomi büyür. Ekonomi büyüdükçe bütçe fazlası artar. Borsa yükselir.

Siz de geleceğe daha fazla güvenip daha fazla **tüketirsiniz**.

Değirmenin Suyu

Vatandaş hiç tasarruf yapmıyor. Ama firmalar çok yatırım yapıyor. Nereden gelecek bu değirmenin suyu? Elbette **dış dünyadan**. ABD'nin ithalatı ihracatının çok üstünde. Aradaki farkı diğer ülkeler finanse ediyor.

Vatandaş tüketimini kısıtlamıyor. Japonya'nın 120 milyar dolar cari işlemler dengesi fazlası var. Firmaları yatırım yapmayan AB'nin de 85 milyar dolar. Toplamı **205 milyar dolar** fazla ediyor.

ABD'nin de **235 milyar dolar** cari işlemler dengesi açığı var. Bunun 65 milyar doları yabancı sermaye yatırımlarından karşılanıyor. Geri kalan 175 milyar dolar yabancıların Amerikan hisse senedi ve tahvillerini satın alması ile.

Demek ki, başta Japonya ve AB, tasarruf fazlası olan ülkeler Amerikan ekonomisine yatırıma devam ettikçe bu iş gider. Şu sıralar cari işlemler dengesi fazla veren Türkiye'nin de ABD'nin finansmanına **mütevazı bir katkı** yaptığını hatırlatırım.

Ya vazgeçerlerse? Amerika ona da pek aldırmıyor. "Dolar düşer; ithalatım azalır; **banal mal satanlar** düşünsün" diyor. Böyle süpergüç olunuyor. (16 Mayıs 1999)

DOLAŞIMDAKİ DÖVİZ

Mali piyasalar sabırsızlıkla **yeni hükümetin** kurulmasını bekliyor. Koalisyon arayışlarında her tökezleme yeni bir heyecan yaratıyor. Borsa derhal düşüyor. Faizler tırmanıyor. Döviz kıpırdanıyor.

Bunlar Türkiye ekonomisinin ne kadar **istikrarsız** olduğunun önemli göstergeleri. İstikrarlı ekonomiler böyle yoğun şekilde siyasete endekli yaşamıyor. Siyasi olaylar piyasaları bu kadar çok etkilemiyor.

Yeni hükümetin bir an önce kurulması neden bu kadar önemseniyor? Çünkü piyasalar **yabancı yatırımcıların** Türkiye'ye gelmek için hükümetin kurulmasını beklediğini düşünüyor. Yani hükümet kurulunca dış kaynak girmeye başlayacak.

Sonra ne olacak? Her şey **çok güzel** olacak. Faizler düşecek. Ekonomi canlanacak. Enflasyon gerileyecek. Velhasıl dış kaynak bütün dertlerimize çözüm getirecek.

Doğrusu bu senaryoyu fazla ikna edici bulmuyorum. Ben de hükümetin bir an önce kurulmasından yanayım. Ama ekonominin sorunlarının dış kaynak yetersizliğinden kaynaklandığına **inanmıyorum**. Dolayısı ile, dış kaynak girişi ile çözümlenebileceğini de sanmıyorum.

Kaynak Sorunu

Dış kaynak senaryosunun arkasında fazla sorgulamadan kabul edilen bir başka varsayım var. Türkiye'de tasarrufların **düşük** olduğu düşünülüyor. O nedenle, Türkiye ancak dış kaynak bulursa büyüyebilir deniyor. Son resesyon da Rusya krizi sonrasında dış kaynağın kurumasına atfediliyor.

Bizim analizimiz biraz farklı. İç ve dış talebin canlı olduğun dönemlerde dış kaynağın yatırımların daha yüksek seyretmesine olanak tanıdığını kabul

ediyoruz. Ancak, **yapısal** bir kaynak yetersizliğine işaret eden sayıları göremiyoruz.

Çok daha ciddi bir sorunun, kaynakların **israf edilmesinde** yattığını düşünüyoruz. Ekonomi için kaynağın varlığı kadar etkin kullanılması önemlidir. Bir örnek vermek istiyoruz.

Vatandaşımızın cüzdanı, evi, kasası **döviz** dolu. Arada sırada gözlemek için döviz büfelerine uğruyorum. Hep kuyruk var. Birileri döviz alıyor, diğerleri satıyor. Bütün büyük alışverişler dövizle yapılıyor.

Türkiye’de böyle atıl duran **ne kadar** döviz var? Çeşitli hesaplar yapmak mümkün. En makulü, benzer ülkelerdeki para arzına bakmak. Bundan TL cinsinden parayı çıkartmak. Geri kalanının döviz halinde tutulduğunu varsaymak.

Bize benzer bir ülkede, diyelim İspanya’da, dolaşımdaki paranın milli gelire oranı **yüzde 10**. Bizim milli gelirimiz 200 milyar dolar. Demek ki piyasada dolaşan toplam para 20 milyar dolar civarında olmalı.

Halbuki Merkez Bankasının piyasaya verdiği TL sadece 4 milyar dolar tutuyor. Buradan ekonomide 16 milyar dolar dövizin dolaştığı sonucuna varıyoruz. Yüksek mi geldi? Peki, hatırlınız için birkaç milyar dolar iskonto yapalım. **12 milyar dolar** diyelim.

Faizsiz Borç

Bulduğumuz sayının anlamını biraz deşelim. Herhalde bu parayı Amerikalılar yada Almanlar bize hediye etmediler. Türkiye bu dövizini gömlek, mücevher, ayakkabı, vs. mal ve hizmet **satarak** kazandı.

Ama, dövizimizle onlardan ithalat yapmadık. Onun yerine nakit olarak Türkiye’ye getirdik. Amerikan ve Alman Merkez Bankaları bastıkları **kağıt parçaları** karşılığında bizden mal ve hizmet aldılar.

Dikkatinizi çekerim. Dolaşımdaki dövizin bir maliyeti daha var. O kaynak üstünden Türkiye faiz de kazanamıyor. Daha açık söyleyelim. Tuttuğumuz dövizler, ABD ve Almanya’ya **faizsiz borç** verdiğimiz anlamına geliyor.

Kaynak israfı diye buna denir. Bir yandan dışarıdan yüzde 12 faizle borçlanmaya çalış. Diğer yandan 12 milyar doları faiz kazanmadan cebinde taşı. Sizce bu işte bir **yanlışlık** yok mu? (20 Mayıs 1999)

DOLAR 400.000 LİRA

14 Kasım 1996 tarihli yazımın başlığı **“Dolar 100.000 Lira”**. O sıralar doların yüzbin sınırını aşması önemli bir olaymış. Öyle ya, ilk kez beş sıfırlı düzeye gelmiş. Neyse ki, orada durmadı.

TL’nin dolara karşı değerinin dörtte birine düşmesi tam tamına 30 ay sürmüştü. Yani **iki buçuk yılda** dolar dört katına çıkmış. O zaman bunu öngörmüştük. Daha önceki trende bakarak, 2000 yılı içinde dolar 1.000.000 (yazı ile bir milyon) TL’ye ulaşır demiştik.

Finansçıların sevdiğim bir sözcüğü var. **“Psikolojik sınır”** diyorlar. Acaba milyonun psikolojik etkisi olacak mı? Merak etmeyin. Nasıl onbinin, yüzbinin psikolojik etkisi olmadı ise, milyonun da olmaz.

Bu gidişle milyona ne zaman varacak? Tersten hesap yapmayı severim. Milyon için iki buçuk katına çıkması gerekiyor. 160 binden 400 bine gibi. Dolar Ağustos 1997’de 160 bin lira. Demek ki **22 ay** sürmüştü.

Eğer son iki yılın enflasyon ve devalüasyon eğilimleri değişmezse, 22 ay sonra dolar milyona gelecek. **Mart 2001** ediyor. Çok uzak demeyin. Zaman çabuk geçer. Göz açıp kapayınca kadar kendimizi o günlerde buluruz.

Türkiye’yi yöneten kadrolara benim güvenim tam. 50 yılda doları 2.80 liradan 400 bin liraya getirdiler. Mutlaka milyonu, hatta **milyarı** da görmesini sağlayacaklardır.

Bir Açık Arttırma

Futbol meraklıları için bu hafta gerçekleşen **naklen yayın ihalesi** çok büyük önem taşıyordu. Geçmişte yaşananlar göz önünde tutularak ihale televizyondan canlı yayınlandı. Önemli anları haber programlarında tekrarlandı.

Manzarayı hatırlatalım. Futbol federasyonu yetkilileri masanın başında. Televizyon sahipleri ve sorumluları masanın etrafında. Bir açık arttırma yapıyor.

Masanın etrafındaki herkes **Türkiye vatandaşı**. Nakledilecek maçlar Türkiye birinci ligi maçları. İhaleyi açan federasyon Türkiye’nin resmi bir kurumu. Buraya kadar hepsi çok normal.

Sonrası biraz karışık. Çünkü fiyatlar TL ile verilmiyor. **Dolarla** veriliyor. Biri 100 milyon dolar diyor. Öbürü hemen 100 milyon 500 bin dolara yükseltiyor. Böyle gidiyor. Sonunda 120 milyon 500 bin dolar veren Star grubu ihaleyi kazanıyor.

Ertesi gün bu etkileyici fiyat bütün gazetelerde yer alıyor. Kimse ihalenin dolarla yapılmasını, fiyatın dolarla tesbit edilmesini **yadırgamıyor**. Vatandaşımıza çok normal geliyor.

Sevgili okuyucularım, Türkiye’nin kendi parası yok mu! Böylesine önemli bir ihalede bile kullanılmadığına bakarak buna **“hayır yok”** diyebiliriz. Olmadığı için mecburen futbol federasyonu bile açık arttırmayı dolarla yapıyor.

Bu sütunda daha önce yazdım. TL aslında **“dandik para”**. Öyle laf olsun diye ortalıkta dolaşiyor. Akı başında hiç kimse nakit varlığını TL’de tutmuyor. Dövizde tutuyor. Önemli alışverişler TL ile yapılmıyor. Dövizle yapılıyor.

Çifte Vatandaşlık

Seçim sonuçları Türkiye’de **milliyetçiliğin** yükselmekte olduğunu gösterdi. Vatandaş milliyetçi partilere iltifat etti. Derken FP’den seçilen iki kadın milletvekilinin evlilik nedeni ile ABD vatandaşlığını da almış olduğu ortaya çıktı.

Türkiye garip bir ülke. Cüzdanı, kasası, banka hesabı dolar ve markla dolu insanımız bu olayı çok yadırgadı. Ama çifte vatandaş kadın milletvekillerini eleştiren medya kuruluşlarının federasyonun açık arttırmasında dolarla fiyat vermesini hiç **yadırgamadı**.

Neyse, **“burası Türkiye, yok öyle şey”**. Vatandaşlarımızın güçlü milli duygularına saygımız sonsuzdur. 22 ay sonra dolar milyonu aşınca bu konuya geri döneriz. (23 Mayıs 1999)

İTHALAT ZENGİNLİKTİR

Türkiye’de eski usul **merkantilist** düşünce hala çok yaygın. Merkantilizm 19.uncu yüzyıl öncesinde İngiltere dahil Avrupa’da hakim olan görüşün adı. Sözcüğü daha önce duymamış okuyucularımız için açıklayalım.

O devirde ekonomik faaliyetin amacı **altın biriktirmek** zannedilirdi. İhracatın ülkeye altın getirdiği, ithalatın ise götürdüğü bilinirdi. Buna göre, ihracatın yararlı, ithalatın zararlı olduğuna karar verilmişti. Altın girişi artsın diye ithalat engellenirdi.

Adam Smith ve David Ricardo gibi iktisat biliminin kurucuları merkantilist mantığın yanlışlığını kanıtladılar. İthalatın ülke için çok yararlı olduğunu ve serbest bırakılması gerektiğini savundular. Böylece **liberalizm** ortaya çıktı.

Ama merkantilist politikalar ülkelerin çoğunda **süregeldi**. 1929’da büyük buhranın derinleşmesinde herkesin ithalatı düşürme çabası hayati rol oynadı. 1945 sonrasında yavaş yavaş gümrüklerdeki engeller bütün dünyada kaldırıldı.

Türkiye serbest ticarete ancak 1987’den sonra geçti. Nihayet 1996’da AB ile Gümrük Birliği Anlaşmasını imzalayarak liberal bir ithalat rejimini sahiplendi. Fakat, **düşünce tarzımız** ona rağmen değişmedi.

Altının yerine **döviz** koyun. İktisatçılar da dahil, büyük çoğunluk ithalatın ekonomi için kötü olduğuna bugün de inanıyor. Sürekli döviz bitecek korkusu ile yaşıyoruz. Halbuki gerçekler çok farklı.

Son Sayılar

Bu hafta Mart dış ticaret sayıları yayınlandı. Kısaca gözden geçirelim. İhracat geçen yıla kıyasla yüzde 13.3 düşerek 2.1 milyar dolar olmuş. İthalat ise (sıkı durun) **yüzde 34** azalarak 2.8 milyar dolarda kalmış.

Buna göre dış ticaret açığımız **yüzde 61** küçülmüş. Mart ayında dış ticaret açığı sadece 0.7 milyar dolar. Geçen yıl 1.9 milyar dolarmış.

Üstelik bu yeni bir olay değil. Türkiye’nin ithalatı Ağustos ayından bu yana hızla azalıyor. Ocak-Mart dönemi ithalat düşüşü yüzde 31. Son dört ayda yüzde 28. Altı ayda yüzde 21. Yıllık bazda bile yüzde 14 azalma var.

Manzara çok açık. 1999’un ilk çeyreğinde Türkiye dışarıdan neredeyse **üçte bir** daha az mal satın almış. Neden? Çünkü içeride talep düşmüş. Vatandaş tüketmiyor. Müteşebbis yatırım yapmıyor. İç taleple beraber doğal olarak ithalat da geriliyor.

Şimdi buna sevinecek miyiz? “**Oh, ne güzel, tüketmemişiz, yatırım yapmamışız**” diye mutlu mu olacağız? Döviz fazlamız artıyor diye bayram mı yapacağız? İthalat azalıyor diye Türkiye ekonomisinin çok iyiye mi gittiğini söyleyeceğiz?

İthalat İyidir

Tam üç yıl önce, 2 Haziran 1996’da bu sütunda “**İthalat İyidir**” başlıklı bir yazım çıkmış. Bir açık piyasa ekonomisinde ithalatla büyüme arasındaki sağlıklı ilişkiye işaret etmişim. İthalatın artmasından değil, azalmasından korkmak gerekir demişim.

Başka ülkeler için de aynı ilişkiyi gözlüyoruz. İşte **Japonya**. Son sayılar göre 125 milyar dolar dış ticarete, 120 milyar dolar cari işlemler dengesinde fazlası var. Çünkü dört yıldır ekonomisi küçülüyor. Her geçen gün sorunları ağırlaşıyor. Diğer taraftan örnek ise **ABD**. Bu yıl dış ticaret açığının 300 milyar dolara ulaşması bekleniyor. Ama rekor büyüme hızları tutturuyor. AB ve Japonya ile arasındaki farkı her geçen gün açıyor.

Ters bir soru ile bitirelim. Türkiye’de herkes ithalatın artmasından korkuyor. Ben artmamasından korkuyorum. **Ya ithalat artmazsa?** O zaman ne yapacağız? (27 Mayıs 1999)

JAPONYA’DA DEVLET BORCU

Yeni hükümetin ekonomiye yaklaşımını değerlendirmek için biraz bekleyeceğiz. Nasıl bir tavır sergileyeceğini görmek istiyoruz. Uzun sürmez. Birkaç hafta içinde temel sorunlara ne çözüm getireceği açıklık kazanır.

Şu sıralarda ekonomide **karamsarlık eğilimleri** ağır basıyor. Nisan’da enflasyonun yükselmesi bizi de etkiledi. Genelde iyimser olmama rağmen, şu sıralar her yerde kara bulutlar görüyorum.

O nedenle, okuyucularımın moralini düzelterek bir şeyler yazmak istedim. Türkiye’de ekonomisi büyük hayranlık uyandıran bir ülkeyi seçtim. **Japonya**’nın sorunlarını anlatmaya karar verdim.

Ünlü Amerikan iktisatçısı ve MIT öğretim üyesi Dornbusch yeni bir makalesini elektronik posta ile yollamış. Dünya ekonomisinin en önemli sorunu Japonya’nın **devlet borcundaki** çok tehlikeli artıştır diyor.

Karşılaştırmak için, önce Türkiye’nin sayılarını verelim. İç borç 40 milyar dolarda seyrediyor. Milli gelirimiz ise 200 milyar dolar. Yani milli gelirin **yüzde 20’si** ediyor.

Kamunun dış borcu ise birkaç yıldır 50 milyar dolar civarında sabit kaldı. O da milli gelirin yüzde 25’ine tekabül ediyor. İkisini toplarsak, devletin toplam borcu 90 milyar dolar yada milli gelirin **yüzde 45’i** tutuyor.

Çığ Gibi Büyüyor

Japon ekonomisi 1990’ları çok kötü geçirdi. Ortalama büyüme hızı **sıfır** civarında kalacak. Devlet ekonomiyi canlandırmak için borçlanarak kamu harcamalarını arttırmak zorunda kaldı.

1993 yılında Japonya’nın devlet borcu milli gelirin **yüzde 75’i** kadarmış. Biraz yüksek ama çok da korkutucu değil. Ancak, bütçe üst üste yüzde 6-8 civarında açık verince, borç da hızla büyümüş.

Şimdi sıkı durun. Şu anda Japon devlet borcunun milli gelire oranı **yüzde 130’a** çıkmış durumda. Üstelik orada durmayacak. 2000’de yüzde 142’ye tırmanacak. Japon milli geliri 5 trilyon dolar civarında. Yani devlet borcu 6 trilyon doların üstünde.

Japon halkı çok yüksek tasarruf oranına sahip. Zaten ekonominin son dönemdeki en temel sorunu da tasarrufların **fazla** olması. Vatandaş tüketmeyince iç talep daralıyor ve ekonomi küçülüyor.

Büyümenin durması denklemin her iki tarafını olumsuz etkiliyor. Bir yandan devlet borç alıp harcama yapmak zorunda kalıyor. Yani borç artıyor. Ama milli gelir artmıyor. O zaman **borç/milli gelir oranı** hızla yükseliyor.

Sosyal Güvenlik Açığı

Hikayenin hepsi bu değil. Japonya'da nüfus artış hızı çok düşüktü. Şimdi nüfus **yaşlanmaya** başladı. Yaşlılar emekli oldukça, devletin onlara emekli maaşı ödemesi gerekecek.

Onların sistemi de bizimki gibi. Erken emeklilik yok ama emekli maaşları çalışanların ödediği primlerle karşılanıyor. Çalışan sayısı düşüp emekli sayısı artınca, sistem **büyük açıklar** veriyor.

Önümüzdeki 30 yılın getirdiği sosyal güvenlik sistemi açığını hesaplamışlar. Makul bir faiz haddi ile bugünkü değerine getirmişler. Milli gelirin **yüzde 107'si** gibi korkutucu bir sayı çıkmış.

Mevcut borçla sosyal güvenlik gelecekte yükü toplayınca, milli gelirin **iki buçuk katına** ulaşıyoruz. Dünyada kamu borcu bu kadar yüksek başka bir ülke yok. ABD için ikisinin toplamı sadece yüzde 84 ve halen düşüyor. İtalya bile yüzde 180'in altında.

Bu sayılar, Moody's ve SP gibi rating kuruluşlarının Japon devlet tahvillerinin notunu kırması ihtimalini gündeme getiriyor. Başka türlü söylersek, Japon devleti **iflasın eşliğinde** duruyor.

Gördünüz mü, bizden daha kötü durumda olanlar var. Moralinizi bozmayın. **"Her şey daha güzel olacak..."** (30 Mayıs 1999)

ENFLASYON NE OLACAK?

Bugün saat 15.00'de Mayıs ayı enflasyonu açıklanacak. Son günlerde gazetelerde piyasaların beklentileri yayınlandı. Toptan eşya ve tüketici fiyatlarının **yüzde 4** civarında artacağı tahmin ediliyor.

Geçmiş deneyimler, piyasa beklentilerinin ile tutmadığını gösteriyor. Örneğin Nisan'da fiili sayılar tahminlerin **1-1,5 puan** üstünde çıktı. Özellikle tarım ve kamu fiyatlarının idare tarafından belirlenmesi iktisatçıların işini zorlaştırıyor.

Ben de Nisan başından bu yana bilgisayarımda çalışıyorum. Genellikle bu aylarda enflasyonla ilgili tahmin yapmak adetim değildir. Ağustos ve Aralık'ta yaparım. Bu yıl adetlerimizi bozduk.

Çünkü, enflasyon konusunda büyük bir **belirsizlik** hüküm sürüyor. Şüphesiz, seçimler önemli bir etkendi. Yeni hükümetin ekonomi politikasını hala bilmiyoruz. Protokoldeki genel ifadelerin somut iktisat politikalarına nasıl tercüme edileceği daha ortaya çıkmadı.

Belirsizlik Hakim

Ama başka nedenler de var. Mayıs itibarıyla, ekonomideki yavaşlama birinci yılını doldurdu. Eylül'den bu yana büyüme hızı eksiye geçti. Önce "resesyon" dedik. Fakat, Nisan enflasyonundan sonra "**stagflasyon**" ihtimali belirdi.

Bir başka unsur, yeni sezonda **turist girişlerinin** aniden bıçakla kesilmiş gibi düşmesi. Turizm Türkiye ekonomisi için çok önemli. Cari işlemler dengesindeki "diğer gelirler" kaleminde büyük payı olduğu sanılıyor.

Sektör içinden yapılan tahminlerde **15 milyar dolar** telaffuz ediliyor. Buna ulaştırma ve Türkiye'deki başta halı, mücevher, vs. satışları da dahil. Yüzde 10'luk bir azalma bile, büyüme hızında yüzde 1 düşüşe yol açacaktır.

Bunların enflasyonla ne alakası var diyeceksiniz. Çok var. Talep yetersizliği daima fiyat artışını engelleyici bir etki yapar. Bu durumu özetleyen bir özdeyişi konuşmalarımda çok kullanıyorum. "**Satılmayan malın zammı olmaz**".

Demek ki, ekonomik durgunluk enflasyona aşağı doğru ciddi bir baskı yapacak.

Fakat, aynı zamanda durgunluktan çıkmak için ihracata umut bağlandı. İhracatı desteklemek için TL'ye değer kaybettiriliyor. **Kur politikası** ithal girdilerin maliyetini artırıp enflasyonu yukarı itiyor.

Keza, durgunluk vergi gelirlerini olumsuz etkiledi. Bütçe açığını denetim altında tutmak için hükümet KİT fiyatlarını ve diğer dolaylı vergileri artırıyor. Kur gibi, **kamu fiyatları politikası** da enflasyonu yükseltiyor.

Bütün bunlara **petrol fiyatlarının** dünyada tekrar tırmanmaya başlamasını ekleyin. Gel de çık için içinden. Enflasyon acaba artacak mı? Yoksa düşecek mi?

Geçici Tahminler

Hükümet IMF ile bir anlaşma imzalayınca kadar yukarıda açıkladığım belirsizliğin sürmesini bekliyorum. Böyle bir anlaşma ise en iyimser **yaz ortasını** bulur. Demek ki belirsizlik önümüzdeki aylarda sürecek.

Ama kamuoyu beklemiyor. İktisatçılardan enflasyon tahmini istiyor. Yıl sonu itibarıyla TEFE ve TÜFE'nin sırası ile **yüzde 46-54** ve **48-56** aralığında olacağını öngörüyoruz.

1998'e kıyaslayınca ne görüyoruz? TEFE 10 puan düşüyor yada sabit kalıyor. TÜFE ise 12 ila 20 puan arasında geriliyor. Buradan, benim **durgunluk etkisinin** ağır basmasını beklediğim sonucuna ulaşılabilir.

Tekrar hatırlatırım. Bunlar **geçici tahminler**. Enflasyonun Mayıs ve Haziran'daki seyrine bakarak gözden geçireceğiz. IMF ile anlaşma halinde ise tamamen farklı senaryolar yazabiliriz. (3 Haziran 1999)

YÜKSEK FAİZ DİRENİYOR

Her ayın ilk Pazar günü ekonomiye **tasarrufçu** açısından bakıyoruz. Doğal olarak enflasyon, kur ve faizlere ağırlık veriyoruz. Yayınlanan diğer sayıları tefsir ediyoruz.

Perşembe günü yayınlanan Mayıs enflasyonu piyasaların beklentilerinden daha **düşük** çıktı. Bu iyi bir haber. Ama mutlak sayı olarak enflasyon hala çok yüksek seyrediyor. Bu da kötü haber.

Toptan eşya fiyatları Mayıs'ta **yüzde 3.2** artmış. Geçen ay yüzde 5.3 geçen yıl yüzde 3.3 idi. Böylece yıllık TEFE Nisan'dan Mayıs'a değişmeden yüzde 50'de kaldı. Geçen Mayıs'ta yüzde 80 olduğunu, yani son oniki ayda 30 puanlık düşüş yaşandığını hatırlatalım.

Buna karşılık, **çekirdek enflasyon** adını verdiğimiz "özel imalat sanayi fiyatları" yüzde 4.2 artmış. Nisan'da yüzde 4.1 ve geçen Mayıs'da yüzde 3.9 olmuştu. Yani, çekirdek enflasyon hala yıllık tempoda yüzde 60'ın üstünde direniyor.

Toplam endeksi düşüren tarım fiyatları. Mayıs'ta yüzde 0.4 **düşüş** var. Sanayi, madencilik ve enerji fiyatlarındaki tırmanmayı tarım sektörü frenlemiş. Tefsirde acele etmemek gerekiyor. Nisan'da tersine, tarım çok yüksek çıkmıştı.

Tüketici fiyatları Mayıs'ta **yüzde 2.9** artmış. Geçen ay yüzde 4.9 geçen yıl yüzde 3.5 idi. Böylece yıllık TÜFE Nisan'dan Mayıs 0.9 puan düşerek yüzde 63 oldu. Geçen Mayıs'a kıyasla gene 31.4 puanlık bir gerileme söz konusu.

Resesyonla birlikte toptan ve tüketici fiyat artışları birbirine yakın seyretmeye başladı. Ocak-Mayıs dönemi beş aylık artış TEFE'de yüzde 21, TÜFE'de yüzde 21.5 olmuş. Yıllık tempoda **yüzde 58-60** aralığına tekabül ediyor.

Kur Yavaşlıyor

Geçen ayın yazısında Mayıs'ta sepet bazında kur değişimini **yüzde 3.5** şeklinde tahmin etmiştik. Tam tutturmuşuz. Merkez Bankası seçimler nedeni ile Kasım-Nisan arasında TL'ye ayda yüzde 1-1.5 arasında değer kaybetti. Seçim sonrasında kurun yavaşlayacağını öngörmüştük.

Ocak-Mart döneminde ithalat yüzde 30, dış ticaret açığı yüzde 60 küçüldü. Zaten cari işlemler dengesinde önemli bir **fazla** bekliyoruz. İlk üç ay için ödemeler bilançosunun çoktan yayınlanması gerekirdi. Anlaşılan fazla büyük çıktı; eritmeye uğraşıyorlar...

Haziran'da sepet bazında devalüasyonun **yüzde 3'e** yaklaşmasını bekliyoruz. Ay ortasında IMF'den gelecek heyetin de benzer bir öneri getireceğini sanıyoruz. Ama kesin konuşamıyoruz.

Kısaca, dövizde en küçük bir **sürpriz ihtimali** mevcut değil.

Risk Primi Hala Yüksek

Faizler ise düşmemekte direniyor. Yılbaşında, seçimden sonra istikrarlı bir hükümet kurulması halinde Haziran'da yüzde 80'leri görebileceğimizi söylemiştik. Ama hala **yüzde 100'lerde** dolaşiyor.

Neden böyle oluyor? Çünkü iktisat politikalarının yönü hala belirsiz. Ekonominin nereye gideceğini bilinmiyor. Enflasyonun tekrar tırmanmasından korkuluyor. Dolayısı ile TL tutmak için daha **yüksek risk primi** talep ediliyor.

Yeni hükümetin icraatı **belirginlik** kazanmadan bir değişiklik beklemiyoruz. Özellikle IMF ile anlaşma büyük önem taşıyor. Faizlerin ancak ondan sonra makul düzeylere inebileceğini düşünüyoruz.

Sonuç: **TL'ye devam**. Bankalarda iyi mevduat faizleri yakalamak gene mümkün olabilir. Portföyün ortalama vadesini üç ay civarında tutmayı öneririm. (6 Haziran 1999)

BÜTÇE ÜSTÜNE

Konjonktürle beraber ekonomiye bakış açımız da değişiyor. **Geçen yıl**, en yakından izlediğimiz gösterge bütçe performansı olmuştu. Özellikle faiz öncesi dengeye büyük önem veriyorduk.

Neden? Çünkü, Yılmaz hükümeti enflasyonu düşürmek amacı ile maliye politikasını **sıkma** yoluna gitmişti. Ekonomi 1998'e çok yüksek büyüme hızı ile girdiğinden enflasyonun gerilemesi için mutlaka faiz öncesi fazlada büyük artış gerekiyordu.

Okuyucularım belki dikkat etmiştir. Bu yıl bütçeden pek söz etmiyoruz. Yılbaşından bu yana sadece **bir kez** ele almışız. Ocak-Mart bütçe gerçekleşmesi yayınlanınca, faiz dışı giderlerdeki artışın bizi rahatsız ettiğini söylemişiz.

Neden böyle? Önce, iki nedenin altını çizmek istiyorum.

Birincisi, 1999'a aslında bütçesiz girdik. Ecevit'in Aralık'ta kurduğu azınlık hükümeti, bilinen nedenlerle bütçe kanununu Meclis'ten geçiremedi. Seçim hükümetinin maliye politikasını **ciddiye almadığını** ifade etmek zorundayım.

İkincisi, ekonomide **resesyon** vardı. İthalat ve iç satışlardaki düşüş dolaylı vergi hasılatında mutlaka bir gerilemeye yol açacaktı. Vergi reformu çerçevesinde tarifenin inmesi de gelir vergisine vuracaktı.

Bu durumda, politik ve konjonktürel nedenlerle, faiz öncesi fazlanın erimesini ve bütçe açığının **büyümesini** bekliyorduk. Tersine imkansızdı. Hatta, resesyon sırasında kamu açığını kapatma çabaları ekonomiye zarar verebilirdi.

Operasyonel Denge

Profesyonel iktisatçılar bütçe açığını öçmek için farklı kavramlar kullanıyorlar. Bunlardan biri bildiğimiz açık. Yani, fiilen devletin gelir ve giderleri arasındaki fark. "**Nominal denge**" diyelim. Düşük enflasyonlu ülkelerde bu sayı tek başına çok anlamlı.

Fakat Türkiye'de enflasyon çok yüksek. Kaçınılmaz olarak **TL faizleri** bu enflasyonu kapsayacak düzeyde seyrediyor. Dolayısı ile TL faiz ödemeleri enflasyonun etkisini taşıyor.

Bu etkiyi telafi etmek için, iki ayrı sayıya daha bakılıyor. Biri bizim de çok sık kullandığımız "**faiz öncesi denge**". Devletin gelirleri ile personel ve diğer cari ödemelerini karşılayıp karşılamadığına bakıyoruz. Türkiye'de 1994'den bu yana faiz öncesinde bütçe fazla veriyor.

İkincisi, faiz ödemelerinden enflasyon etkisini düşürünce bulunan sayı.

Buna "**operasyonel bütçe dengesi**" deniyor. İsterseniz "reel bütçe dengesi" de diyebilirsiniz.

Yüksek enflasyon ortamında, ciddi bir faiz öncesi fazla varsa, bütçe açığı milli gelirin yüzde 7-8'ine ulaşırken, operasyonel denge küçük bir fazla verebiliyor. En azından, reel açık milli gelirin **yüzde 1-2'si** düzeyinde kalabiliyor.

1994 sonrasında bunu çok iyi görüyoruz. Nominal açık yüksek. Fakat operasyonel açık ya düşük yada hiç yok. Örneğin 1998'de reel olarak bütçe **küçük bir fazla** veriyor.

Politika Açmazları

Görüldüğü gibi, karmaşık bir sorunla karşı karşıyayız. Bir yandan hükümetin resesyonla mücadele etmek için maliye politikasını **gevşek tutması** gerekiyor. Aslında reel açık küçük olduğundan bunu yapacak manevra alanı var.

Fakat aynı anda kamuoyu ve piyasaların gözü nominal açıktadır. Ona bakıp tedirgin oluyorlar. Açık büyüyünce **risk primi** artıyor. Faizler yükseliyor.

Hükümet harcamalarını kısarsa vergi hasılatı düşüyor. Yani sıkı maliye politikasının bütçe açığını **büyütmesi** ihtimali hiç de uzak değil. Harcamayı gevşetse belki vergi geliri yükselecek ama bu kez reel faiz giderleri tırmanacak.

Hükümetin işi zor. **Kırk satırı mı, kırk katırı mı** tercih edeceğini önümüzdeki günlerde göreceğiz. (10 Haziran 1999)

HERKES VERGİSİNİ ÖDESİN

Yaz geldi, yeni hükümet kuruldu. Ama ekonomideki durgunluk sürüyor. Halbuki çoğunluk **yaza doğru** tekrar canlanacağını zannediyordu. Olmadı. İç talepte bir kıpırdanma gözüküyor. Faizler de düşüyor.

Kamuoyu durgunluğun nedenlerini anlamaya çalışıyor. Son günlerde, kabahati Yılmaz hükümeti döneminde çıkartılan **vergi yasasında** bulanların sayısı artıyor. Mantığı şu şekilde özetleyebiliriz.

Yasa Maliye'ye vergi mükellefinin harcamalarını denetleme ve kaynağını sorma hakkını verdi. Eylül ayındaki **"mali milat"** bununla bağlantılı idi.

Bu durumda, vergi kaçırmaya devam edenler **tedirgin** oldular. Harcamalarını kısıtlar. Gayrimenkul piyasası özellikle darbe gördü. İç talep düştü. Büyüme durdu. Ekonomi kötüye gitmeye başladı.

Peki ne yapalım? **Yasayı değiştirelim**. Vergi kaçırانların tekrar korkmadan para harcamalarını temin edelim. Onlar konut ve işyeri satın almaya başlasınlar. Ekonomi canlansın.

Vergi Denetimi Hayatidir

Durgunluktan çıkmak için vergi kaçırmayı cesaretlendirmeyi savunanların bir bölümü iyi niyetli. Dün **Güngör Mengi** de ekonomini canlanması için getirdiği önerilerin arasında buna yer vermişti. Diğerlerinin ise başka hesapları olduğu görülüyor.

Ben bu mantığa kesinlikle karşıyım. Yıllardır Türkiye ekonomisinin en önemli iki sorunundan birinin yaygın **vergi kaçağı** olduğunu savunuyorum. Diğer de yüksek enflasyondur. İkisinin birbiri ile yakın bağlantısı olduğu çok açıktır.

Vatandaşın vergi kaçırmasına **göz yumulması** her bakıma çok yanlıştır. Ekonomik olarak, haksız rekabete yol açar. Yabancı firmaların Türkiye'ye yatırım yapmalarını engeller. Kamu açıklarının kapatılmasını zorlaştırır.

Toplumsal olarak büyük sorunlar yaratır. Kamuda yada büyük şirketlerde çalışan düşük gelirli vergilerini tam öder. Yüksek gelir elde eden pek çok kesim ise hiç vergi ödemez. Bunun yol açacağı **ahlaki yozlaşma** da fevkalade önemlidir.

Daha önce çok yazdık. Tekrar edelim. **"Aynı gelire aynı vergi"** demokrasinin kurucu ilkelerinden biridir. Tersini düşünmek, yani aynı geliri elde eden iki vatandaşın birinin vergisini tam ödeyip diğerini kaçırmasını kabul etmek mümkün değildir.

Neticede, yeni vergi yasasının ender olumlu yanlarından biri, vergi kaçağına karşı **sistemik mücadeleyi** öngörmesidir. Yasada hiç bir şekilde değiştirilmemesi gereken bir konu varsa, o da budur.

Ayrıca, **"nereden buldun"** mekanizmasının kaldırılması kısa dönemde durgunluğun aşılmasına da fayda etmez. Sadece uzun dönemde Türkiye ekonomisine büyük zarar verir.

Vergi Oranları Düşürülsün

Doğru yaklaşım, herkesin vergisini tıptı tıptı ödemesini, fakat vergi oranlarının **indirilmesini** savunmaktır. Bu konuyu da geçmişte çok yazdık. Vergi kaçağı yaygın olunca, devlet yakaladıklarından çok yüksek vergi almaktadır. Bu da vergi kaçırmayı teşvik edici bir unsur olmaktadır.

Yeni vergi yasasından sonra da, gelir vergisi oranları **çok yüksektir**. Bunları aşağı çekilmelidir. Keza, tasarrufçuya neredeyse ceza düzeyinde vergi konması ucuz bir popülizmdir. Ekonomiye zarar vermektedir.

Önerimiz çok açıktır. Vergi denetimi daha da sıkılmalı, mükellefe mutlaka **"nereden buldun"** diye sorulmalıdır. Aynı zamanda, vergi oranları düşürülmelidir. Ortalama vatandaşın gelir vergisi **yüzde 10-15** düzeyine çekilmelidir.

Öncelikle de, sermaye piyasalarını destekleyecek şekilde menkul değer gelirlerinde vergi muafiyetleri yükseltilmelidir. Devlet, yakaladığı vatandaşa **"yolunacak kaz"** gözü ile bakmaktan vazgeçmelidir.

Daha fazla ayrıntıya girmek istemiyorum. Köşe komşum **Şükrü Kızılot** bunları büyük bir ustalıkla işliyor. En çok okuduğum köşelerden biri oldu. Hükümetin onun tavsiyelerini uygulaması vergi konusuna rahatlık getirecektir. (13 Haziran 1999)

SAYDAM BÜTÇE VE YÜKSEK FAİZ

TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı) Türkiye'ye pek çok eser hediye eden rahmetli **Nejat Eczacıbaşı'nın** önderliğinde kurulmuştu. Yavaş yavaş gerçek bir think-tank olma yolunda ciddi adımlar atmaya başladığını memnuniyetle izliyoruz.

Kadim dostum **Dr.Can Paker** vakfın yönetim kurulu başkanı. Kamuoyu Paker'i TÜSİAD yönetiminde iken gerçekleştirdiği başarılı projelerden ve Türk Henkel'in söyleşilerinden tanıyor. Keza, vakfın müdürü emekli büyükelçi **Gündüz Aktan'ın** Radikal gazetesindeki yazılarını ilgi ile okuyoruz.

TESEV bu ve önümüzdeki yıl çalışmalarını "**devlet reformu**" konusunda yoğunlaştırdı. Kapsamında hem siyaset hem de kamu yönetimi var. İlk toplantı "Siyasi Partilerin Yapısı" üstüne idi.

"**Kamu Maliyesinde Saydamlık**" konulu ikinci toplantı hafta başında yapıldı. Maalesef sabah başka yerde dersim olduğu için Çetin Altan ustanın yaptığı açılış konuşmasını dinleyemedim. Ama teknik tebliğlerin bir bölümüne yetiştim.

Maliye ve Hazine'den katılan bürokratların **kalitesinin** beni çok etkilediğini özellikle belirtmek istiyorum. Birincisi sorunları gizlemeye kalkışmadan açıkça ortaya koydular. İkincisi, çözüm önerileri getirdiler.

Yeni nesil bürokrasinin köhnemiş devletçilik zihniyetini aşması Türkiye için bir umuttur. Sorunların üstünü örtmek ve kamunun gerçeklerini vatandaşın öğrenmesini engellemek devleti güçlendirmez. Tam tersine, **zayıflatır**. Bürokrasinin bunu kavramış olması saydamlığa doğru önemli bir adımdır.

Bütçeye Güven

Türkiye ekonomisinin en acil sorunu kamu maliyesindeki dağınıklığın toparlanmasıdır. Bunun da yolu, bütçenin **ciddiyet** kazanmasından geçmektedir. Maalesef, Türkiye bu konuda çok geri kalmıştır.

Çünkü, iktidarda hangi parti olursa olsun, hükümet ciddi bütçeyi kendi özgürlüğünü **kısıtlayan** bir unsur olarak görmüştür. Kamuoyu da hükümetlerin bütçe kanununa hiç aldırmandan harcama yapmasına gerekli tepkiyi göstermemiştir.

1990'larda gelinen nokta çok vahimdir. Örneğin, bütçe kanunundaki harcama sayılarına uyulmayacağını herkes bilir. Hükümet harcamalarını istediği gibi yapacak, sonra **ek bütçe** çıkartacaktır.

İlaveten, hükümetin elinde bütçeye hiç sokmadan harcama yapma imkanları vardır. Bütçenin açığı kamunun toplam açığının sadece bir bölümüdür. Bazı yıllarda **yarısına** kadar düşmüştür.

Üstüne yüksek enflasyonun getirdiği muhasebe sorunlarını ekleyin. Sonuçta devletin gerçekte ne kadar açık verdiğini aslında kimsenin bilmediğini söyleyebiliriz.

Doğallıkla, bu durumda kamuoyu yayınlanan bütçe sayılarına **güvenmez**. Açığı daha da büyük olduğuna inanır. Büyük bir ihtimalle haklıdır.

Gene Risk Primi

Sanırım nereye geleceğimi tahmin ediyorsunuz. Kamu açık vermese, belki bütün bu keyfilik ekonomiye o kadar zarar vermeyecek. Ama kamu açık veriyor. Ve bu açığı kapatmak için piyasalardan **borçlanmak** zorunda kalıyor.

Olaya devlete borç veren **vatandaşın** (yani bizlerin) gözü ile bakalım. Gerçek kamu açığının gerçek değerini bilmiyorsunuz. Bütçede açıklanandan çok daha büyük olduğundan şüpheleniyorsunuz.

Ne yapacaksınız? Devlete TL cinsinden borç vermek için yüksek faiz isteyeceksiniz. Teknik deyimle, kamu borçlanmasında **risk primi** artacak. Yani devlet daha fazla faiz ödemek zorunda kalacak.

Yüksek faiz bir yandan kamu açığını daha da büyüterek sizin tedirginliğinizi arttıracak. Öbür yandan tüketim ve yatırım harcamalarını kısacak. Böylece ekonomide **durgunluğu** derinleştirecek.

Özetlersek, kamu maliyesine **saydamlık** gelmeden faizlerde ya düşüş olmayacağını, olsa bile düşüşün geçici kalacağını söyleyebiliriz. Bu önemli konuyu gündeme getirdiği için TESEV'i tekrar kutluyorum. (17 Haziran 1999)

UCUZ ÇÖZÜM YOK

Şöyle geriye dönüp bir bakalım. Ekonomideki yavaşlamanın ilk işaretleri 1998'in **ilkbaharında** belirdi. Halbuki o günlerde Türkiye Deniz Baykal'ın erken seçim zorlamaları ile meşguldu. Ekonomi geri planda kaldı.

Üstelik, yazbaşında Merkez Bankası net döviz rezevi **10 milyar dolara** çıkmıştı. Her hafta yeni bir rekor kırılıyordu. Dış kaynak girmeye devam ediyordu. Faizler hızla iniyordu. Yatırım ve tüketim harcamalarındaki düşüşe kimse aldırmadı.

Ağustos başında vergi yasası, sonunda Rusya krizi geldi. Dış kaynak akımı tersine döndü. Rusya'ya ihracatın ve bavul ticaretinin düşüceği anlaşıldı. Doğallıkla, **faizler** derhal tepelere tırmandı.

Ama piyasalar hala iyimserdi. Eylül ayında bile, genel kanı ekonomideki duraklamanın **kısa süreceği** yönünde idi. En geç 1999'un ikinci yarısından itibaren ekonominin tekrar 1995-97 dönemine benzer yüksek büyüme temposunu tutturacağına inananlar çoktu.

Araya siyaset girdi. Türkbank Yılmaz hükümetini bitirdi. Yerine Ecevit'in azınlık hükümeti geldi. 18 Nisan seçimleri yapıldı. Nihayet üçlü koalisyon kuruldu. Bu sefer IMF heyeti beklenmeye başlandı.

Zaman su gibi akıyor. İşte, **Haziran ayının ortasını** bulmuşuz. Hala ekonominin canlanacağına dair somut bir işaret mevcut değil. İyimserlerin büyük umut bağladıkları dış kaynaklar gelmiyor. İç piyasada 1994'ü aratmayan bir durgunluğun hüküm sürmesine rağmen hem enflasyon hem de faizler düşmemekte direniyor.

Neyin Çözümü?

Türkiye krizin böylesine pek alışık değildir. Kriz dediğin büyük dalgalanmalarla gelir. Sert ve çabuk dibe vurur. Sonra aynı hızla ekonomi büyümeğe başlar. Ama bu sefer işler **farklı** seyrediyor.

Kafaların karışık olduğunu izliyorum. Bir kesim hükümetten birşeyler koparmak derdinde. Örneğin, durgunluk bahanesi ile vergi yasasındaki denetim maddelerinden kurtulmaya çalışanlar var.

Başkaları uzun teşvik listeleri hazırlıyor. Ekonominin canlanması için devletin vergileri azaltması ve harcamalarını arttırması talep ediliyor. Aynı anda, kamu açığındaki ve iç borç düzeyindeki tehlikeli büyümeden söz ediliyor.

Bir süredir bu sütunda bu tür önerilerin hem kendi içinde hem de ekonominin ihtiyaçları ile **çeliştiğini** anlatıyoruz. Vergi yasasında düzeltmelerin mümkün olduğunu biz de kabul ediyoruz. Fakat, bunların kısa dönemde talep yetersizliğine çare olacağını sanmıyoruz.

Geçen akşam bir televizyon programında sunucu bana “çözüm ne olmalı?” diye sordu. Ben de “**neyin çözümü?**” dedim. Yüksek faiz mi? Durgunluk mu? Kamu açığı mı? Enflasyon mu?

Önce Enflasyon Düşmeli

Kendi pozisyonumu tekrar açıklamak ihtiyacını duyuyorum. Türkiye yüksek enflasyonla gidebileceği kadar gitmiştir. Bundan sonra, enflasyonu **tek haneli sayılara** indirmeden hızlı büyümesi mümkün değildir.

Dolayısı ile, iktisat politikasının bir tek hedefi olmalıdır. O da **enflasyonun düşürülmesidir**. Tüm diğer hedefler ancak enflasyon sorununu çözdükten sonra gündeme gelebilir.

Başka türlü söyleyelim. Artık Türkiye ekonomisinin sorunlarına enflasyonla mücadeleyi ikinci hatta üçüncü plana atan **kolay ve ucuz çözümlerle** çare üretmek olanağı kalmamıştır.

Maalesef bu basit gerçeğin hala kamuoyunda yeterli desteğe sahip olmadığını üzülerek izliyorum. Ucuz çözüm arayışları sürüyor. Ama bir şeye yaramayacaklar. Sadece durgunluktan çıkışı **zorlaştıracaklar**. O kadar. (20 Haziran 1999)

SÜKUNET ALTINDIR

Atalarımız karşılaştırmayı sözle yapıp, “sukut altındır” demişler. Ben de **kutuplaşma** kavramına karşı bir sözcük aradım. Normalleşme fazla siyasi geldi. Sükunet (ve sakin) daha anlamlı durdu.

1997'deki kutuplaşmanın kökeninde Refahiyol olgusu yatıyordu. 1995'de seçim kampanyasında RP'yi PKK'ya benzeten Çiller'in 1996'da Erbakan'ı Başbakan yapmasının laik seçkinler nezdinde ciddi bir **travma** yaratması şaşırtıcı değildi.

Kutuplaşmanın Yılmaz hükümetinin kurulması ile birlikte bıçak gibi kesilmesi de beklenemezdi. Toplumsal süreçler bir kere başladıktan sonra **kendi dinamizmini** daima yaratırlar. Onları yaratan koşullar ortadan kalktıkınca da etkileri devam eder.

Bu arada Apo yakalandı ve yargı karşısına çıktı. Böylesine tarihi bir anın topluma gergin anlar yaşatması da makul karşılanabilirdi. Ona rağmen mahkemenin ilk günlerindeki tepkileri **çok abartılı** bulunduğunu ifade etmeliyim.

Daha önemlisi, 18 Nisan seçimlerinden iyi bir tablo çıktı. Örneğin FP'nin oylarında **6 puanlık** bir gerileme oldu. Siyaseti sürekli hırçınlaştıran Baykal tasfiye edildi. Siyasi istikrarsızlığın belki de en önemli nedeni olan Çiller için yolun sonunun görüldüğü ortaya çıktı.

Kutuplaşmanın bitmesi, Türkiye'nin sakinleşmesi için geriye bir tek şey kalmıştı. **Eski zıtları** bir araya getirecek istikrarlı bir hükümetin kurulması. Küçük bir heyecandan sonra o da gerçekleşti.

Hükümet güvenoyu aldığı gün kendi kendime, “**artık Türkiye biraz rahatlar, yumuşar**” dediğimi hatırlıyorum. Maalesef yanıılmışım. Yazın ilk sıcakları ile birlikte kendimizi yeniden bir gerginlik ortamında bulduk.

Komplo mu?

Ben komplo teorilerini sevmem. Hatta, bunlara toplumsal süreçleri anlamakta zorlananların iltifat ettiklerine inanırım. Sosyolojinin, siyaset ilminin ve iktisat teorisinin **analizlerine** güvenirim.

Ona rağmen, bu kez olaylara **rasyonel açıklama** üretmenin kolay olmadığını görüyorum. Aniden tırmanan gerginliği raslantılara yada birbirinden bağımsız nesnel mekanizmalara atfetmek mümkün durmuyor.

Öyledir demiyorum ama, sanki birileri Türkiye'nin sakinleşmesinden **çekiniyor**. Toplumda yumuşama eğilimleri belirince daha önceden hazırlanıp çekmeceye konmuş programlardan birini bilgisayara yüklüyor.

Kim? Neden? Bu sorular bana **ikincil** geliyor. Her toplumda kutuplaşmayı arzu edenler olabilir. Bazılarının küçük çıkar hesapları vardır. Diğerleri iyi niyetle, ülkeyi gerçek yada muhayyel tehlikelere karşı korumayı amaçlarlar.

Ama netice değişmez. Kutuplaşma uzun dönemde daima **zarar verir**. Cadı kazanları kaynar. Fikir tartışmaları boğulur. Esas sorunların çözümü gecikir. Toplumun yaratıcı enerjisi heba edilir.

Hükümete Çağrı

Hükümet ortaklarının olaylar karşısında sükunetlerini korumalarını memnuniyetle karşılıyorum. Sağduyulu tavrın devam etmesini temenni ediyorum. Özellikle **Başbakan Ecevit'e** çok büyük sorumluluk düştüğü kanısındayım.

On yıldır ilk kez Türkiye'nin ihtiyacı olan acil reformları gerçekleştirebilecek **güce sahip** bir hükümet kuruldu. Üstelik, işaretler hükümet ortaklarının bunun bilincinde olduklarını gösteriyor.

Lütfen bu fırsatı kullanalım. Türkiye'nin yaratıcı enerjisininin **yapay gündemler** içinde boğulmasına izin vermeyelim. Ekonomiye, kamu maliyesine, idareye, siyasete cesaretle neşter vuralım. Gerekli reformları yapalım.

Türkiye'nin yani kavgalara ve kutuplaşmalara değil, **akılcı icraatın** önkoşulu olan sükunete çok ihtiyacı var. (24 Haziran 1999)

DEVEKUŞU MİSALİ

18 Nisan seçimlerinden çıkan Parlamento ve hükümet Türkiye’de yeniden **değişim rüzgarları** estirebilecek mi? Böyle genel soruları cevaplandırmak zordur. Çünkü karmaşık süreçleri tahmin etmek kolay değildir.

Öncelikle dış konjonktürde ibrenin değişimden yana döndüğünü hesaba katmak gerekiyor. Sezgilerine çok güvendiğim **Çetin Altan** ustanın yeni dünya düzeninden hareketle iyimser analizler yapması beni de umutlandırıyor.

Devekuşunun hikayesini bilirsiniz. Uç denince, “ben deveyim, uçmam” demiş. “Peki koş öyleyse” denince, “nasıl koşayım, ben kuşum” diye cevap vermiş. Gel de Türkiye’yi hatırlama.

Rahmetli **Turan Güneş** hoca, 20 yıl önce Avrupa Birliği ile ilişkileri şöyle özetledi. “Adamlar tenis kulübü kurmuşlar. Biz de güreş tutmak üzere, yağımız ve kısıbetimiz elimizde, üyelik için kapıya dayanmışız.

Soruyorlar. Raketin, topun nerede? Yok ama yağ var, kısıbet var. Olmaz, kıyafetinizi teçhizatınızı düzeltin öyle gelin diyorlar. Biz de kızıyoruz. Haksızlık ettiklerini düşünüyoruz.” **20 yıl sonra** bu benzetme hala geçerli.

Tutarsızlık Diz Boyu

Türkiye 21.inci yüzyıla iki arada bir derede kalmış şekilde giriyor. Bazı örnekler vermek istiyorum.

Siyasetten başlayalım. Demokrasiyi istiyoruz. Ama demokraside halkın seçtiği Meclis ve hükümetin üzerinde bir irade olmaz. Biz olur diyoruz. Keza, demokraside vatandaşların bir bölümünü “**iç tehdit**” diyerek siyaset dışı bırakamazsınız. Bir yaparız diyoruz.

Sorun bence çok açık. Toplumun bir kesiti **liberal demokrasiden** korkuyor. Açık bir dikta rejimi kurmaya da kimse cesaret edemiyor. Sonuçta ikisinin de kötü yanlarını barındıran garip bir yapı ortaya çıkıyor.

Ekonomiden devam edelim. Piyasa ekonomisini seçmişiz. Ama gereklerini yerine getirmeye razı değiliz. Örneğin vergi yasası ve mali milat üstüne **vergi kaçağını** savunanların kopardığı gürültüye bakın.

Ne diyorlar? Piyasa ekonomisi iyidir ama bizim vergi kaçırmamız da çok iyidir. Kısaca, vergi denetimi, nereden buldun filan olmasın. Özel mülkiyet, piyasa ekonomisi, düzgün kamu hizmetleri bizden **vergi almadan** gerçekleşsin.

Ya siyasetçiler? Onlar da ihracat artsın, ekonomi büyüsün, dışarıdan kaynak girsın istiyorlar. Fakat aynı zamanda istedikleri gibi para basmaktan, tarıma, memura popülist zamlar vermekten vazgeçmeye razı değiller.

Sonuçta geline nokta ortada. Ekonomi yüksek enflasyon ortamında ciddi bir durgunluğa girdi. Hem enflasyon hem faizler dünya rekorları kırıyor. Türkiye ekonomik potansiyelinin **çok altında** bir performansla mahkum ediliyor.

Kafa Kumdan Çıkıyor

Rivayete göre, devekuşu bir tehlike ile karşılaşınca kafasını kuma sokarmış. Böylece çevresini görmediği için kendisini **güvende** zannedermiş. Bu gerçek mi bilmiyorum. Ama Türkiye’nin son yılları için anlamlı bir benzetme.

Türkiye’nin artık bir karar vermesi zamanının geldiğini farkedendenlerin sayısındaki gözle görülür bir artış olduğunu izliyorum. Daha da önemlisi, Ecevit hükümetinde **reform iradesi** işaretleri var. Galiba kafalar kumdan çıkmaya başladı.

Hükümet sorunlara doğru teşhisler koyuyor. Ucuz çözümlerden ve popülizmden kaçınmaya çalışıyor. Zor olanı denemekten çekinmiyor. Bunlar **çok olumlu** gelişmeler.

Kamuoyuna **biraz sabır** tavsiye etmek istiyorum. Somut sonuçlar hemen ortaya çıkmayacaktır. Yılların biriktirdiği sorunların tedavisi ayak üstünde bir dakikada olmaz. Zaman alır. O nedenle karamsarlığa düşmeden beklemeyi bilmek gerekmektedir.

Baştaki soruya geri dönelim. Evet, yavaş da olsa Türkiye’de değişim rüzgarlarının **yeniden** esmeye başladığını söyleyebiliriz. (27 Haziran 1999)

BÜYÜMEDEN AL HABERİ

Dün DİE 1999 yılı ilk üç ayı için milli gelir sayılarını yayınladı. Ocak-Mart döneminde ekonomik faaliyetteki gerilemenin tahminlerden çok daha **vahim** olduğu ortaya çıktı.

Hatırlatma için, bizim ilk çeyrekte ekonominin **yüzde 4 küçülmesini** beklediğimizi söyleyelim. Yıl için de sıfır büyüme tahmin ediyorduk. Bu sayılarla kötümserler arasında yer almıştık.

Maalesef, aşırı derecede iyimsermişiz de haberimiz yokmuş. Sıkı durun. 1999’un ilk çeyreğinde geçen yılın aynı dönemine kıyasla GSMH **yüzde 8.4** küçülmüş.

Bugünkü krizin en az **1994 kadar ciddi** olduğunun ilk işaretini böyle alıyoruz. 1994’de ikinci ve üçüncü çeyreklerde büyüme hızı sırası ile yüzde – 9.6 ve – 8.6 olmuştu. İki bir puan daha fazla. İkincisi muadil sayılabilir.

Benzetmeyi çok ilginç buluyoruz. 1994’de döviz rezervleri dibine vurmuştu. Kur ise alıp başını gitmişti. Halbuki şimdi döviz rezervleri tarihi rekorlara çok yakın seyrediyor. Kurda ise hiç sürpriz olmadı.

Baştan beri bu kez geçmişten **çok farklı** bir kriz yaşandığını vurguluyoruz. Sayılar bizi haklı çıkarıyor.

Sektörel Ayrıntılar

Ekonomideki küçülmeye tarımın katkısı hiç yok. Tarımda geçen yıl yüzde 0.6 büyüme varmış. Bu yıl da **yüzde 0.2** büyümüş. Demek ki tarımsal üretim artmaya devam ediyor.

Sanayide büyük bir gerileme var. Geçen yıl yüzde 9.1 olan büyüme bu yıl **yüzde 9.3** küçülmeye dönüşmüş. Geçen hafta yayınlanan yeni üç aylık sanayi üretim endeksi zaten bu yönde ipuçları vermişti.

İmalat sanayinde durum daha kötü. İmalat sanayi katma değeri geçen yıl yüzde 9.8 büyürken bu yıl **yüzde 10.9** gerilemiş. Neredeyse 21 puana ulaşan bir değişim faktörü söz konusu.

Aradaki farkı büyüme hızı 1998'den 1999'a yüzde 7.7'den 2.4'e düşen, ama neticede hala artıda olan **elektrik, gaz ve su** üretimi sağlıyor.

En kötü durumda olan ticaret sektörü. Geçen yıl yüzde 10.2'lik gelişme sergilemiş. Bu yıl ise (sıkı durun) **yüzde 15.4** daralmış. Ticaretin ekonomideki ağırlığı da yüksek. Milli gelirin yüzde 20'si bu sektörde üretiliyor.

İç talebin bıçak gibi kesilmesi ile birlikte ticarete bir küçülme bekliyorduk ama doğrusu böylesine ağır bir daralma bizim için de şaşırtıcı oldu. Ben düşüşün en fazla yüzde 10 olacağını tahmin ediyordum. Dedim ya; **iyimser** kalmışım.

Büyümesini sürdüren sektör ise **mali kuruluşlar**. Yüksek faizler, kamunun borç yükü, vs. bu sektörde talebin çok canlı olması ile sonuçlanmış. Neticede geçen yıl yüzde 6.5 olan büyüme hızı bu yıl yüzde 7.7'ye tırmanmış. Görüldüğü gibi durgunluktan karlı çıkanlar da var.

Yatırımlar Durmuş

Milli gelirin bir de **harcamalar** tarafı var. Talep unsurlarının nasıl değiştiğini oradan izliyoruz. İktisadi analiz için bir anlama bunlar daha önemli diyebiliriz.

Toplam talebin dörtte üçünü oluşturan özel nihai tüketim harcamalarında düşüş **yüzde 6.7** olmuş. Geçen yıl yüzde 7.8 artmıştı. Kısaca, krizle birlikte vatandaşımız tüketimini kısmış. Daha az mal ve hizmet satın almış. İç talepteki düşüşün önemli bir kalemi bu.

Yatırım harcamaları ise toplam talebin dörtte birine tekabül ediyor. Geçen yıl yatırımlar yüzde 9.6 büyüyormuş. Bu yıl ise **yüzde 18.1** azalmış. Evet, yatırımlarda beşte bir oranında bir gerileme söz konusu.

Ama kamu yatırımları yüzde 1.4 artmış. Konut yatırımları sadece yüzde 3.3 daralmış. Yani esas gerileme özel sektör yatırımlarında. Özel sektörün makina teçhizat yatırımları **yüzde 31.1** yani üçte bir gerilemiş.

Manzara çok açık. Özel sektör yatırımları gerçekten **durma** noktasına gelmiş. Türkiye ekonomisinin bu olumsuz konjonktürü para basarak yada "nereden buldun" ilkesinden vazgeçerek atlatabileceğini iddia edenler buna ne diyecek?

Uzun süre popülist politikalarla yüksek enflasyonu sürdürmenin **bedelini** Türkiye ekonomisinin çok ağır şekilde ödemeye başladı. Milli gelirdeki düşüş, aklımızı başımıza toplama zamanının çoktan gelip geçtiğine işaret ediyor. (1 Temmuz 1999)

SÜRPRİZ GELİŞME YOK

Her ayın ilk Pazar günü ekonomiye tasarrufçu açısından bakıyoruz. Genellikle enflasyon, kur ve faizlere ağırlık veriyoruz. **Yatırım kararlarına** yardımcı olmaya çalışıyoruz.

Geçen ay, piyasalarda bir takım **rivayet ve balonlar** dolaştı. İnsanlar korkutuldu. Önce onlara açıklık getirelim.

Bunlardan biri devalüasyon söylentileri idi. Kimilerine göre, yeni bir istikrar paketi açılmadan önce ani ve **yüksek oranlı devalüasyon** yapılacaktı. Çeşitli nedenler sayılıyordu.

Bunlara iltifat etmedik. Türkiye ekonomisinin bugünkü durumunda TL'nin enflasyonun üstünde değer kaybını gerektiren bir neden bulmakta zorlanıyoruz. Tam tersine, aylık sepet devalüasyonunun **yavaşlaması** ihtimalini daha yüksek görüyoruz.

İkinci rivayet, iç borçtaki hızlı artışın hükümeti **borç konsolidasyonuna** mecbur bırakacağı şeklinde idi. Borç konsolidasyonu ne demek? Hazine sattığı bono ve tahvilleri zamanında geri ödemeyi reddedecek. Yerine bono ve tahvil sahiplerine düşük faizli uzun vadeli kağıtlar verecek.

"Ateş olmayan yerde duman çıkmaz" denir. Belki bazı bürokratik ve siyasi çevrelerde böyle arzular olabilir. Ama, piyasalardan borç alma zorunluluğu devam eden bir Hazine'nin konsolidasyona kalkışması **intihar** anlamına gelir.

Çünkü, konsolidasyon yaptıktan sonra Hazine bir daha kimseden borç alamayacaktır. Vatandaş aptal değil. Kendisi ile yaptığı sözleşmeyi bir kere bozana neden tekrar **güvensin** ve borç versin?

Önümüzdeki dönemde ani devalüasyon yada borç konsolidasyonu gibi gelişmelere sıfır ihtimal veriyoruz.

IMF Ne Dedi?

Cuma günü **IMF heyetinin** inceleme gezisi bitti. Daha önce okuyucularımızı bu konuda uyardığımızı. Türkiye'nin geçmişten çok sabıkası var. Reform yapacağım diyor, anlaşma imzalanıyor sonra reformdan vazgeçiyor.

IMF'nin "**önce siz bizim istediğimiz reformları yapın ve politikaları uygulayın, ondan sonra biz de para verelim**" diyeceğini biliyorduk. Nitekim öyle oldu.

Buna rağmen, IMF temaslarını **olumlu** değerlendiriyoruz. Reformların ve doğru politikaların devreye sokulması konusunda Ecevit hükümetinin kararlı olduğu anlaşılıyor. Siyasi irade her şeyin başı. Orta vade için umutlanıyoruz.

Önemli bir husus, bu kez IMF'nin Türkiye'ye kaynak vermeyi kabul etmesi. İki yıl içinde, Dünya Bankasından geleceklerle birlikte **6 ila 8 milyar dolar** söz konusu. Türkiye ekonomisinin krizden çıkması açısından küçümsenmeyecek sayılar.

Bir başka boyutu daha var. IMF "**önce enflasyon**" diyor. Okuyucularımız bizim de bunu savunduğumuzu biliyor. Hükümetin enflasyonla mücadeleye öncelik vermeyi kabul etmesi, ekonominin istikrara kavuşması yolunda atılan fevkalade hayati bir adımdır.

Ancak, kısa dönemde fazla bir değişiklik beklemek için neden yok. IMF ile anlaşmanın imzalanması en iyimser sonbaharı bulacaktır. O arada ekonomide **bugünkü trendlerin** devam edeceğini söyleyebiliriz.

Vade Sorunları

Bu koşullarda TL'den vazgeçmek için bir neden göremiyoruz. Ufuktaki IMF anlaşması hükümetin bir takım maceralara girmesine izin vermeyecektir. Öte

yandan, dış kaynak girişi gerçekleşmeden TL faizleri mevcut düzeylerini koruyacaktır.

Buna karşılık, vade konusunda ilginç gelişmeler olabilir. Belki hemen değil ama, Ağustos'a doğru **vadeyi uzatanlar** karlı çıkabilir. Enflasyon ve faizlerin gerilemeye başlamasından önce uzun vadeye girmek daima avantajlıdır.

Geçen ay ortalama vadeyi üç ayda tutmayı tavsiye etmiştik. Hala o kanımızı koruyoruz. Ancak, Ağustos-Eylül dönemine **likit girmek** bazı fırsatlardan yararlanmayı mümkün kılabilir. Buna hazırlık yapılabilir. (4 Temmuz 1999)

1 LEVA = 222.634 TL

Salı günü gazetelerin ekonomi sayfalarında tek paragraflık bir haber çıktı. Komşumuz **Bulgaristan**'la ilgili bu haberin gözünüzden kaçmış olması normaldir. Aslında çok da önemli değildi. Ama sembolik değeri olduğunu söyleyebiliriz.

Bulgaristan'ın para biriminin adı "**leva**". 1 Temmuz'dan itibaren "leva" üç sıfır attı. Böylece Bulgar levası Alman markına eşitlendi. Daha önce bir markın karşılığı 1000 leva idi. Şimdi bir mark bozduran bir leva alacak.

Bulgar komşularımız Türkiye'yi çok ziyaret ederler. Döviz büfesinde bir leva karşılığında kendilerine Çarşamba günü **222.300 TL** veriliyordu. Bugün birkaç yüz lira artmıştır. Birkaç ay sonra 250 bin, sonra 300 bin, seneye 400 bin lira alacaklar.

Aralarında Türkçe bilen de çoktur. Televizyonlarda Türkiye'nin ne kadar büyük ve güçlü bir ülke olduğunu dinleyecekler. Sonra gidip 200 levayı **4,5 milyon liraya** değiştirecekler.

Ne düşünecekler acaba? "Madem Türkiye bu kadar büyük ve güçlü, neden bir levaya bu kadar çok para veriliyor?" diye soracaklar sanırım. Eminim kendi aralarında bizim "**dandik para**" ile alay da edecekler.

Benden size bir bulgar fıkrası. "**En kolay nasıl milyoner olunur? Türkiye'ye gidip 10 leva bozdurarak**". Ha ha ha...

Bulgaristan'da Para Kurulu

Komünizmin çökmesinden sonra, diğer pek çok Doğu Avrupa ülkesi gibi, Bulgaristan da ciddi makroekonomik sorunlarla karşı karşıya kaldı. **Yüksek enflasyonla** tanışmıştı.

İki defa denenmesine rağmen klasik istikrar çabaları sonuca ulaşamadı. Önce biraz düştükten sonra enflasyon tekrar tehlikeli boyutlara tırmandı. Bu arada, ekonomik aktörler Bulgar parasına olan tüm **güvenlerini** kaybettiler. Bunun nasıl tezahür ettiğini Türkiye'den çok iyi biliyoruz.

Sonra, 1 Temmuz 1997'de Bulgaristan "**para kuruluna**" geçti. Merkez Bankası kuru "1000 leva = 1 DM" düzeyinde sabitledi. Sadece döviz karşılığı leva basmayı ve leva getiren herkese bu kurdan döviz vermeyi taahhüt etti. Para kurulu fevkalade başarılı oldu.

Tüketici enflasyonu 1994'de yüzde 122 iken, 1993'de yüzde 33'e düştü. Fakat 1996'de tekrar yüzde 311'e çıktı. Mart 1997 sonunda ise, yıllık enflasyon yüzde 2040'a ulaşmıştı. Temmuz'da para kurulunun devreye girmesinden sonra, enflasyon ilk 12 ayda yüzde 13'e ind. 1998 takvim yılında ise **yüzde 1'e** geriledi.

Ya faizler? Para kurulu öncesi günlerde Bulgar Merkez Bankası gecelik faizleri yüzde 200'lerde seyrederken, Ekim 1998'de **yüzde 5.3'e** inmiş. Evet; şaşırtıcı ama gerçek. Şu anda Bulgaristan'da enflasyon ve faizler Almanya düzeyinde seyrediyor.

Yazık Oluyor

Komşu Bulgaristan komünizmden yeni kurtuldu. Türkiye'den çok daha ciddi sorunları olması doğal. Ama enflasyonu durdurmayı becerdiler. Faizler de indi. Şimdi çabalarının **meyvasını** topluyorlar.

Bu işler "Türkiye şöyledir, Türkiye böyledir" diye beyanat verip böbürlenerek yürümüyor. Çetin Altan usta bunlara "**Türkün Türke propagandası**" diyor. Boş laflar enflasyon, kur ve faiz duvarına gelip çarpıyor. Tuz buz oluyor.

Açıkçası Türkiye'nin bu durumuna çok üzülüyorum. Bir gün Türkiye'nin de Bulgaristan gibi **sağlam bir paraya** sahip olacağı günü özlüyorum. O gün gelinceye kadar hiç bir sorunumuzu çözemeyeceğimizi tekrar hatırlatmak istiyorum. (8 Temmuz 1999)

PARA KURULU ÇÖZÜMDÜR

"Para Kurulu Çözüm Olabilir" 13 Aralık 1998 tarihli yazımın başlığı idi. Türkiye için para kurulunun ne kadar yararlı olacağını daha önce de yazmışız. Örneğin 28 Eylül 1997'de Euro'ya eşitlenen **Yeni Lira** çıkartılarak para kuruluna geçilmesini önermişiz.

Başka yazılarımızda **IMF'nin** son dönemlerde Türkiye gibi kronik yüksek enflasyon ülkelerinde para kuruluna sıcak baktığını belirtmişiz. Bizden önce bu konuyu ele alanlar da var.

Sorunları öngören TESEV (telefonu 212-287 32 13) bu konuda 1996 yılında araştırma yaptırdı. Eski Merkez Bankası Başkanı Bülent Gültekin ve Kamil Yılmaz hazırladılar. "**Para Kurulu: Nedir? Ne Zaman Gerekir?**"

Arjantin'in başarılı para kurulu uygulamasına ben dahil pek çok yazar referans verdi. Komşumuz Bulgaristan da geçen yaz para kurulu ile yüksek enflasyon ve faiz sarmalından kurtuldu. Perşembe günü anlattık.

Konu son IMF raporu ile güncelleşti. IMF teknisyenlerinin enflasyonla mücadele için yazdıkları senaryolardan biri 2000 yılı başında TL'nin terkedilmesini ve para kuruluna geçilmesini inceliyor.

İlginç sonuçları var. 2001'de enflasyon **yüzde 5** civarına iniyor. Doğallıkla faizler de **yüzde 17'ye** düşüyor. İki yıl içinde Türkiye ekonomisi kelimenin tam anlamı ile istikrar kazanıyor. Çünkü, nihayet sağlam bir paraya kavuşuyor.

Nedir?

Aslında para kurulu Kristof Kolomb'un yumurtasına benziyor. İşin özü çok basit. Devletin elinden istediği gibi para basma yetkisini alıyorsunuz. O kadar. Ama gerçekleştirmesi zor. Çünkü devleti yönetenler bu **yetkiyi** bırakmak istemiyor.

Sistemde para birimi bir yabancı paraya bağlanıyor. Türkiye için bunun Euro olacağı açık. Daha önce de önerdiğimiz gibi, "**1 Euro= 1 Yeni Lira**" işimizi çok kolaylaştıracaktır.

Merkez Bankası sadece **döviz karşılığında** piyasaya para çıkartıyor. Döviz artınca, ekonomide dolaşan para da artıyor. Döviz azalınca azalıyor. Piyasada dolaşan paranın daima döviz karşılığı oluyor. Merkez Bankası yerli parayı getirenlere sabit kurdan döviz satmayı, döviz getirenlerden de satın almayı tahahhüt ediyor.

Döviz talebi artınca para arzı düşüyor. Faizler yükseliyor. Ekonomi yavaşlıyor. Böylece döviz talebi denetim altına alınıyor. Döviz arzı artarsa, para arzı genişliyor. Faizler düşüyor. Tüketim ve yatırımlar artıyor. Ekonomik büyüme hızlanıyor. Bu da döviz talebini yükselteceğinden tekrar denge kuruluyor.

Velhasıl para arzı ve faiz hükümetin denetiminde çıkıyor. Piyasa koşulları tarafından **ekonominin ihtiyacına** göre ayarlanıyor. O arada, kamu açıklarını para basarak finanse etmek olanağı da kalmıyor.

Sağlam Para = Sağlam Ekonomi

Haklı bir soru var. Aynı işlevi **Merkez Bankası** da yapamaz mı? Yapar elbette. AB ülkeleri, ABD, Japonya, vs. öyle yapıyorlar. Gelişmiş ülkelerin hiç birinde para kurulu yok. Normal Merkez Bankaları var.

Ancak, enflasyon da yok. Anahtar orada. Türkiye ise geçtiğimiz 20 yılda parasını pul etmiş. Kimse zorunlu olmadıkça yada yüksek risk primi almadıkça TL tutmuyor. O nedenle TL'ye "**dandik para**" diyoruz.

Artık gerçekleri kabullenelim. Bizim devletimiz bu para işini **beceremiyor**. Siyasetçiler, lobiler, çıkarlar, bürokrasi, falan filan derken, fiyat istikrarını sağlayamıyor.

"Ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz" denir. Enflasyon performansımız ortada. O nedenle, parayı **devletin dışına** çıkartalım. İktidarların tasallutundan kurtaralım. Sağlam para ile Türkiye ekonomisi büyük mucizeler yaratacak.

Bir ülkenin parası dandikse ekonomisi hasta, parası sağlamsa ekonomisi sağlıklı olur. Bunalımsız, düşük faizli, fiyat istikrarının olduğu, uzun vadeli plan yapabileceğiniz güçlü bir ekonomi istiyor musunuz? O zaman bir an önce **para kuruluna** geçilmesini destekleyin. Benden söylemesi... (11 Temmuz 1999)

KAMUDA ÜCRETLER

Eski yazılarıma baktım. Her yıl Temmuz'da memur maaşlarını ele alan bir yazımız var. Belli ki memurların yılbaşında aldıkları zam daha az gürlütlü koparıyor. Yaz zammı daha çok ilgi çekiyor.

Neden? Çünkü Temmuz'da verilen zamlarla birlikte memur maaşının o yıl için **reel değerini** hesaplamak mümkün oluyor. Böylece, bir önceki yıla kıyasla memurların durumunda bir iyileşme olup olmadığını saptayabiliyoruz.

Ben gerek kamu gerek özel kesim ücretlerini dövizle izliyorum. Dolar-mark paritesindeki değişmelerin etkisini ortadan kaldırmak için "1 dolar artı 1.5 mark"tan oluşan **döviz sepetini** kullanıyorum.

Bu yöntem çalışanın maaşını aldığı gün **döviz çevirdiği** ve harcamalarını bu dövizle bozdurarak yaptığı anlamına geliyor. Döviz sepeti bazında kurların genellikle enflasyonu yakından takip ettiğini biliyoruz.

1998'de kamu çalışanlarının döviz sepeti bazında maaşları 1997'ye kıyasla **yüzde 2** artmış. Yani Yılmaz hükümeti 1998'de sıkı maliye politikası uygulamasına rağmen memurlara reel olarak küçük bir zam yapmış.

Bu yıl reel artışın daha yüksek olduğunu görüyoruz. Ocak ve Temmuz'da verilen iki zamlarla, döviz sepetine göre memur maaşlarında 1997'ye kıyasla **yüzde 7.5**'luk artış var.

Dikkatinizi çekerim. Ekonomi küçülüyor. İnsanlar işsiz kalıyor. Özel kesimde reel ücretler düşüyor. Ona rağmen memur maaşları yüzde 7.5 artıyor. Üstelik, kamu çalışanlarının işini kaybetmek gibi bir sorunları da yok.

Yapısal Sorunlar

Dilimizde tüy bitti. Bir devletin hem gereksiz yere çok sayıda insan istihdam edip hem de onlara yüksek maaş vermesi mümkün değildir. Son dönemde kamuoyunda tekrar bu konu gündeme geldi.

Halen kamuda 2 milyon vatandaşımız çalışıyor. Üçte bir azaltsanız, aynı bütçe ile memurlara **yüzde 50** reel zam verebilirsiniz. Ama hem kamu istihdamını gizli bir işsizlik sigortası şeklinde kullanıp hem de çalışanlara yüksek ücret vermeye gücünüz etmez. İkisinden birini seçmek zorundasınız.

Maalesef bu soruna yönelik bir arayış göremiyoruz. Ekonomideki kriz hükümet için bir fırsattır. **Kamu personel reformu** için çalışmaların başlaması gerekiyor. Dünyanın her yerinde kamu istihdamının kısıtlanması zor bir iştir.

Uzun hazırlıklar yapılır. İş tanımları yapılır. Hizmet kalitesini bozmadan çalışanların verimliliğinin nasıl arttırılacağı araştırılır. Kamuoyunda tartışılır. Uzlaşma sağlanır. Bunlar yıllar sürer. Ancak ondan sonra **akılcı ve sağlıklı** bir reform yapılır.

Tekrar hatırlatalım. Şu sıralar ABD bütçesi fazla veriyor. Çünkü federal hükümet son yirmi yılda çalışan sayısını arttırmamış. Nüfus artmış, ekonomi büyümüş, fakat memur sayısı **aynı kalmış**. Dolayısı ile çalışanların reel gelirleri düzenli şekilde yükselmiş. Hizmet kalitesi korunmuş.

Yargının Durumu

Mikro düzeyde de vahim sorunlar var. Kamu yönetimi, çalışanların özellikleri arasında ayırım yapmaktan aciz. Kolay yolu seçmiş. Kaynağım yok diyor ve herkese **düşük maaş** veriyor.

Son günlerde medyaya da yansıyan yargı iyi bir örnektir. Hukuk devletinin kurucu unsuru yargı organıdır. Demokrasilerde hakim ve savcılar toplumun en

imtiyazlı kesimleri arasında yer alır. Aldıkları ücret temsil ettikleri yargı kurumuna duyulan **saygının** bir ifadesidir.

Ya Türkiye’de? Hükümetin acilen bu konuya el atması gerekmektedir. Kıdemli hakimine en azından milletvekilinden **yüksek** maaş vermeyi içine sindiremeyen bir toplum ne hukukun üstünlüğünü ne de yargı bağımsızlığını gerçekleştirebilir.

Personel reformuna **yargı organından** başlanmasında büyük yarar görüyorum. (15 Temmuz 1999)

AB’YE ALTERNATİF VAR MI?

1960’ların başında Kıbrıs sorunu yeniden canlanmıştı. Kesin tarihi hatırlamıyorum ama herhalde 1964 olmalı. Başkan Kennedy Texas’ta suikaste kurban gidince yerine Johnson ABD Başkanı olmuştu.

O sıralarda İsmet İnönü başbakandı. Johnson’un tehditkar bir mektubu karşısında İsmet Paşa “**Yeni bir dünya kurulum, Türkiye orada yerini alır**” dedi. Bu cümle benim neslimi çok etkiledi.

Çünkü, özellikle bürokraside ve aydınlarda, Türkiye’nin Batı ittifakında yer almasının kısa veya uzun dönemli **milli çıkarları** ile uyumlu olduğu konusunda ciddi tereddütler mevcuttu.

Yeni palazlanmaya başlayan **sol hareket** de mutlaka Batı ittifakından ayrılmayı istiyordu. Böylece ülkenin daha devletçi, daha içine kapalı bir kalkınma modeli uygulaması mümkün olacaktı.

O devirde, toplumu zenginliğe ve refaha götürecektir yolun **devletçilikten, planlamadan ve otarşiden** geçtiğine inanılıyordu. Türkiye Batı ittifakını terkedemedi. Ama devletçiliği, planlamayı ve içine kapalılığı becerdi.

Bu yanlış model 1970’li yılların ekonomik açıdan heba olmasına yol açtı. Sonunda **1978-79’de** yaşanan büyük ekonomik kriz ile noktalandı. Arada, Yunanistan’la birlikte AB’ye (o zamanki adı ile Ortak Pazar) tam üye olma fırsatını da kaçırdık.

Şu sıralarda AB’ye **alternatif** arama modasının yeniden canlandığını izliyorum. Başbakan Ecevit her fırsatta Türkiye’nin Batı dışında seçenekleri de olduğunu söylüyor.

Gerçekten var mı?

Bazı Sayılar

AB’ye alternatif olarak düşünülen iki küme var. Biri **Kafkas ve Orta Asya Cumhuriyetleri**. Türkiye’nin buralarda önemli mukayeseli üstünlüklere sahip olduğu doğru. Diğeri de İslamcı kanadın pek sevdiği müslüman **Arap dünyası**.

Ben sayıları severim. Söz konusu ülkelerin nüfus, milli gelir gibi büyüklüklerini araştırdım. 1995 yılı için buldum. Biraz eski ama bunların son üç yılda bir ekonomik patlama yapmadıkları biliniyor.

1995 yılında Kafkas ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin toplam milli geliri **66 milyar dolar**. Aynı tarihte Türkiye’nin milli geliri 170 milyar dolar. Neredeyse üç katı.

AB üyesi İrlanda’nın nüfusu 3.5 milyon ama milli geliri 52 milyar dolar. 4.3 milyon nüfuslu Norveç’in milli geliri ise 136 milyar dolar. Yani bütün Kafkas ve Orta Asya cumhuriyetleri toplamının iki katı.

Arap alemi daha zengin. Mısır hariç, nüfusu 63 milyon, milli gelir toplamı ise **250 milyar dolar**. AB ile karşılaştırınca, 10 milyon nüfuslu Belçika’nın da 250 milyar dolar milli gelire sahip olduğunu görüyoruz.

AB’nin milli geliri **8 trilyon doların** üstünde. Euro’daki son değer kaybı ile şimdi biraz daha düşük çıkacak. Ama sonuç değişmiyor. Dünyanın en büyük pazarı ABD. Onun hemen arkasından AB geliyor.

Tehlikeli Hayaller

Türkiye ekonomisi için AB dışında seçenekler olduğunu düşünenlerin çok ciddi bir hata yaptıkları yukarıdaki sayılarda görülmektedir.

“**Ya sayı saymasını bilmiyor, yada hiç dayak yememiş**” özdeyişi bu bağlamda çok anlamlıdır. Eğer Türkiye böyle hayaller peşinde koşarken AB ile ekonomik ilişkilerini tehlikeye atarsa, ekonomimiz gerçekten çok dayak yiyecektir.

Falci olmaya gerek yok. Mal ve hizmet üreticileri için AB pazarının daralması ile Türkiye’nin ekonomik büyümesi büyük darbe yiyecektir. Büyük bir ihtimalle milli gelir düşecek, Türkiye **fakirleşecektir**.

Ekonomi gerçeklerin ve sayıların dünyasıdır. Bütün bunları AB ülkeleri de biliyor. Biz belki **blöf** yaptığımızı zannediyoruz ama öyle değil. Çünkü elimizdeki kartları onlar görüyor.

Kamuoyunu bu konuda çok dikkatli olmaya davet ediyorum. (18 Temmuz 1999)

TATİL DÖNÜŞÜ

Yazılarımıza iki hafta ara verdik. Bir haftayı güney sahillerinde denize girerek geçirdik. Bir kez daha İstanbul’un çevresini saran denizi nasıl **kirlettiğimizi** hatırladık. Bu yıl Tarabya ve İstinye dereleri sayesinde Boğaz da iyice lağım kokmaya başladı.

Türkiye bireysel tüketimle kamu tüketimi arasındaki **dengeyi** kurmakta çok zorlanan bir ülke. Bir yandan vatandaş kamu hizmetlerinin finansmanına katılmayı reddediyor. Öte yandan siyasetçi kamu kaynaklarını ucuz popülizme harcıyor.

Sonuç ne? Devlette para olmayınca dünya metropolü diye hava attığımız İstanbul’da **pis su arıtma tesisleri** yapılamıyor. 10 milyonluk kentin kanalizasyonunu arıtmadan boşaltınca, Marmara da bitti, Boğaz da.

Maalesef yakın gelecek için de pek ümit yok. Ecevit hükümeti, ekonomik paketi bahane edip vergi denetiminden vazgeçti. Yani İstanbullular vergi kaçırmaya devam edecek. Dolayısı ile arıtma tesisleri yapılmayacak. Deniz de kokacak.

Bu işler böyle. Bir ülkenin vatandaşı vergi kaçakçısı, siyasetçisi de popülist olunca fatura **kalitesiz** kamu hizmetleri şeklinde hepimize geri dönüyor.

Turist Yok

Güneyde yabancı turist sayısındaki düşüş gözle görülüyor. Daha istatistikler yayınlanmadı. Ama bu yıl turizm gelirlerinde en az **yüzde 10**, belki yüzde 20'lik bir düşüş muhtemel duruyor.

Cari işlemler dengesinde turizm gelirleri 7 milyar dolar civarında. Fakat, "diğer gelirler" kalemi içinde turizmle ilgili döviz girdileri önemli bir yer tutuyor. Sektörün tahmini Türkiye'nin turizmden **14 milyar dolar** gelir sağladığı. Bize abartmalı gelmiyor.

Yüzde 10'luk bir azalma, ilk aşamada talebin **1.5 milyar dolar** gerilemesi anlamına geliyor. Yüzde 20 ise **3 milyar dolarlık** gelir kaybı demek. Bunlar büyük sayılar.

Çünkü, hesap orada durmuyor. Bu geliri elde edenler bunu tekrar harcıyorlar. Ev, dükkan, otomobil, buzdolabı, mobilya, vs. alıyorlar. Bu şekilde talep **dalga dalga** ekonomiye yayılıyor.

Benim tahminime göre, turistin 1 dolar harcaması toplamda **2.5 ila 3 dolar** milli gelir yaratıyor. Demek ki, en düşük sayıları alsak bile, turizmdeki kriz milli gelirden 3.75 milyar dolar (1.5 çarpı 2.5) götürecektir. Yüzde 2'ye tekabül ediyor.

Kötümser senaryoda, talep gerilemesi 9 milyar dolara (3 çarpı 3), yani milli gelirin yüzde 4.5'una ulaşıyor. Kaba bir hesapla, turizmdeki duraklamanın büyüme hızını **yüzde 2-4.5** arasında düşüreceğini buluyoruz.

Bunun yarısı bu yıla yansır. Öbür yarısı 2000'in ilk yarısını etkiler. Turizm seneye de canlanmazsa, özellikle turizme bağlı bölgeler ve sektördeki firmalar çok zor durumda kalacaklardır.

Haberler Kötü

Biz tatil yaparken yayınlanan verileri yeri geldikçe değerlendireceğiz. Genel kanımızı baştan söyleyelim.

Birincisi, ekonominin canlanacağına dair bir işaret şimdilik görülüyor. 1999'da ekonominin **küçüleceği** artık kesinleşti. Ne kadar küçülecek? Önümüzdeki günlerde yeni tahminlerimizi açıklayacağız.

İkincisi, enflasyon **düşmemekte direniyor**. Bunun nedenlerini ayrıntılı şekilde analiz etmek zorundayız. Ecevit'in açıkladığı ekonomik paket enflasyonla mücadelede önemli bir geri adımdır. Faturası daha sonra gelecek.

Şu yaz sıcaklarında daha fazla moralinizi bozmak istemiyorum. Zor günler daha bitmedi. Tam tersine, önümüzdeki dönemde sorunlar ağırlaşacak. Ona göre **tedbirli** davranmakta, işler düzeliyor diyenlerin gazına gelmemekte yarar var. (5 Ağustos 1999)

BELİRSİZLİK AZALACAK MI?

Her ayın ilk Pazar yazısında ekonomiye tasarrufçu açısından bakıyoruz. Sayıları gözden geçiriyoruz. Tasarrufçunun **yatırım kararlarına** yardımcı olmaya çalışıyoruz.

Ecevit hükümeti Meclis'i yaz sıcaklarına rağmen çalıştırdı. Mayıs'tan bu yana çok sayıda kanun çıkartıldı. Daha önemlisi, **yapısal reformlar** gündeme getirildi. Bunlar çok olumlu gelişmeler.

Fakat, ekonomi duvara dayanmış durumda. Hükümet geçmişe kıyasla çok hızlı davranırsa da, ekonominin ihtiyaçlarına yetişemiyor. Yılların biriktirdiği sorunların **faturaları** önümüze geliyor.

Öte yandan, reformlara karşı ciddi bir muhalefet var. İşçi kesimi sosyal güvenlik reformunu engellemeye çalışıyor. İsalemi "nereden buldun" ilkesini kaldırtarak vergi reformunu deldi. Tahkimi istemeyenler var.

Daha önce enflasyonla ilgili olarak yazdık. Ekonominin sonbahar ve sonrasında ne yönde gideceği hala bilinmiyor. Yani piyasalara **belirsizlik hakim**. Kur, enflasyon ve faiz bu belirsizlikten paylarını alıyorlar.

Enflasyon Hızlanıyor

Temmuz enflasyonu bizce çok yüksek çıktı. Toptan eşya fiyatları Temmuz'da **yüzde 4 artmış**. Geçen yıl yüzde 2.5 imiş. Esas sorun kamu zamlarında. Endeksin devlet kısmında artış yüzde 10.5 olmuş; özel ise sadece yüzde 2 yükselmiş.

TEFE'de imalat sanayi fiyatlarını önemsiyoruz. Devlet fiyatlarını **yüzde 12.8** arttırmış. Bütçe açığı büyüyünce, hükümet dolaylı vergileri yükseltmek yolunu seçti. Yani ürettiği mal ve hizmetlere büyük zamlar yapıyor.

Ancak, çekirdek enflasyon adını verdiğimiz özel imalat sanayi fiyat artışı da **yüzde 4.7** olmuş. Son 18 ayın en yüksek sayısı. Anlaşılan yazın piyasalar canlanır ümidi ile özel kesim tam gaz zamları bastırmış.

Neticede, yıllık bazda TEFE iki puan artarak **yüzde 52.4'e** ulaşmış. Aralık'ta yüzde 54.3 olduğu düşünülürse, dönüp dolaşıp aynı yere geri gelmişiz.

Temmuz ayı tüketici enflasyonu ise **yüzde 3.8** olmuş. Geçen yıl yüzde 3.4 idi. Yükselmenin temel nedeni hizmet sektörleri. Sağlık'ta artış yüzde 12.9'a varıyor. Buna karşılık giyim-ayakkabı sektöründe fiyatlar yüzde 2.1 düşmüş.

Yıllık bazda TÜFE yarım puan yükselerek **yüzde 65'e** çıkmış. Gene Aralık'ta yüzde 69.7 olduğu düşünülürse, bu yıl enflasyonla mücadelede başarılı olduğumuzu söylemek çok zor.

Önümüzdeki aylarda enflasyon trendinde bir değişme beklemiyoruz. Yıl sonu enflasyonu bu sayılardan çok farklı çıkmaz diyoruz.

Kur ve Faiz Ne Olur?

Merkez Bankası Temmuz ayında da "1 dolar artı 1.5 mark" döviz sepeti bazında TL'nin değer kaybını **yüzde 3.2** düzeyinde tuttu. Piyasalarda önümüzdeki aylarda bunu yükseltmesi beklentisi var.

Biz tersini düşünüyoruz. Yılın ilk yarısında, seçimler nedeni ile TL yüzde 5 değer kaybetmişti. Yani birkaç puan değer kazanması döviz dengesine olumsuz etki yapmaz. Zaten dış ticaret açığı küçülüyor ve cari işlemler dengesinde fazla var. Buna göre, kurun şimdilik **bu tempoda** devam edeceğini tahmin ediyoruz.

Faizler ise iki konuya hassas. Biri **bütçe açığı**. Maalesef, öngörüldüğü gibi bu yıl açık çok yüksek düzeyde seyrediyor. Kısa dönemde bir düzelme ihtimali de yok.

İkincisi iç ve dış piyasaların **beklentileri**. Orada karamsarlık eğilimlerinin ağır bastığını izliyorum. Vergi yasasındaki değişikliğin yarattığı karmaşa da sürüyor. Repo stopajı ne olacak? Genelde stopaj artacak mı? Fonların ve borsanın vergi statüsü nedir? Bilinmeyen çok.

Sonuç: TL'ye devam. Fakat ortalama vadeyi **üç ayın üstüne** çıkarmamakta yarar görüyoruz. Ekim'e doğru belirsizliğin azalacağını öngörüyoruz. (8 Ağustos 1999)

ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ

Dünkü Anayasa değişikliği oylamasını hükümetin **başarı** hanesine yazmak gerekiyor. Pek çok açıdan olumlu bir gelişme şeklinde değerlendiriyoruz.

En başta, ne yaptığını bilen bir iktidarın pekala Meclis'i çalıştırabildiğini, gereğinde Anayasa'yı bile **değiştirebileceğini** görüyoruz. Bundan sonrası için iyi bir örnek olacağını söyleyebiliriz.

Değişikliğin muhalefetle uzlaşarak yapılması da çok önemli. FP'nin diğer hesapları ne olursa olsun, bu karar siyasette **uzlaşma kültürünün** yaygınlaşmasına katkıda bulunacaktır.

Anayasa değişikliğinin bir yan ürünü olarak siyasi partilerin kapatılmasının daha zor hale getirilmesini de destekliyoruz. Okuyucularımız **siyasi yasaklara** ilke düzeyinde karşı olduğumuzu biliyorlar.

Doğallıkla, en önemlisi Anayasa'nın **aşırı devletçi** yaklaşımında bir yumuşamanın sağlanmasıdır. Özelleştirme sözcüğünün Anayasa'ya girmesi o bakıma tarihi bir olaydır.

Neden Tahkim?

Tahkimin ne anlama geldiğini kısaca açıklayalım. Bir ticari sözleşmenin daima iki tarafı vardır. Sözleşmeye mutlaka uygulamada doğabilecek **anlaşmazlıkların** nasıl çözümleneceği de dahil edilir.

Bir yöntem, **mahkemeye** gitmektir. Neticede yargı sisteminin temel fonksiyonlarından biri de sözleşmelerde oluşabilecek ihtilafları çözmektir. Ancak, yargı kılı kırka yarararak işler. Uzun sürer. Halbuki ticari hayat anlaşmazlığın kısa sürede çözümlenmesini ister.

Tahkim yada hakemlik kurumu (**arbitration**) süreyi kısaltır. Şöyle işler. İki taraf birer hakem tayin eder. Onlar beraberce üçüncü bir hakem seçmeye çalışırlar. Anlaşamazlarsa, önceden bir makama, örneğin Uluslararası Ticaret Odasına üçüncü hakemi tayin yetkisi verilir.

Üç hakem bir araya gelir. İki tarafın verdiği dosyaları inceler. Kimin haklı olduğuna karar verir. Buna itiraz mümkün değildir. Böylece anlaşmazlık **kısa sürede** çözümlenmiş olur.

Tahkim özel teşebbüste çok yaygın şekilde kullanılır. Devlet de, büyük ihalelerin tümünde tahkimi kabul eder. Neden?

Aslında mahkemenin alacağı karar daha sağlıklı olacaktır. Yani tahkimde haklı olanın kaybetme ihtimali daha yüksektir. Ama **zamandan** kazanılır. Çünkü anlaşmazlığın uzaması davayı kazananın bile neticede daha fazla zarar etmesine yol açabilir.

Ticarette zaman çok önemlidir. Dolayısı ile anlaşmazlıkların çözümünde tahkim mahkemeye tercih edilir.

Kamu Hizmeti

Bir başka sorun daha var. Türkiye bazı mal ve hizmetlere "kamu hizmeti" diyor. Böylece bunları esas itibarıyla devletin üreteceğini söylüyor. Özel sektör ancak devletin **özel izni ile** bunların üretimine girebiliyor. "İmtiyaz" bu iznin adı.

Hangi mal ve hizmetler kamu hizmeti? Elektrik, su, doğal gaz, telefon, kablolu televizyon, demiryolu ve paralı yol en önemlileri. Neden? Çünkü yatırımın büyüklüğü ve ürünün niteliği, tek üreticiye izin veriyor. Yani oluşacak **tekellerin** tüketiciyi sömürerek büyük karlar elde etmesi mümkün.

Bu yaklaşımın iki sorunu var. Birincisi, teknolojik ve ekonomik gelişme bunların çoğunda artık rekabete olanak tanıyor. İkincisi, tekel rantlarının engellenmesi imtiyazdan değil, akılcı düzenlemelerden geçiyor.

Dünyada bu sektörlere kamu hizmeti ve imtiyaz kavramı ile yaklaşmanın yanlış olduğu kabul ediliyor. Yerine rekabeti arttıran, tekel rantlarını tırpanlayan **düzenleyici kurumlar** getiriliyor.

Maalesef Anayasa değişikliği bu konuda bir yenilik getirmiyor. Yani kamu hizmeti ve imtiyaz kavramları geçerliliğini koruyor. Dolayısı ile sözleşmelerde Danıştay vizesi kalıyor. Fakat artık Danıştay tahkim var diye sözleşmeleri iptal edemeyecek.

Bir sonraki adım, kamu hizmeti ve imtiyaz kavramlarının da **çağla uyumlu** hale getirilmesinin tartışmaya açılmasıdır. Tekrar Ecevit hükümetini kutluyoruz. Değişikliğin ekonomiye kısa dönemde neler getirebileceğini bir başka yazıda ele alacağız. (12 Ağustos 1999)

1 LİTRE BENZİN = 1 DOLAR

Nisan ayında enflasyondaki düşüş aniden durunca hükümet bunu ham petrol fiyatlarındaki artışa bağladı. Okuyucularım belki hatırlar. Bu tefsire çok sert tepki gösterdim. 6 Mayıs tarihli "**Enflasyon Alarmı**" yazımdan bir alıntı yapmak istiyorum.

"**Ya diğer ülkeler? ABD, Almanya, vs. onlar petrolü Venüs yada Mars'dan mı getiriyorlar? Neden oralarda enflasyon kıpırdanmıyor? Bütün dünya ham petrolü aynı fiyattan alıyor. Türkiye dışında hiç bir ülkede enflasyonda muadil bir sıçrama görülüyor.**"

O kızgınlıkla konunun ayrıntılarını araştırmaya karar verdim. İmdadıma genç bir iktisatçı yetişti. Y.Doç.Dr.**Aykut Kibritçioğlu** Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi. Petrol konusunda önemli çalışmaları var.

Ayrıca bir internet ustası. Kendisine çok güzel bir web sitesi yapmış. www.politics.ankara.edu.tr/~kibritci adresini internet kullananlara hararetle tavsiye ederim. Pek çok yararlı bilgiye oradan ulaşmaları mümkün.

Kibritçioğlu'dan 1980'den bu yana Türkiye'nin ortalama ham petrol ithal maliyetini ve perakende benzin satış fiyatını aldım. Daha gerilere de gitmek mümkün ama 1980 öncesi defterini açmak istemedim.

Bulgular çok ilginç.

Nasıl Değişmiş?

Önce ölçü birimlerini açıklayalım. Anglosaksonlar metrik sistemi kullanmıyorlar. Farklı ürünlerde zamanla çok farklı ölçü birimleri oluşmuş. Petrol bunlardan biri. Teknolojisi ABD kökenli olduğundan, şimdi dünya onu kullanıyor.

Petrol endüstrisinin kuruluş döneminde boru hatları, akaryakıt tankerleri daha mevcut değil. Petrol varillere konarak taşınıyor. Sonra bunlar standart hale getiriliyor. Böylece petrolün ölçüsü **varil** oluyor.

Bir varil ham petrol **159 litre** ediyor. Tersinden bakarsak, metreküp'te 6.3 varil var. Ancak, petrolün özgül ağırlığı sudan az. Üstelik kuyudan kuyuya, bölgeden bölgeye değişiyor. Ama daima bir ton petrol 6.3'den fazla varile tekabül ediyor.

1980 yılında bir varil ham petrolün ortalama ithalat fiyatı **32 dolarmış**. Benzinin litresi ise 0.56 dolara satılıyormuş. Buna göre, bir varil benzin 89.6 dolar ediyor.

Sonra ham petrolün fiyatı düşmeye başlamış. O arada Türkiye'de benzinin fiyatı yükselmiş. Örneğin, 1996'da Türkiye bir varil petrolü ortalama **20.4 dolardan** ithal etmiş. Benzinin litresini ortalama 0.69 dolara satmış. Böylece vatandaş bir varil benzine 110 dolar ödemiş.

1998'de ham petrol fiyatı 12 dolara gerilemiş. Ama benzin 0.75 dolara çıkmış.

Son dönemde petrol tekrar 20 dolara tırmandı. Bunu fırsat bilen hükümet benzinin fiyatını **1 dolara** yükseltti. Demek ki, şu anda bir varil benzine 159 dolar ödüyoruz. Neredeyse 6 katı.

Vergi Artıyor

Hesabı tersinden de yapabiliriz. Bu yıl ham petrol fiyatında 8 dolar artışın benzin maliyetine etkisi sadece **5 cent**. Diğer maliyetlerin petrol fiyatı ile bir ilgisi yok. Onlar sabit kalıyor.

Nitekim diğer ülkelerde benzine ancak bu kadar zam yapılıyor. Türkiye'de ise maliyet 5 cent artınca, fiyata **25 cent** zam geliyor. Peki aradaki fark kime gidiyor? Cevap basit: vergi olarak devlete.

Sayılar çok açık gösteriyor. Hükümet ham petrol fiyatındaki artışı bahane olarak kullanmış. Çaktırmadan benzinin litresindeki vergiyi **20 cent** yükseltmiş.

Böylece üç yıl önce ham petrol fiyatları bugünkü seviyede iken 70 cent'e aldığımız benzinin fiyatı şimdi 1 dolara çıkmış.

Burada duracağını da sanmıyorum. Son değişikliklerle, mali milat kaldırılarak vergi kaçırılması teşvik edildi. Bütçe açığı nasıl kapatılacak? Petrol ürünlerine daha da fazla vergi koyarak. Yılbaşında belki **1.2 doları** da görürüz. Şaşırmayın. (15 Ağustos 1999)

ÇUVALDIZ VE İĞNE

Benim neslim ve daha gençler İstanbul'da en büyük depremi Pazartesi gecesi yaşadı. Daha öncekilerde, depremin merkez üssü İstanbul'a çok uzaktı. Bazılarını hissetmiştik. Ama böyle hiç olmamıştı.

Rahmetli babamdan çok deprem hatırası dinlemiştim. Yerin dibinden gelen o büyük sarsıntı karşısında insanoğlunun aczini bu kez kendimiz yaşadık. Korku ve panik... Ne yapmalı? Ne yapılabilir ki?

Önce en yakınlarımıza ulaşmaya çalıştık. İyi haberler içimizi rahatlattı. Sonra, depremin büyük hasar yaptığı yörelerde yakınlarımız çıktı. Çoğu iyiydi. Ama maalesef, kötü haberler de aldık.

Bütün Türkiye gibi günü radyo ve televizyon başında, tanımasak da acılarını paylaştığımız deprem kurbanlarına bir yardım edememenin ezikliği ile, içimiz burkularak geçirdik.

Suçlu Kim?

Depremde çöken binaların görüntüsü ekranlara geldikçe, çoğumuzun ilk tepkisi birilerine kızmaktı. Hemen bir suçlu arayışına girmenin açıkça yanlış olduğunu düşünüyorum.

Atasözü "çuvaldızı başkalarına batırmadan, iğneyi kendine batır" der. Karmaşık toplumsal süreçleri mikro yada makro komplolarla, birilerinin kötü niyeti ile açıklamak belki böyle duygusal anlarda bizi rahatlatılabilir. Ama sorunun çözümüne bu şekilde ulaşamayız.

Elbette, insani kaybın yüksek olmasında inşaat sektörünün küçümsenmeyecek sorumluluğu var. Bunu dün öğrenmedik ki. İstanbul'un zelzele bölgesinde olmasına rağmen pek çok binanın gerekli standartlarda olmadığını hep biliyorduk.

Müteahhitler, maliyeti düşük tutmak için depreme karşı tedbir almadılar. Yerel yönetimler vatandaşla karşı karşıya gelmemek için inşaat yönetmeliğini uygulamadı. Kendi yaptırdığı binalara gücü yetmeyen merkezi devletin belediyeleri denetlemesi zaten beklenemezdi.

Vatandaş konut alırken teknik şartlara aldırmadan sadece fiyatının ucuz olmasına baktı. İşalemi bütün enerjisini "nereden buldunu" kaldırıp vergi kaçırmaya devam etme çabasına hasrettiğinden, bu işlere vakti kalmadı. İşçiler "mezarda emekliliğe karşı" sokaklara indiler, deprem yönetmeliğinin uygulanması için değil.

Medyayı da unutmayalım. Deprem üstüne en kapsamlı programlardan biri CNN'de yayınlandı. Birkaç göçük görüntüsünden sonra, canlı yayına kurtarma

ekiplerinin çalışmaları geldi. Üç deprem uzmanı kısa ama öz şekilde teknik bilgiler verdiler.

İyi Niyet Yetmiyor

Kurtarma çalışmaları sırasında insanlarımızın yardımseverliği ve iyiniyeti bir kere daha beni çok etkiledi. Yarı çökmüş binaların arasında belki tanımadıkları canları kurtarmak için insanlarımız paralanıyordu. Kendi hayatlarını riske atıyorlardı.

Bir sorun olduğunda birilerinin yardıma geleceğini bilmeyi çok önemsiyorum. Bütün sorunlarına rağmen Türkiye’de yaşamayı anlamlı kılan güzel şeylerden biri de bence bu duygu.

Ama iyiniyet yetmiyor. Bize özgü bir kargaşa da ortalığa hakimdi. Bağrış, çığrış içinde, bazen iyilik yapayım derken göçük altındakilere zarar da verildiğine eminim.

Neden önceden nasıl tedbir alınacağını öğretmedik? Kimse ilgilenmezdi, ondan. Belediyeler deprem halinde ne yapılacağı üstüne bir kurs hazırlamış olsa, yardım eden vatandaşlardan acaba kaç katılırdı?

Deprem gerçeği artık İstanbul’da yaşamın bir parçasıdır. Bu işin gerektirdiği ciddiyeti hep beraber sahiplenmeye başlayacağımızı umut ediyorum. Lütfen topu başkalarına atmayalım. Kendimizi de sorumlu hissedelim. Birşeyler yapmaya çalışalım. Hepimize geçmiş olsun. (19 Ağustos 1999)

İNTERNETTE İKTİSAT

Arada sırada yazılarımda internete referans veriyorum. Bazı okuyucularım bunu daha sık yapmamı istiyorlar. Türkiye’de bilgisayar satışları çok hızlı büyüyor. İnterneti kullananların sayısından aynı şekilde arttığı anlaşılıyor.

İnternete çağın mucizesi diyenlere katılmamak mümkün değil. Bilgiye ulaşmakta gerçek bir devrime tekabül ediyor. Günler, haftalar sürecektir bilgi arayışları şimdi birkaç dakikaya indi.

Daha önemlisi var. Bazı bilgilere ulaşılması çok zor olduğu için zahmet edip aramazdık bile. Şimdi fareyi iki üç kez tıklayınca karşınızda. Hele işi bilgi üretimi olanlar için inanılmaz bir kolaylık. Bir başka alem.

İktisatçının mesleğini icra etmesini de çok olumlu etkiledi. İstatistik verileri internetten çekiyoruz. İlgimizi çeken makaleler hemen elimize geçiyor. Başka hocaların derslerinde neler okuttuğunu günü gününe izliyoruz.

Önemli Siteler

Türkiye ekonomisinin verileri açısından bazı siteler çok önemli. www.dpt.gov.tr ve www.die.gov.tr sırası ile DPT ve DİE’nin siteleri. Geçmişe de giden temel istatistiklerin büyük bir bölümünü buralardan edinmek mümkün.

Merkez Bankasının ve Hazinesinin adresleri sırası ile www.tcmb.gov.tr ve www.treasury.gov.tr. Bütçe, kur, ödemeler bilançosu gibi verileri günü gününe izlemek isteyenler için çok yararlı.

Dünya ekonomisi için, uluslararası kuruluşlar en ilginç. IMF’ye www.imf.org, Dünya Bankasına www.worldbank.org, OECD’ye www.oecd.org adreslerinden ulaşıyor.

Bunlardan birine girince, diğer sitelerle bağlar oluyor. Uluslararası kuruluşlar artık bedava dağıttıkları yayınları da web sayfalarına koyuyorlar. Hem ne konuda araştırma yaptıklarını öğreniyorsunuz, hem de ilgilendiklerinizi kendi bilgisayarınıza çekebiliyorsunuz.

Tüm üniversitelerin siteleri var. Ben arada sırada internette büyük Amerikan üniversitelerini gezerim. Bakalım ne yapıyorlar... www.economics.harvard.edu ilk tercihimdir.

Yahoo’yu da kullanabilirsiniz: www.yahoo.com/Social_Science/Economics aracılığı ile sizi aylarca meşgul edecek kadar çok adres bulabilirsiniz. Bir tanesini vurgulayalım. Türkiye’de tartışılan “para kurulu” konusunda uzmanlaşmış bir site var. Tavsiye ederim: www.erols.com/kurrency.

İktisatçılar

Bu arada benim de web sayfam (homepage deniyor) var.

www.ibun.edu.tr/akat adresinde, Sabah Gazetesi ve Para Dergisinde çıkan bütün yazılarım birarada. Ayrıca, Türkiye ekonomisi için önemli sayıları kapsayan bir veri tabanı kurduk.

Yavaş yavaş diğer yazıları da eklemeye çalışıyoruz. Maalesef arzu ettiğim kadar hızlı gitmiyor. Daha yapılacak çok iş var. Linkler bölümü yukarıdaki adreslerin bazıları ile doğrudan bağlantı kuruyor.

İktisatçı siteleri için www.mit.edu/people/irons/ecgeek.html iyi bir rehber. New York Üniversitesinden Nouriel Roubini’nin sitesi www.stern.nyu.edu/~nroubini The Economist tarafından en iyi iktisatçı web sayfası seçildi.

Bu sütunda adları geçen meşhur birkaç iktisatçının da adreslerini verelim. Türkiye kökenli Dani Rodrik şimdi Harvard Üniversitesinde öğretim üyesi: www.nber.org/~drodrik.

Harvard’ın rakibi ve komşusu MIT’in iki ünlü üyesi Rudiger Dornbusch web.mit.edu/rudi/www/ ve Paul Krugman’a web.mit.edu/krugman/www/ adreslerinden ulaşabilirsiniz.

Kolay gelsin. Yararlanacağınızı umuyorum. İhtiyaç duyarsanız, bana Sabah gazetesine aaakat@sabah.com.tr yada İstanbul Bilgi Üniversitesine akat@ibun.edu.tr elektronik mektup yollayabilirsiniz. Memnun olurum. (22 Ağustos 1999)

DEPREMİN EKONOMİK MALİYETİ

İzmit depreminde ölü ve yaralı sayısı her geçen gün artıyor. İlk günlerdeki açıklama ve beklentilerin **çok üstünde** insan kaybına yol açtığı ve dünyada 20. nci yüzyılın en büyük depremlerinden biri olduğu anlaşılıyor.

İlk şok geçtikten sonra, ekonomik maliyeti üstünde spekülasyonlar hemen başladı. Her kafadan bir ses çıkıyor. Ortada dolaşan rakamların **ciddi hesaba** dayandığını sanmıyorum. Türkiye’de böyle durumlarda abartma eğilimleri yüksektir.

Doğallıkla, elimizde kesin veriler yok. Tam bir hasar envanteri çıkartmak şimdilik mümkün değil. Ulaşacağımız sayılar **takribi** olacaktır. Ama, gene de bazı hesaplar yapabiliriz.

Esas maliyetin **insani** olduğunu baştan söyleyelim. Bir insan yaşamının değeri nedir? 10 bin dolar mı? 100 bin dolar mı? 1 milyon dolar mı? Annesi, babası, çocukları, yakınları vefat edenlerin, sakat kalanların refah kaybını nasıl ölçeceğiz?

Depremi kentsel yöreleri vurması, insani sermaye kaybının da yüksek olmasına yol açtı. Bunu insana yapılan yatırım diye tanımlayabiliriz. Eğitim düzeyi, iş deneyimi, bilgi ve becerileri toplamına **insani sermaye** diyoruz.

Bunların hepsinin toplumsal maliyeti var. Ölü ve sakatların ortalama eğitim ve vasıf düzeyinin daha önceki kırsal yöre depremlerine kıyasla **daha yüksek** olduğunu tahmin ediyorum. İnsani maliyete bunu da eklemek gerekiyor.

Servet ve Gelir

Depremi yarattığı ekonomik zararı iki ayrı kalemde ele almak gerekiyor. Biri, deprem sonrasında **mal ve hizmet üretiminin** azalmasıdır. İşyerlerinin hasar görmesi, çalışanların kurtarma ile uğraşmaları, vs. arzı kısıcaktır. Aynı anda, kısa dönemde tüketim harcamaları kısılacaktır.

Söz konusu olan **gelir kaybıdır**. Deprem, bu yıl milli gelirinde bir düşüşe yol açacaktır. Ne kadar? Sizleri ayrıntılara boğmak istemiyorum. Deprem bölgesinin milli gelirdeki payı yüzde 7’dir. Bir ay tüm üretim dursa 600 milyon dolar ancak eder.

Toplum şoku atlattıncaya kadar tüketim harcamaları azalır. İstanbula daha az turist gelir. Bunun da milli gelirin yüzde 1’ini götürdüğünü kabul edelim. Toplam üretim kaybını **3 milyar dolar** yada milli gelirin yüzde 1.5’u diye hesaplıyorum.

Bunun büyük bölümü depremden sonraki bir-iki ayda gerçekleşir. Ama, Ekim’den sonra inşaat, vs. derken iç talep tekrar yükselmeye başlayacaktır.

İkincisi maliyetin **servet** boyutudur. Bu gelirden çok farklı bir kavramdır. En önemlisi binalardaki hasardır. 60 bin konutta hasar öngörülüyor. Ortalama 100 metrekare kabul edelim. 6 milyon metrekare milli servet yok olmuştur.

Türkiye’de ortalama metrekare inşaat maliyetini 200 dolar alabiliriz. 1.2 milyar dolar eder. Bir o kadar kamu binası ve işyeri koyalım. 2.4 milyar dolara ulaşıyoruz. Biraz abartılı da olsa, bunun yarısı kadar altyapı (yol, su, elektrik, telefon, vs.) hasarı eklersek **4 milyar dolara** yaklaşırız.

Ya makina ve teçhizat? Büyük işletmeler sigortalıdır. Zararları yurtdışındaki reasürans şirketleri tarafından ödenecektir. Küçük işletmeler sigortayı ihmal ederler. Ona da bol tarafınan 1.5-2 milyar dolar diyelim. Toplam 6 en çok **7 milyar dolar** buluruz.

Sorun Dağılımda

Depremi ekonomik maliyetinin üst sınırı böylece ortaya çıkıyor. 3 milyar doları üretim, 7 milyar doları servet kaybından toplam **10 milyar dolar**. Bu büyük fakat yılda 200 milyar dolar milli gelir üreten Türkiye ekonomisinin masedebileceği bir sayıdır. Kişi başına **150 dolar** eder.

Fakat, maliyetin ülke içindeki dağılımı çok kötüdür. Maalesef, bu servetin büyük bölümünü aynı zamanda insani kaybı en büyük olan insanlarımızı kaybetmiştir. Bölgede bazı vatandaşların **tüm servetleri** yok olmuştur.

Onların bu kayıplarını nasıl telafi edeceğiz? Bu soruya hepimizin cevap araması gerekiyor. (26 Ağustos 1999)

DEPREMİN EKONOMİYE ETKİSİ

İki haftadır normal olarak Perşembe günü yayınlanan hafta içi yazımız teknik nedenlerle Cuma’ya kaydı. Okuyuculardan özür dilerim. Önümüzdeki hafta normala döneriz sanıyorum.

Son yazıda depremin ekonomik maliyetini hesaplamaya çalıştık. Ortalıkta dolaşan sayıların çok altında olduğunu saptadık. Sıra ekonomiye **nasıl etki yapacağını** araştırmaya geldi.

Deprem sonrasında, yüksek enflasyonun yarattığı istikrarsızlığın **tipik örneklerini** yaşadık. Dövizde küçük bir hücum oldu. TL faizleri derhal tırmandı. Bence yanlış bir kararla borsa gereksiz yere kapatılmıştı. Neyse, ilk açıldığı gün yüzde 10 değer kaybettikten sonra Cuma biraz toparlandı.

Hükümet önce **deprem vergisi** salmaya karar verdi. Ancak, toplumdaki çok sert tepki gelince vazgeçme zorunda kaldı. Topu taça atarak, yeni vergileri Meclisin sonbaharda açılışına bıraktı.

Tasarrufçu en çok üç temel büyüklükle ilgileniyor. **Kur, enflasyon ve faizler**. Kısaca gözden geçirelim.

Döviz Sorunu Yok

Dövizde bir sorun görmüyoruz. Deprem ihracatı fazla etkilemeyecektir. Ufak bir düşüş olabilir, o kadar. Turizmde durum farklı. İstanbul çok önemli bir turistik merkezdir. Turist sayısının düşmesi kaçınılmaz. Güney sahilleri de etkilenir.

Buna karşılık, ithalatta bir artış beklemiyoruz. Hasar görmüş makina ve teçhizatın ısmarlanması, nakliyesi, vs. zaman alacaktır. Aynı anda, iç talepte mutlaka ortaya çıkacak daralma ithalatı azaltıcı etki yapacaktır. En azından önümüzdeki aylarda **dış ticaret dengesinde** bir bozulma olmaz.

Buna karşılık, döviz girdisini arttıracak unsurlar mevcuttur. Uluslararası kuruluşlardan ve dost ülkelere felaket yardımı gelecektir. Reasürans ödemeleri vardır. Yurt dışındaki vatandaşlarımız yolladıkları parayı arttıracaklardır. Neticede, döviz arz ve talebinin **dengeli** seyredeceğini söyleyebiliriz.

Eğer deprem hükümetin IMF ile anlaşmasını **hızlandırır**sa (bunu çok muhtemel görüyoruz), döviz cephesi daha da rahatlayacaktır. Merkez Bankasının döviz rezervleri zaten yüksektir.

Demek ki, şimdilik kur politikasında bir değişiklik beklemiyoruz. Eylül ve Ekim'de "1 dolar artı 1.5 mark" döviz sepetine göre TL'nin **yüzde 3** civarında değer kaybedeceğini düşünüyoruz. Ondan sonrası IMF anlaşmasına göre belirlenecektir.

Enflasyon ve Faiz

Kamu harcamalarının önümüzdeki aylarda yükselmesi kaçınılmazdır. Dolayısı ile, kamu açığını büyütücü etki yapacaktır. Ek vergi geciktğine göre, açığı kapatmanın tek yolu, KİT fiyatları ve dolaylı vergi **zamlarıdır**.

Kamu fiyat artışları, enflasyonu mutlaka yukarı çekecektir. Dikkat: bu **malîyet** enflasyonudur. Özel kesimin bu malîyet artışlarını ne ölçüde kendi fiyatlarına yansıtacakları talep koşullarına da bağlıdır.

Piyasalardaki genel kanı, hem toptan hem de tüketici enflasyonunda 5 puanlık bir artış olacağı şeklindedir. TEFE için üst sınıra **yüzde 60** diyoruz. TÜFE **yüzde 65'i** bulabilir. Bunun üstüne şimdilik ihtimal vermiyoruz.

Ya faizler? TL faizlerindeki ani yükselmeyi istikrarsızlık ortamının doğal bir sonucu kabul ediyoruz. Fakat kalıcı olduğunu sanmıyoruz. Tam tersine, sonbaharda tekrar faizlerin **gevşemesini** bekliyoruz.

Bu durumda tasarrufluca önerimiz TL'de kalmasıdır. Tek husus, vadenin kısaltılmasıdır. Son dönemde üç ay ortalama vade önermiştik. Bunu yavaş yavaş **iki aya** çekmek daha tedbirli olurdu. Portföyün bir bölümünün nakit kalması ileride karlı fırsatları kullanmaya da olanak sağlayacaktır. (29 Ağustos 1999)

DEVLETÇİ OLMAYAN ÇÖZÜMLER

Çok sayıda gözlemci, 17 Ağustos depreminin muhtemel siyasi sonuçlarına dikkat çekti. "**Devlette deprem**" başlığı sanırım hepimizin aklında kalacak. Deprem sonrasında, merkezi ve yerel idarelerin ve onları besleyen siyasi sürecin yetersizlikleri çok net görüldü.

Kaçınılmaz olarak, toplumu dışlayan, hatta neredeyse onu düşman gibi gören bir kamu yönetimi anlayışına karşı ciddi tepkiler oluşmaya başladı. Bu arada, **teknoloji** de sivil topluma yardımcı oldu.

Deprem **internete** yeni bir anlam kazandı. Sağladığı sınırsız iletişim kolaylığı, insanların birbirleri ile anında temas kurmalarına olanak verdi. Sivil toplumun kendi içinde örgütlenme süreci hızlandı.

Bunlar sevindirici gelişmeler. Toplumun eğitilmiş kesimlerinde kendi kaderini eline alma kararlılığı hiç bu kadar güçlenmemişti. Tarihimizin derinliklerinden gelen **devletçi zihniyette** büyük gedikler açılması gündemdir.

Nasıl Yardım?

Daha önce de yazdık. Depremin toplam maddi hasarı ekonominin kaldıracabileceği düzeydedir. Kişi başına **150 dolar** hesapladık. Buna karşılık, malîyetin dağılımda büyük bir eşitsizlik vardır.

İnsan kaybı da, ekonomik hasar da deprem bölgesinde yaşayan **birkaç yüz bin** kişinin üstünde kaldı. Onların acil sorunlarına nasıl çözüm bulacağız? Nasıl yardım edeceğiz?

Hükümetin tavrı yavaş yavaş ortaya çıkıyor. Bildiğimiz **devletçi çözümler** getiriliyor. Devlet büyük ihalelere çıkacak. Zamana karşı yarışıldığı için, prefabrike malzeme kullanılacak. Müteahhitler konutları yapacak. Vatandaş bu konutlara yerleştirilecek.

Buna neden devletçi diyoruz? Çünkü, herşey tümü ile **merkezi idarenin** yönetim ve denetimde olacak. Nerede konut yapılacağına bürokrasi karar verecek. Metrekaresini onlar saptayacak. Mağdur vatandaşlara tek tek dağıtacaklar.

Yani, devlet kendisini sadece gerekli maddi kaynakları bulmakla kısıtlamıyor. Aynı anda ihtiyaç duyulan konutların **doğrudan üretimine** giriyor. Buna gerek var mı?

Bir Öneri

Dünya Bankasında çalışan bir iktisatçımız internet aracılığı ile farklı bir çözüm önerisini duyurdu. **Şerif Sayın** daha önce kamu yönetimi üstüne araştırmaları olan bir uzman. Mektubundan aynen alıyorum.

"Ne yapmaya çalışıyoruz? Amaç, depremzedelerin kışa çadırda girmemesini sağlamak. Şu anda gündemde olan devlet politikası prefabrik konut yapmak. İhtiyacın 40 bin civarında olduğu düşünülüyor.

15 bin konutun İsrail ve İtalya tarafından hibe edileceği söyleniyor. Devlet aradaki farkı yerli üretimle karşılamayı düşünüyor. Ortalama konut malîyeti hala bilinmiyor.

Alternatif öneri: devlet yıkılan konutta ikamet eden aile başına bir yıllık kira karşılığı 2000 dolarlık nakit yardım versin. Aynı anda, hibe konutları bölgeye yerleştirsin. Bu politikanın malîyeti 80 milyon dolardır.

Yardımları alan her aile gelecek sene nerede oturacağına kendi karar versin. Devletin prefabrik konutlarını mı, yörede başka bir konut mu kiralar, akrabalarının yanında mı kalır, köyüne mi döner, bu kararı depremzedelere bırakmak gerekiyor".

Alternatif çok açık. Devlet para versin. Vatandaş o para ile kendi sorununu çözsün. Kristof Kolombun yumurtası kadar basit. Tek yapılması gereken devletçi zihniyeti **terketmek**.

Bence konut başına **5000 dolar** daha makul duruyor. Ayrıca, işyeri için de benzer bir sayı eklenebilir. Hem depremzedenin işi görülür. Hem rüşvet, suistimal derdi olmaz. Hem sorunlar bürokrasinin çarklarına takılıp kalmaz.

Böylece bir ilk gerçekleştirmiş oluruz. **Finansman devletten, üretim vatandaştan**. Başarısını görünce, diğer alanlara da yaygınlaştırırız. Hararetle tavsiye ediyoruz. (2 Eylül 1999)

“DEPRESYON İKTİSADI”

Serdar Turgut’un Hürriyet gazetesindeki köşesinde gördüm. İnternet kitapçısı Amazon (www.amazon.com) Türkiye’den ısmarlanan kitapların listesini yayınlamış. Bunda ne var diyeceksiniz.

En çok satın alınan on kitap arasında ünlü bir iktisatçının, MIT öğretim üyesi Paul Krugman’ın son eseri var. Adı “**Depresyon İktisadı**”. İngilizce bilen vatandaşlarımızın bir iktisat kitabına iltifat etmelerini ilginç buldum.

Bir küçük açıklama yapalım. İngilizce 1930’larda yaşanan büyük ekonomik krize “Büyük Depresyon” deniyor. Biz o dönemde “**Büyük Buhran**” demişiz. Şimdi ekonomide yabancı kelimeleri aynen alıp kullanmak moda.

Depresyon sözcüğü, bir ekonominin **uzun süre** potansiyelinin çok altında performans göstermesi hali için kullanılıyor. Benzer bir kelime olan resesyondan farkı, süresi.

Resesyon teknik olarak milli gelir büyüme hızının iki çeyrek (altı ay) eksiye geçmesidir. Eğer dört çeyrek yani bir yıldan uzun süre eksiye kalırsa, **depresyon** sözcüğü kullanılabilir.

Fiilen, depresyon birkaç yıl boyunca ekonominin küçülmesi, işsizliği çok yüksek düzeylere çıkması kastediliyor. Son dönemde **Japonya** iyi bir örnek. 1990’lı yıllarda ortalama büyüme hızı ancak sıfır civarında. Dönemin yarısı eksi büyüme hızları ile geçti.

Elbette, “Büyük Buhran” çok daha kötü idi. Ekonomik gerilemenin tepe noktasında, ABD’de işsizlik oranı **yüzde 25’e** kadar yükselmmişti. Ancak İkinci Dünya Savaşının çıkması ile ekonomi tekrar büyümeye başlayabildi.

Likidite Tuzağı

Depresyonun ekonomik, sosyal, politik ve insani **maliyeti** çok yüksek. Örneğin 1933’de Almanya’da Hitler’in iktidara gelmesinin temel nedenlerinden biri olduğu düşünülür.

İktisatçıların ilgisini çeken bir başka boyutu var. Teknik ayrıntılara girmek istemiyorum. Depresyona düşen bir ekonomide, özellikle **para politikası** işlemez hale geliyor.

Bu ne demek? Para arzı arttığı ve faizler düştüğü halde, ekonomi canlanmıyor. Piyasalara çıkan para talebe dönüşmüyor. Öyle ortada kalıyor. Tüketim ve yatırım artmıyor.

Büyük Buhrana karşı önerdiği reçetelerle ün kazanan bir başka iktisatçı, J.M.Keynes, bu duruma “**likidite tuzağı**” adını vermişti. Bütün iktisat ders kitaplarında mutlaka okutulur.

Son dönemden gene Japonya örneğini verebiliriz. Son dört yıldır Japonya’da yen faizi **yüzde 1** ve altında seyrediyor. Evet, inanılır gibi değil ama gerçek. Faizin bu kadar düşük olmasına rağmen, Japon tüketicisi kredili alışveriş yapmıyor. Şirketler yeni yatırımlara gitmiyorlar.

Neden? Tüketici ekonominin kötüye gittiğinden korkuyor. Tedbirli davranıyor. Hele şartlar iyileşsin, ondan sonra paramı harcarım diyor. Üreticilerin

ise elinde zaten kullanılmayan kapasite var. Ürettiklerini satamadıklarına göre, yeni kapasite kurmaya yanaşmıyorlar.

Japon hükümeti kamu harcamalarını arttırarak ekonomiye hayatıyet getirmeye çalışıyor. Bu yıl bütçe açığı milli gelirin **yüzde 8’ine** ulaştı. Üstelik sıfır enflasyon ve yüzde 1 faizlerde. Depresyon böyle bir şey.

Ya Türkiye?

Geçen hafta, 1999’un ikinci çeyrek büyüme hızı açıklandı. İlk çeyrekteki kadar kötü değil ama gene **ekside**. Üç dönemdir büyüme eksi. Ondan önceki iki dönem ise yüzde 3’ün altında idi.

Tüketim ve yatırım daha kötü. Beş dönem, yani **onbeş aydır** özel tüketim harcamaları ya azalıyor yada yüzde 1’in altında artıyor. Yatırım da öyle. Ancak, yatırımlardaki düşüş çok daha vahim düzeyde, yüzde 15-20’lerde seyrediyor.

Bu koşullarda, Türk okuyucularının “**Depresyon İktisadına**” ilgi duymaları hiç şaşırtıcı değil. Anlaşılan bu depresyon dedikleri ne imiş, bir öğrenelim diyorlar. Bence doğru yapıyorlar. Öğrenmekte yarar var. Gerekebilir. (5 Eylül 1999)

TÜRKİYE DEĞİŞİMİ ARIYOR

18 Nisan seçimlerinden önce yeni Meclis için **iyimser senaryolar** yazmıştık. Kısaca, daha güçlü ve istikrarlı bir hükümet bekliyorduk. Türkiye’nin acil ihtiyacı olan reformların gerçekleşme şansının yüksek olduğunu düşünüyorduk.

Seçimde oyların dağılımı aslında öngörülenden epey farklı çıktı. **Sürprizler** oldu. Ama, bu durum sonucu etkilemedi. Neticede Meclis’de sağlam bir çoğunluğa sahip ve uyumlu çalışan bir koalisyon kuruldu.

Ecevit hükümeti üç aylık ilk yasama dönemini fevkalade **üretken** kullandı. Yapılanlara bazılarımız karşı çıksa yada yetersiz bulsa da, sosyal güvenlik reformunda ilk adım atıldı. Tahkim ve özelleştirme için Anayasa bile değiştirildi.

Ardından deprem felaketini yaşadık. Paradoksal şekilde, deprem sivil toplumun **kendi gücünü** sınamasına olanak sağladı. Kentsel orta sınıflar kamu yönetiminin hantallığına ve çaresizliğine birinci elden şahit oldular.

Toplum hem sosyolojik hem de psikolojik açıdan hazır olduğu için, bu doğa olayı **siyasi dönüşüm** arayışına yeni bir ivme kazandırdı. Pek çok vatandaş siyasi değişimin artık zorunlu olduğuna ikna etti.

Çok farklı nedenlerle de olsa, **dış politika** bile bu ortama uyum sağladı. Yunanistan’la ilişkilerimizde yeni bir dönem başlıyor. AB tam üyelik konusunda Türkiye’nin itirazlarını ciddiye alıyor. Ecevit ay sonunda Clinton’la buluşacak.

Selçuk’un Konuşması

Yargıtay Başkanı Doç.Dr.**Sami Selçuk’un** adli yılın açılış töreninde yaptığı konuşmayı bu çerçevede ele almak gerekiyor. Kendisini uzun süredir tanırım. Yazdıklarını beğeni ile okurum.

Konuşmasındaki ana temaların tümünü uzun süredir **farklı platformlarda** savunuyordu. Bunların hiç biri Türkiye'nin duymadığı bilmediği kavramlar değildir. Akademik ve entellektüel çevrelerde tartışılan kavramlardır.

İki husus öne çıkıyor. Birincisi, bu temalar ilk kez Yargıtay Başkanı tarafından, yani hukuk ve yargı sistemimizin **zirvesinden** ifade ediliyor. Çok önemli bir zihniyet değişiminin bizzat yargı organına sıçradığını gösteriyor.

İkincisi, **zamanlama** boyutudur. Selçuk pekala bu makama bundan dört yıl önce seçilebilirdi. Acaba o tarihte bu konuşmayı yapar mıydı? Yapsa bile, etkisi bugünkü gibi olur muydu? Sanmıyoruz.

Statükocu kesimler elbette Selçuk'u eleştirecekler. Bazıları tutucudur; değişimden korkar. Diğerlerinin çıkarları zarar görür. Hep böyledir. Ama zamanı gelmiş değişimi engelleyemezler. Sadece **geciktirirler**.

Bence kamuoyunda değişimin gereği üstüne yaygın bir **konsensüs** oluşmaya başladı. Prensipite anlaşıttıktan sonra, ayrıntılarda çözüm bulmak çok daha kolay olacaktır. Selçuk'u kutlamak istiyorum.

Top Hükümette

Ortada somut bir hedef vardır. Başbakan Ecevit derhal ona işaret etmiştir. **1982 Anayasasını** gözden geçirme zamanı gelmiştir. Son Anayasa değişikliği, Meclis'in bu yönde iradesini kullanabileceğini göstermiştir.

Hükümetin hızla ve kararlılıkla **Anayasa değişikliklerini** ele alması gerekmektedir. Öncelik, muhalefetin de katılacağına baştan ilan ettiği konulara verilmelidir.

Üstelik, toplum da değişiklik önerilerini tartışmaya, yani yasama sürecine aktif olarak **katılmaya** arzuludur. Bu fırsat mutlaka kullanılmalı, 12 Eylül rejiminin Türkiye'nin demokratikleşmesini ve çağa uyum sağlamasını zora sokan mirası temizlenmelidir.

Sivil toplumu, Ecevit hükümetini bu konuda **desteklemeye ve yöreklendirmeye** davet ediyorum. (9 Eylül 1999)

ENFLASYON ARİTMETİĞİ

Türkiye ekonomisi hakkında yazı yazmak, bostan kuyusuna koşulmuş atın durumuna benziyor. Neticede hep aynı konunun etrafında dolaşıyoruz. Nedir o? Türkiye'nin bitmez tükenmez **enflasyon macerası**.

Nasreddin Hoca eşeğine belki alışır diye hiç yemek vermemiş. Bir süre sonra eşek açlıktan ölmüş. "**Hay Allah, tam alışıyordu, öldü**" demiş. Bizimki de çok farklı değil. Tam enflasyona alıştığımızı zannederken ekonomiyi öldürdük.

Daha ilginç, ekonomi küçülse de, enflasyonun süreceğine inancımızı kaybetmiyoruz. Her olayın enflasyonu mutlaka yükselteceğini düşünüyoruz. İktisat teorisinde buna **enflasyon beklentileri** deniyor. Maaşallah, bizde ondan bol miktarda var.

Deprem aynı etkiyi yaptı. Mantiği biliyoruz. Deprem devleti ilave harcama yapmak zorunda bırakacak. Kamu açığı büyüyünce, hükümet dolaylı vergilere yüklenecek. Nasıl? KİT ve temel ürün fiyatlarına zammı hızlandırarak.

Depremden sonra, piyasalar 1999 için bekledikleri enflasyonu hemen **5 puan** yükseltti. Dünyada deprem olunca enflasyonun 5 puan yükseleceği bir başka ekonomi bulabileceğimizi sanmıyorum.

Maliyet Enflasyonu

Baştan bir hususu vurgulamakta yarar var. Bu yıl enflasyonu yüksek tutan talep fazlası değil. Nasıl olsun ki? Ekonomi ilk yarıda **yüzde 5.8** küçülmüş. Yani ekonomi potansiyelinin çok altında üretim yapıyor. Çünkü talep yok.

"**Satılmayan malın zammı olmaz**". Bu özdeyişi daha önce de yazmıştık. Üreticilerin alıcı bulmakta zorlanmaları, doğal olarak fiyat artışlarını kısıtlıyor. Ekonomi küçülünce işsizlik yaygınlaşıyor. Ücret talepleri de törpüleniyor.

Başka ekonomilerde, piyasalar daralınca enflasyon da geriler. Amerika'da faizler yükselmesi onu amaçlıyor. Federal hükümetin bütçe fazlası var ama ekonomi hızlı büyüyor. Enflasyon geri gelmesin diye faizi yükseltiyorlar.

Neden bizde öyle olmuyor? Yüzde 5.8 küçülmeye rağmen enflasyonun yılın son aylarında tekrar tırmanacağını bekliyoruz?

İki temel nedeni var. Birincisi, hükümet **KİT ve temel mal fiyatlarına** sürekli özel kesimin çok üstünde zam yapıyor. Yani dolaylı vergileri arttırıyor. Çünkü ekonomi yavaşlayınca diğer vergi gelirleri düştü. Harcamaları ise kısamadılar.

İkincisi, döviz kuru. Merkez Bankası geçen sene Kasım ayından itibaren Nisan'a kadar, enflasyonun üstünde devalüasyon yaptı. TL o dönemde **yüzde 6** reel değer kaybetti.

Kur ithal girdi maliyetlerini yukarı itiyor. Kamu fiyatları bir yandan doğrudan endeksleri yükseltiyor, öte yandan gene girdi maliyetlerini arttırıyor. Sonuçta, ekonomideki durgunluğa rağmen enflasyon düşmüyor.

Buna **maliyet enflasyonu** diyoruz.

Bazı Sayılar

Demek ki, enflasyon üstünde birbiri ile **çelişen** iki baskı var. Resesyon aşağı çekiyor. Kur ve kamu zamları yukarı itiyor. Hangisi daha etkili olur? Piyasalar ikincisini önemsiyor. Ben ilkinde de hesaba katıyorum.

TEFE'de sekiz aylık enflasyon yüzde 32.4 olmuş. Yıl sonunda yüzde 60'a varması için, Eylül-Aralık döneminde ortalama **yüzde 4.8** artış gerekiyor. Geçen yıl bu sayı yüzde 3.8'miş. Toptan eşyada aylık bir puan yükselme olur mu? Biraz yüksek duruyor.

TÜFE'de ise sekiz aylık enflasyon yüzde 35.8 olmuş. Yüzde 70 için dört ayda ortalama **yüzde 5.8** artması gerekiyor. Geçen yıl bu sayı yüzde 5.1'miş. Tüketici endeksinde de aylık 0.7 puan yükselme de bana abartılı geliyor.

Özetleyelim. Toptan eşya ve tüketici için sırası ile **yüzde 56 ve 66** öngörüyoruz. Ama burası Türkiye. Bakalım ne olacak... (12 Eylül 1999)

RİVAYET TOPLUMU

Uzun süre siyasi sansürle yaşamış bir toplumuz. Üstelik, okuma yazmayı da yeni öğrendik. Bilimsel düşünce ile tanışıklığımız da pek eskiye gitmiyor. Zaten bilimin gelişmesine de bir katkımız olmamıştı.

O nedenle **ağızdan kulağa** haberlere düşkünlüğümüz vardır. Kaynağı belli olmayan haberler inanılmaz bir hızla toplumda yayılır. Aniden herkes aynı şeyi konuşmaya başlar.

17 Ağustos'tan bu yana Türkiye **“şu tarihte deprem olacaktı”** rivayetleri ile çalkalanıyor. Derken bir gün aniden oluyor. Bakıyoruz ki kimse öngörmemiş. Ama bir sonraki rivayete gene inanılıyor.

Dün **Murat Yeşildere'den** mesaj geldi. Durumu çok hoş bir şekilde özetlediği için sözü ona bırakıyorum.

“Bu akşam oynanacak Galatasaray-Hertha Berlin maçını Galatasaray 3-1 kazanacaktı. Malezya TV'si altyazı ile duyurmuş. Maçı izlemenize gerek yok; o saatte sokağa çıkıp kalabalık edin.

Bu haftanın sayısal loto sonuçları da belli. CNN vermiş ama sadece beş rakamı alabildik. Dalga geçmeyin, medyum Keto da doğruladı. İsteyenlere özel mesaj atarlarsa kazanan sayıları verebiliriz”

Tefsire ihtiyaç yok.

Devalüasyon Geliyor

Rivayet sadece deprem için çıkacak değil ya. Ekonomi de nasibini alıyor. Bildim bileli, ortalama üç ayda bir **“devalüasyon olacaktı”** diye fısıltı gazetesi canlanır. Şu sıralarda devalüasyon söylentilerinin yoğunluğu gene artmaya başladı.

Herkes kendine göre nedenler sayıyor. Bazıları doğrudan depreme bağlıyorlar. Aradaki nedensellik ilişkisi pek açık değil ama, madem ki deprem oldu, mutlaka da devalüasyon da olura getiriyorlar.

Bir de **“kökten devalüasyoncular”** var. Bunlara göre TL aşırı değerli. Yani, bu döviz kurunda Türkiye'nin ihracatı düşüyor, ithalatı ise patlıyor. Sayıların tam tersini gösdiğini hatırlatıyoruz. İkna edemiyoruz.

Bu tür hurafe ve rivayetlere inanmakla **eğitim düzeyi** arasında da bir ilişki kurmak çok zor. Devalüasyonun mutlaka geleceğine kesin gözle bakanlar arasında formal iktisat eğitimi görmüş olanlar da çok.

İyice uçuk hipotezlerle de karşılaşılıyor. IMF'le “stand-by anlaşması” imzalanınca mutlaka devalüasyon yapılacağını söyleyenler var. IMF'in metinlerinde ise TL'nin **düşük değerli** olduğu yazıyor. Enflasyonla mücadele için bir miktar değer kazandırılması talep ediliyor. Gel de çık işin içinden...

Rivayetler ne derse desin, önümüzdeki dönemde TL'nin döviz sepeti bazında değer kaybı TEFE enflasyonuna **yakın yada altında** seyredecektir. Böyle biline...

Ekonomi Canlanıyor

Yılbaşından bu yana sürekli ısıtılıp piyasaya sürülen bir başka rivayet var. **“Kriz dibe vurdu; ekonomi canlanmaya başladı”**. Bir süre böyle gidiyor. Sonra yeni bir istatistik yayınlanıyor. Öyle olmadığı anlaşılıyor.

Temmuz ayında yayınlanan Haziran sanayi üretimi endeksi, bir önceki yıla kıyasla küçük bir artış göstermişti. “Canlanmacılar” bayram yaptı. Geçen hafta Temmuz sanayi üretimi yayınlandı. **Gene düşmüş**. Hani ekonomi canlanıyordu? Tıs yok.

Gelişmiş ülkeler bilgi toplumuna doğru gidiyor. Azgelişmiş ülkeler ise **“rivayet toplumu”** aşamasında kalıyor. Sahi, son rivayeti duydunuz mu? (16 Eylül 1999)

TARİH HIZLANINCA

Gelişmiş dünya ile ilişkimizde psikolojinin **“bölünmüş kişilik”** dediği özellik hakimdir. Bir yandan onlara hayranlık duyar, methiyeler düzer, taklit etmeye çalışırız. Aynı anda kızar, eleştirir ve aşağılarız.

Duyularımızın bu iki zıt kutup arasında dolaşması serinkanlı bir analiz yapmayı da engeller. Onların gücünü anlamadığımız ölçüde, kendi **zafiyetlerimiz** doğru teşhis koyma olanağını kaybederiz.

Gelişmişliği tanımlamanın zorlukları biliniyor. Kişi başına gelir, ihracat, araştırma geliştirme harcamaları, doktor sayısı yada çocuk ölümleri gibi nicel göstergeler aslında neden değil, sonuçtur. O sayıları mümkün kılan, **zihniyet, ahlak ve siyasi yapı** gibi nitel özelliklerdir.

Bir başka nitel gösterge, **çabuk reform yapabilme** becerisidir. Sorunlar ortaya çıktıkça birer birer çözülür. Değişim dondurulmaz. Böylece sürekli değişen koşullara fazla direnmeden uyum sağlanır.

Böylece, toplum büyük kırılmalar, krizler, çözümler yaşamaz. **Kısa dönemde** radikal hiç bir şey olmuyor gibi durur. Tarih biteviye bir monotonlukla seyreder. Ama uzun dönemde gerçek devrimlere imza atılır.

Bir de bakarsızın ki, Alman Fransız barışı sağlanmış. Avrupa Birliği kurulmuş. Tek para euro'ya geçilmiş. Avrupa Merkez Bankası çalışmaya başlamış. **“Yahu, bu adamlar sessizce ne kadar yol almışlar”** demek ihtiyacını hissedersiniz.

Büyük Şoklar

Öte yanda, **değişimden korkan** ülkeler vardır. Bazen zihniyet, bazen yerleşik çıkarlar, sık sık her ikisi, sorunlara akılcı çözüm arayışına izin vermez. Koşullar değişir ama kurumlar ve politikalar değişmez. İlelebet öyle gideceği zannedilir.

Derken bir gün aniden... Bu tür toplamlarda tarihin hızı dönemden döneme değişir. Uzun bir süre hiç bir şey olmaz. Toplumun dış görünüşü mutlak bir ataletle benzer. Sanki tarih bitmiştir.

Ardından büyük bir şok gelir. Kimisinde ayaklanma olur. Diğerinde sistem çöker. On yıllara dağılması gereken değişim, birkaç yıla, aya, hatta güne sıkışır. **Tarih hızlanır.** Üstelik, pekçoğunun önceden öngöremediği şekilde.

Sovyetler Birliğini örnek verelim. 1917 yılının ilk günü, o yıl olacakları kim tahmin edebilirdi? Çarlık yıkılacak, Rusların büyük bölümünün adını bile duymadığı Lenin ve Bolşevikler 74 yıl sürecek totaliter bir rejim kuracak diyene kim inanırdı? Ama oldu.

Sonu da öyle. 1989 başında tek rakibi ABD olan bir **süper güç** gibi duruyordu. İçeride mutlak bir diktatörlük vardı. Ülkeyi 72 yıldır muhalefetsiz yönetim Komünist partisi herşeye hakimdi.

Sonra? Fıkradaki gibi, "**meğerse ölmüş ama haberi yokmuş**". Hoş, sadece onlar değil, geri kalan dünyada farkında değilmiş. İki yıl içinde ne komünizm kaldı, ne de Sovyetler Birliği. Geride sefalet, anarşi, mafya, çevre kirliliğinden başka miras bırakmadan tarih sahnesinden çekilip gitti.

Büyük Değişim Geliyor

Türkiye'de son on yılı değişen iç ve dış koşulların gerektirdiği dönüşümleri yapamadan geçirdi. Sorunlarını çözmedi. **Geleceğe atmaya** tercih etti. Beklersek yok olurlar zannetti. Zamanında müdahale edilmeyince sorunlarını birikti ve büyüdü.

Artık Türkiye için **tarihin hızlandığı** bir döneme girdik. Önümüzdeki ayların gündemine bakmak yeterli. Ecevit'in ABD gezisi, IMF ile anlaşma, AB'nin Helsinki toplantısı, Apo'nun idam kararı...

Ya çözüm bekleyen sorunlar? Kıbrıs, Yunanistan'la ilişkiler, Kürt sorunu, büyüyen kamu açığı ve iç borç, enflasyon, ekonomik canlanma, tarımsal destek reformu... Önümüzde kritik **aylar ve günler** var.

Çetin Altan ustanın sözü ile bitirelim. "**Enseyi karartmayın**". Çünkü değişim kapıda. Ayrıntılarını başka yazılarda ele alacağız. (19 Eylül 1999)

DÜNYA EKONOMİSİ CANLANIYOR

Bu hafta sonundan itibaren dünya ekonomisinin nabızı Washington'da atacak. Ekim başı, 1944 yılında **Bretton Woods Anlaşması** ile kurulan Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasının yıldönümü.

Her yıl, Washington'da bu nedenle **IMF ve Dünya Bankası** governörler kurulu yıllık toplantısı yapılıyor. Özellikle finans camiası bu toplantıya büyük önem atfeder.

Türkiye'den yoğun katılım vardır. Devletten Merkez Bankası Başkanı, Hazine Müsteşarı, ekonomiden sorumlu devlet bakanı gider. Özel bankalar mutlaka temsil edilirler.

Bu yıl Başbakan Ecevit'in **Washington gezisi** o tarihe rasladı. Başkan Clinton'la görüşmesi Türkiye için hayati öneme sahip ama ağırlığın siyasi konularda olacağını tahmin ediyoruz.

Ecevit'in doğrudan **ekonomi** ile ilgili görüşmeleri de var. Hazine Bakanı Larry Summers, IMF Başkanı Camdessus ve yardımcısı Fischer, Dünya Bankası Başkanı Wolfensohn ve yardımcısı Stiglitz'le mutlaka bir araya gelecektir.

Moraller İyi

Türkiye'deki hava ile dünyadaki hava çok farklı. Adeta **zıt** diyebiliriz. Geçen yıl bu günlerde dünya ekonomisinin üstünde kara bulutlar dolaşıyordu. Herkes çok tedirgindi. Rusya krizi yeni başlamıştı. Amerikan mali piyasaları bile sallanmıştı.

Arada durum değişti. Dünya ekonomisinden birbiri ardına **iyi haberler** gelmeye başladı. Büyüme tahminleri sürekli yukarı doğru revizyon görüyor.

Dünya ekonomisi 1998'de Asya krizinin ve Japonya'daki durgunluğun olumsuz etkileri ile sadece yüzde 2.5 büyümüşü. Bu yıl büyüme hızının 2.9'a, 2000'de ise 3.5'a çıkacağı tahmin ediliyor.

Bu üç yıl boyunca **gelişmiş ülkelerin** büyüme hızı yüzde 2.3'te sabit kalıyor. 1998 ve 1999'da gelişmiş ülkeler arasında ABD yüzde 4 civarında büyüdü. Önümüzdeki yıl büyümenin yüzde 2.8'e gerilemesi bekleniyor.

Buna karşılık, **AB ve Japonya'da** büyüme hızlanıyor. Avrupa'nın bu yıl yüzde 2.1 olan büyüme hızını 2000'de 2.8'e çıkartacağı tahmin ediliyor. Japonya ise yüzde 2.1 civarında da olsa, yıllar sonra ilk kez pozitif büyüme gösteriyor.

Asıl iyi haber **Asya ülkelerinden** geliyor. 1998'de yüzde 2.9 olan büyüme hızının bu yıl 5.2'ye, gelecek yıl ise 5.7'ye yükseleceği düşünülüyor. Başta Kore, Asya ekonomileri krizin etkilerini nisbeten çabuk atlattılar.

Latin Amerika bu yıl Brezilya ve Arjantin'in kötü performansından etkileniyor. Büyüme hızı 1998'de yüzde 1.9 iken bu yıl eksi 0.3'e düştü. Ama 2000'de büyümenin tekrar 3.5'a yükselmesi bekleniyor.

Bir Paradoks

Son dönemde iktisatçıların ilgisini çeken ilginç bir paradoks ortaya çıktı. 1990 öncesinde OECD'yi oluşturan gelişmiş ülkelerde konjonktür az çok paralel seyrederdi. Yani, ABD, AB ve Japonya'da büyüme hızları benzerlik gösterirdi. Canlanma ve yavaşlama **eşanlı** seyrederdi.

Küreselleşme ile birlikte bu eğilimin daha da belirginlik kazanması bekleniyordu. Halbuki 1990'larda **tam tersi** oldu. ABD yakın tarihinin en başarılı dönemini geçirdi. Japonya ise tarihinin en kötüsünü. AB arada bir yer kaldı.

Neden böyle oldu? Bu soruya tatminkar bir cevap verilemiyor. Çeşitli hipotezler var ama olayı açıklamakta **yetersiz** kalıyorlar.

Öte yandan tarih iktisatçılara aldırıyor. Biz daha bölgesel konjonktürlerin ayrışmasını anlamadan koşullar gene değişiyor. Şu sıralarda üç ana blokta büyüme hızlarının tekrar birbirine **yaklaştığı** gözleniyor.

Şimdi bu duruma iktisatçı fıkralarını haklı çıkartan bir tefsir getirelim. "**Nedenini anlamasak da, bunu olumlu bir gelişme olarak kabul edebiliriz**" diyelim.... (23 Eylül 1999)

TAHMİNLERDEKİ TÜRKİYE

Perşembe günü yazımızda dünya ekonomisini ele aldık. 1999 ve 2000 yılları için ana ülke kategorileri itibarıyla büyüme hızı tahminlerini açıkladık. Toz pembe olmasa da, genelde dünya ekonomisinden **iyi işaretler** geldiğini gösterdik.

Temel ekonomik büyüklüklerin bir ila iki yıllık dönem için seyrini tahmin etmek başlı başına bir sektör haline dönüştü. Mali piyasaların gelişmesi ve küreselleşmesi buna çok katkı yaptı. Bunlara **“consensus forecast”** deniyor.

Kurumsal yatırımcılar, bankalar, büyük şirketler, gelecek hakkında tahmin istiyor. Yüksek enflasyon ve kur riski yüzünden, Türkiye’de sıradan vatandaş bile bu konularla ilgileniyor.

The Economist her ay büyük OECD ülkeleri için tahminleri yayınlıyor. Ayrıntılar yada diğer ülkeler için danışmanlık şirketleri var. Yüklü abone ücretini ödeyerek, yayınlarını satın almak mümkün.

Bu şirketlerden biri Doğu Avrupa ülkeleri için iki ayda bir tahminleri veriyor. Türkiye bu bölgede kabul ediliyor. Ben de tahmin yapanlar arasındayım. **Eylül sayısı** iki gün önce elime geçti.

Artan Karamsarlık

En ilginç, bu yıl içinde Türkiye hakkındaki tahminlerin seyrini izlemek. Büyüme hızı ile başlamak istiyorum.

Ocak ayındaki beklenti, 1999’da Türkiye ekonomisinin **yüzde 1.8** büyüyeceği imiş. Ben büyümeye sıfır demişim. Yüzde 4 öngörenler bile varmış. Mart’ta yapılan tahminde ortalama yüzde 1.5’a gerilemiş. Mayıs’ta ise yüzde 1.3’e.

Haziran’da ilk çeyrek milli gelir hesapları yayınlanınca, düşüş hızlanmış. Temmuz tahmini hala pozitif büyüme ama sadece yüzde 0.1 şeklinde. Eylül’de ise iktisatçılar gerçeği kabul etmeye başlamışlar.

Son tahmine göre, bu yıl milli gelir **yüzde 2.2** küçülecek. Benim tahminim gene ortalamanın altında. GSYİH’nın 1999’da yüzde 3.2 küçüleceğini öngörüyorum.

Aynı eğilimi diğer kalemlerde görüyoruz. Örneğin özel tüketim harcamaları için Ocak ayındaki ilk tahmin yüzde 2.2 artış. Eylül’de bu sayı 3.6 puan azalarak – 1.4’e düşmüş.

Yatırım harcamalarında daha da belirgin bir gerileme beklentisi var. Gene Ocak ayında 1999 yılında yatırımların sadece yüzde 1.9 küçüleceği bekleniyormuş. Eylül de ise yatırımların **yüzde 6.3** düşeceği tahmin ediliyor.

Bir başka ilginç husus, enflasyon beklentileri. Ocak ayında 1999 yılı ortalama enflasyon beklentisi, TÜFE ve TEFEE için sırası ile yüzde 67 ve 59.4 imiş. Eylül’de her ikisinde de küçük de olsa bir gerileme var. Sırası ile **yüzde 65 ve 54** öngörülüyor.

Bunun neresi karamsar, enflasyon beklentileri de kırılmış diyebilirsiniz. Ben o kanıda değilim. Ekonomide çok ciddi bir **resesyon** oluşmasına rağmen

enflasyonun hala bu düzeylerde tahmin edilmesini tam tersine karamsarlık işareti kabul ediyorum.

Bazı Sonuçlar

Bu sayılardan ne gibi sonuçlar çıkartabiliriz? Bir kaç hususu vurgulamak istiyorum.

Birincisi, iktisatçı camiasının aslında yaşanan resesyonu **küçümsediği** anlaşılıyor. 1998’in son aylarında ortaya çıkan manzaraya rağmen, yılbaşında büyük çoğunluk aşırı iyimser büyüme tahminleri yapmışlar.

Ondan sonra da, bütün tersine işaretlere rağmen, Türkiye ekonomisinin şu yada bu şekilde krizi **çabuk** atlatacağını, tekrar hızlı büyüme temposuna geri döneceğini düşünmüşler.

Buradan, tahmin yapan iktisatçıların ekonominin karşısındaki sorunlara doğru teşhisler koymakta zorlandıkları sonucuna varabiliriz.

Enflasyonda ise tam tersine bir eğilim var. İktisatçılar bir yandan ekonominin küçüleceğine inanmıyorlar. Öte yandan enflasyonun düşeceğine inanmıyorlar. Daha geriye, 1997’ye gidince de aynı eğilimi görüyoruz.

Son bir buçuk yıldır, fiilen gerçekleşen enflasyon daima **tahminlerin altında** kalıyor. Yani enflasyonun düşebileceğine profesyonel iktisatçılar bile inanmıyor. Bu durumda sokaktaki adam nasıl inanır? (26 Eylül 1999)

BARCELONA

Kritik dönemlerde yabancı uzmanların Türkiye’ye ziyaretleri yoğunlaşır. Farklı kesimlerle konuşarak gerçekçi bir fikir edinmeye çalışırlar. Bazıları bana da uğruyor. **Ekonomi ve siyaset** sohbetleri yapıyoruz.

On gün önce Dünya Bankası grubundan iki iktisatçı ziyaretime geldi. İlgilendikleri konulardan biri Türkiye’nin **orta dönem** perspektifi idi. Saatlerce üç beş yıllık bir sürede nasıl evrilebileceğini tartıştık. İyimser senaryolarımı anlattım.

Geçen hafta sonunda ise **Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfının** (TESEV) bir beyin fırtınasına katıldım. Merhum **Dr.Nejat Eczacıbaşı** 1961’de kurduğu **Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti’ni** beş yıl önce bir “think-tank” dönüştürmüştü.

Toplantının başında **“Türkiye nereye gidiyor”** sorusuna cevap arandı. Beş yıl sonrası için iki uç senaryo çizerek yola çıktık. Birisi iyimserlerin arzuladığı Türkiye. Diğeri kötümserlerin muhtemel gördükleri Türkiye.

Katılanlar raslantısal şekilde gruplara dağıtıldı. Şansıma, benim düştüğüm gruba **iyimser** senaryo çıktı. Dünya Bankası ekibi ile konuştuklarımızı tekrarlama fırsatını buldum.

İspanya Örneği

İspanya 1930’larda büyük bir **iç savaş** yaşadı. Kralcılar, kilise ve sağ General Franko’nun liderliğinde Cumhuriyetçiler ve soldan oluşan meşru

hükümete isyan ettiler. Nazi Almanya ve faşist İtalya'nın açık desteği ile Franko kazandı.

Sonra 40 yıl boyunca İspanya **Franko diktatörlüğünü** yaşadı. Falanjist rejim faşist modele göre inşa edilmişti. 1960'larda ekonomik gelişme hızlandı ama siyasi baskı sürdü.

1976 başında İspanya, içine kapalı, otoriter, kutuplaşmış, aşırı merkezîyetçi bir ülke idi. Devletle toplum barışık değildi. NATO, AB, Avrupa Konseyi gibi Batı forumlarında yer almıyordu. Bask bölgesinde şiddet yanlısı bağımsızlık hareketleri vardı.

Bir soru: acaba, 1976'da İspanya'nın sonraki 10 yılı nasıl öngörülürdü? **1986'da** Avrupa'nın en özgürlükçü yapılarından birine sahip, AB'ye üye, ademi merkezîyetçi, ayrılıkçı terör sorununu büyük ölçüde çözmüş, kendi ile barışık bir İspanya tahmin edilebilir miydi?

Bunları söylemek çok zordu. Ama hepsi **gerçekleşti**. İlk yıllarda ciddi bocalamalara, hatta darbe girişimlerine rağmen, İspanya kısa sürede çok büyük dönüşümler yaşadı.

Üstelik, soğuk savaş devam ediyordu. Bugünkü gibi dış dünyadan **reform ve demokratikleşme** baskıları gelmiyordu. Sadece o zamanki adı ile Ortak Pazar İspanya'ya elini uzattı. Demokratik güçlere destek oldu.

İspanya, zamanı gelince bir ülkenin kısa sürede devasa adımlar atabileceğine çok iyi bir **örnek** oluşturuyor. Türkiye de ille bunu yapacak diyemeyiz. Ama yapamayacağını da söyleyemeyiz. En azından, başkalarının yaptığını biliyoruz.

Müzikten Al Haberi

TESEV toplantısında bunu anlattım. Grup benimsedi. Ancak, senaryoya bir de isim bulmak gerekiyordu. Bir katılımcı "**Barcelona**" çok yakışır dedi. Anında kabul gördü.

Barcelona! Alakasız şekilde aklıma çok sevdiğim bir plak (benim neslim bir türlü cd diyemiyor) geldi. Queen'in solisti **Freddie Mercury** ile ünlü soprano **Montserrat Caballe'nin** beraberce söyledikleri o nefis şarkıyı anımsadım.

Bunun yolu Türkiye'de çoktan açılmıştı. Eve dönünce ilk iş **Pekinel** kardeşlerin **Bob James'le** yaptıkları olağanüstü müziği dinledim. Gelecekle ilgili umutlarını arttı. Büyük dönüşümü parmaklarımin ucunda hissettim.

Acaba "**İstanbul**" plağını kim kimle yapacak? (30 Eylül 1999)

HAYALLER VE GERÇEKLER

Kendi kendimize gelin güvey olmakta galiba üstümüze yok. Avrupa Şampiyonlar Ligi başlarken Galatasaray çeyrek finale çıkar deniyordu. Halbuki sadece bir beraberlik alabildi. İlk yarıyı ancak bir puanla **grup sonuncusu** bitirdi.

Aynı süreci Ecevit'in Amerika gezisinde izledik. Gelecek yardım konusunda neredeyse bir açık arttırma oluştu. **Milyar dolarlar** bozuk para gibi konuşulmaya başlandı.

Amerikan Hazinesi 5 milyar dolarlık bir deprem tahviline garanti verecekti. Tekstil ihracatında kotalar kalkacaktı. Silah alımı için verilmiş FMS (Yabancılar Askeri Satışlar) kredilerinin bir bölümü silinecekti. Deprem için birkaç milyar dolar hibe ve yardım geliyordu. "Stand-by" Türkiye'nin talepleri yönünde imzalanacaktı.

Ne oldu? Yavaş yavaş bütün balonlar söndü. Bu paraların sadece **bizim hayalimizde** var olduğu anlaşıldı.

Dornbusch Söylemişti

MIT öğretim üyesi **Rudi Dornbusch'un** adını sık sık zikrederiz. Geçen Aralık'ta "Vehbi Koç Memorial Lecture" için Koç Üniversinde konuştu. "İşletme ve Finans" dergisinin Ocak sayısında Türkiye üstüne mülakatı yayınladı. PARA Dergisindeki köşemizde (7 Mart 1999) özetlemiştik.

Ali Bilge Dornbusch'a IMF, Dünya Bankası ve G-8 gibi uluslararası kuruluşların Türkiye'ye önerdikleri çözümleri **yeterli** görüp görmediği soruyor. Çok sert bir cevap geliyor.

"**Uluslararası kuruluşlar düzgün iktisat politikasını ikame edemezler. Bir ülke kendi sorunları çözecek önemli işler yaptığında, onlar bugünle yarın arasında bir köprü kurarak yatırımcıların "bu iyi olmuş" demesine olanak tanır. Ama kötü bir durumu ilelebet iyi gösteremezler. Bu çok pahalı olur. Uluslararası kuruluşlar krizin sorumlusu değil ki; çürümüş, suistimale boğulmuş (corrupt) hükümetler ve kötü denetlenen bankalar krizin tüm sorumluluğunu taşıyorlar.**

İşte bunun değişmesi gerekiyor. Türk siyasetçilerinin ekonomiyi ilelebet kötü yönetmeleri için IMF'nin size devasa paralar vereceğini hiç beklemeyin. Uluslararası kuruluşların amacı bu değil. Ben vergi mükellefi olarak bu parayı size ödemeye razı değilim. Komşularım yada başkaları da değil. Yani, ülkeler akıllarını başlarına toplayacaklar ve kendilerine çeki düzen verecekler. Artık büyük devlete, suistimale boğulmuş devlete yer yok."

Anlayana Sivrisinek Saz

Son paragraftaki mesaj bana çok açık geliyor. Kötü politikaları, rüşvet ve suistimalle kaynak israf edilmesini kim finanse edecek? ABD vergi mükellefi böyle bir sübvansiyon yapmamaya **kararlı** diyor.

Clinton ve Kongre, vergi ödeyen vatandaş temsil ediyorlar. Vatandaş kabul etmediği sürece kimseye para vermeleri mümkün değil. **Demokrasinin kuralları** böyle işliyor.

Ne koşullarda kaynak bulunabileceği de anlatılıyor. **Doğru işler** yapanların geçiş dönemleri kolaylaştırılacak. Geçmiş hataları düzeltmeye çalışırken çok büyük bir bedel ödememeleri sağlanacak.

Ama hepsi bundan ibaret. Dornbusch bunun dışında hiç bir şey yapılmayacağını öngörüyor. Kimsenin sokağa atılacak parası yok demeye getiriyor. Boş hayallerle uğraşmayın, **dünyanın gerçeklerini** artık anlayın diye bize mesaj veriyor.

Yukarıdaki iki kısa paragraf, Amerika ve diğer gelişmiş ülkelerdeki **havayı** çok iyi yansıtıyor. Bir de biz bunu anlayabilsek... (3 Ekim 1999)

2000'DE ENFLASYON VE BÜTÇE

Sanırım dikkatinizi çekmiştir. 2000 yılı **bütçe büyüklükleri ve enflasyon hedefi** tartışıyor. Farklı fikirler ve öneriler var. Tartışma sadece iktisatçılar arasında değil. Bürokrasi, hükümet, piyasalar ve en önemlisi IMF'de taraf.

Önce olayın tarihçesine bir bakalım. Türkiye enflasyonu düşürme arayışına 1997 sonbaharında girdi. "Şok tedavi" adı verilen hızlı yöntem reddedildi. Yerine "**tedrici yöntem**" yada yavaş yavaş enflasyonun düşürülmesi seçildi.

Aradaki fark ne idi? Kısa sürede, örneğin bir yılda enflasyonu tek haneliye indirmeye şok deniyor. O zamanki hükümet bunun maliyetinin yüksek olabileceğinden korktu. Yıllık tek haneli fiyat artışlarına **üç dört yılda** ulaşmayı tercih etti.

Şimdi yılları sayalım. 1998 ilk uygulama yılı idi. TEFEnflasyonu bir önceki yılın yüzde 90'larından yüzde 55'e geriledi. İkinci uygulama yılı 1999'da normal olarak **yüzde 40'ın** altına düşmesi planlanmıştı.

Demek ki, 2000 yılı, tedrici enflasyonla mücadele programının üçüncü yılı. 2001 de dördüncüsü. Programın bir anlam taşıması için, en geç 2001'de hedefe ulaşmak gerekiyor.

Yarına Kaçmak

Geçmişle bağlantı kurunca sorun daha kolay anlaşılıyor. Hükümetin ikinci yıl hedefini tutturamayacağı artık kesinleşti. Yıl sonu TEFEnflasyonu **yüzde 55-60** civarında olacak. Bırakın düşmeyi, geçen yıla kıyasla enflasyon yükseliyor.

Neden böyle oldu? Teknik düzeyde ayrıntılara girmek istemiyorum. Bu konuyu yazılarımızda sık sık işliyoruz. 18 Nisan'da genel seçim yapıldı. Ecevit hükümetleri gerekli çabayı göstermedi. Rusya'ya krize girdi. Öcalan yakalandı. Deprem oldu. Neticede bu noktaya gelindi. Ama gelindi.

Bu tür sorunlarla Türkiye hep karşılaşılıyor. Zamanında gerekli çözümler üretilmiyor. Sanki daha sonra daha kolay olurmuş zannediliyor. Ama günler çarçabuk geçip gidiyor. Çözümü bıraktığımız tarih geliyor.

Üstelik o arada gerekli tedbirler alınmadığından sorun büyüyor. Eski çözüm artık **yetersiz** kalıyor. Daha da sert ve can yakan yeni tedbirler almak gerekiyor. Yani iş iyice zorlaşıyor.

1999 yılında kamu harcamalarında gerekli kısıntılar yapılmadı. İdare ederiz zannedildi. Ekonomi küçüldü ama devlet harcamalarını sanki ekonomi büyüyormuş gibi arttırdı. Üstüne yüksek faiz de binince, kamu açığı milli gelirin **yüzde 12'sine** doğru tırmanmaya başladı.

Sonuç ne? Şimdi bütçede hem 1999'un hem de 2000'ni kısıntısını 2000'de yapmak zorunluluğu doğdu. **Ya da enflasyonla mücadeleden vazgeçmek...** Ortadaki şaşkınlığın kökeninde bu basit gerçek var. Ne ona razıyız, ne de öbürüne. Ne yapacağımızı bilmiyoruz.

Güvenilirlik

Bu tür açmazlar karşısındaki tavrımız biliniyor. Önce **enflasyonun düşürülmesi** gerekir diyoruz. Dolayısı ile, hiç bir şekilde 2000 yılında enflasyon hedefinin değiştirilmesi taleplerini desteklemiyoruz.

Uygulamada büyük zorluklar olacağı söyleniyor. Doğrudur. Ama bir de olaya öbür taraftan bakalım. 2000 yılı enflasyon hedefini yüzde 50 alırsak ne olacak? Ekonomi iyiye mi gidecek?

Tam tersine. Zaten vatandaş Türkiye'de enflasyonun düşebileceğine hiç bir zaman inanmamıştı. Bundan sonra hiç inanmayacak. Hükümet zaten olmayan **güvenilirliğini** iyice kaybedecek.

Bunun bedelini gene **reel ekonomi** ödeyecek. Risk primi ve faizler düşmeyecek. Ekonomi canlanmayacak. Resesyon derinleşecek. 2000 yılı büyüme hızı da eksi çıkacak.

Yani bir sonraki yıl enflasyonla mücadele etmek daha da zorlaşacak. Gene "**bir yıl sonraya atalım**" talepleri gelecek. Böyle gidecek. Eğer Türkiye enflasyon ve küçülme fasit dairesini kırmak istiyorsa, bütçenin yüzde 25 hedefine göre yapılmasını zorunlu görüyoruz. (7 Ekim 1999)

BÜTÇE AÇIĞI FACIASI

Perşembe günü yazımızda 2000 yılı için **bütçe ve enflasyon hedefleri** üstünde durduk. IMF bu iki büyüklüğe özel önem veriyor. Piyasaların beklediği "stand-by anlaşmasını" imzalamak için bütçedeki açığın kapatılmasını ve enflasyonun indirilmesini talep ediyor.

IMF'nin tedirginliğini anlamak için, **1999 bütçesinin** nasıl seyrettiğini incelemekte yarar görüyoruz. Geçen hafta, Eylül sonu itibariyle bütçe gerçekleşmesi açıklandı.

Bu yıl bütçe disiplinde ciddi bir bozulma olduğunu biliyorduk. Daha önce, ekonomideki küçülme ile birlikte bütçe açığının artmasını normal karşılamak gerektiğini yazmıştık. Ama kamu dengesinde böylesine bir **kötüleşme** beklemiyorduk.

Sonucu baştan söyleyelim. Bu yılın bütçe sayıları fevkalade kötü bir gidişata işaret ediyor. Başlıktaki "**facia**" sözcüğünü kullanmakta tereddüt ettim. Sayılara tekrar tekrar baktım. Başka çare bulamadım.

Ekonomi Küçülüyor

Bu yıl Türkiye ekonomisinin küçülmekte olduğu biliniyor. Ocak-Haziran döneminde sabit fiyatlarla milli gelirin **yüzde 5.8** azaldığı DİE tarafından açıklandı. Temmuz-Eylül dönemi sayıları daha çıkmadı ama aşağı yukarı ne düzeyde olacağı hakkında bir fikrimiz var.

Nereden mi? Temmuz ve Ağustos'ta sanayi üretimi düştü. Temmuz'da ithalat düştü. Deprem sonrasında piyasalarda satışların çok kötü gittiğini izledik. Üçüncü çeyrekte de büyüme **yüzde 5** civarında eksi gelecek.

Buna göre, reel milli gelirin ilk dokuz ayda **yüzde 6** azaldığını söyleyebiliriz. Dolara çevirirsek, azalma daha da yüksek olacak. Çünkü, bu yıl dolar uluslararası piyasalarda geçen yılın üstünde seyretti. TL de düşük değerli tutuldu.

Hepsini toplayınca, ilk dokuz ayda dolar cinsinden milli gelirin **yüzde 10** civarında küçüldüğünü hesaplıyoruz. Bu sayıyı akılda tutmak gerekiyor. Çünkü bütçenin performansını bununla karşılaştırmak gerekiyor.

Devlet Büyüyor

Ocak-Eylül dönemi bütçede neler olmuş? Önce gelirlere bakalım. Geçen yıl 8.2 katrilyon TL olan bütçe gelirleri bu yıl 12 katrilyon TL'ye yükselmiş. Artış hızı **yüzde 46** yani enflasyonun altında.

Dolarla ifade edince, bütçe gelirlerinde azalış belirginlik kazanıyor. Geçen yıl 32.6 milyar dolar iken bu yıl 30 milyar dolara düşmüş. Bunun **yüzde 7.9**'luk bir azalmaya tekabül ettiğini hesaplıyoruz.

Bu çok önemli. Milli gelir dolar cinsinden yüzde 10 azalırken, bütçe gelirleri sadece yüzde 8 geriliyor. Yani bu yıl devlet daha çok vergi almış. Halbuki, dünya deneyimi böyle değildir. Vergi hasılatı kural olarak milli gelirden daha hızlı düşer. Bunu bir kenara yazın.

Ya harcamalar? Geçen yılın ilk dokuz ayında bütçede faiz dışı harcamalar 6.1 katrilyon TL iken, bu yıl 11 katrilyona tırmanmış. TL cinsinden artış hızı enflasyonun üstünde. **Yüzde 81** olmuş.

Dolarla artış hızı bizim için daha önemli. Sıkı durun. Faiz dışı harcamalar bu yıl **yüzde 14.3** artmış. Milli gelir yüzde 10 düşerken, devlet harcamalarını yüzde 14.3 yükseltiyor.

Çok şaşırdığımı söylemeliyim. Dolarla sabit kalsa yada bir-iki puan artsa belki normal karşılayabilirdik. Ama yüzde 14.3 artış karşısında ne diyebiliriz ki? Tekrar dikkatinizi çekmek istiyorum. Bu sayıda **faiz ödemeleri yok**.

IMF'nin 2000 bütçesi konusunda neden bu kadar hassas olduğu çok iyi anlaşılıyor. Bu gidişin sonu çok kötü. Acilen kamu maliyesine disiplin getirilmediği takdirde, bütçedeki facia ekonomi için bir **felakete** dönüşecektir. Bizden söylemesi... (10 Ekim 1999)

“STAND-BY” NE İŞE YARAYACAK?

Son yazılarımızda ağırlığı bütçeye verdik. Türkiye'de iktisat politikası denince, akla önce **bütçe dengesi** geliyor. Çünkü, uygulanan yanlış politikaların tümü eninde sonunda bedelinin bütçeye ödetiyor.

Hükümet “memuru enflasyona ezdirmem” diyor. Bütçenin en önemli kalemi olan personel harcamaları artıyor. Aynı şey tarım destek fiyatları için geçerli. Orada sistem dolaylı işliyor. Önce Toprak Mahsulleri Ofisi ve Ziraat Bankasının görev zararları büyüyor. Mecburen bunlar bütçeye masraf olarak giriyor.

Öte yandan ekonomi küçüldüğü için vergi gelirleri **düşüyor**. Ve bütçe açığı artıyor. Açığı kapatmak için hükümet petrol ve diğer kamu ürünlerine zam yapıyor. Ekonomideki küçülmeye rağmen enflasyon yükseliyor.

Ama yetmiyor. Devlet piyasalardan daha fazla borç almak zorunda kalıyor. Bu da **TL faizlerini** tırmandırıyor. Faiz yükü artınca, bütçe açığı tekrar büyüyor. Böylece Türkiye ekonomisi kırılması zor bir fasit dairenin içinde hapsoluyor.

Buna “**alaturka dezenflasyon fiyaskosu**” diyorum. Çünkü hem enflasyonu düşüremiyoruz. Hem de ekonomiyi canlandıramıyoruz. Yani tam bir fiyasko...

IMF'nin Çözümü

Bu tatsız sürece IMF'nin getirdiği bir çözüm var. Bunu başka ülkelerde de uygulamışlar. Başarılı olmuş. Şimdi Türkiye'ye teklif ediyorlar. “Bizim önerdiklerimizi yaparsan seninle anlaşma imzalarız ve para veririz” diyorlar. O anlaşmanın adı “**stand-by**”.

IMF usulu “alafranga dezenflasyonun” iki ayağı var. Birincisi, **kur artışlarını** yavaşlatmak. Halen TL döviz sepeti bazında ayda yüzde 3.5-4.5 civarında değer kaybediyor. IMF bunu yüzde 2'nin altına çekin diyor.

Ne olacak? Maliyet enflasyonu gerileyecek. Ama kur artışı daha önce yavaşladığından o sırada TL **değer kazanacak**. İthal ürünler nisbi olarak ucuzlayacak. İhracatçılar zorlanacak.

Bunun sonucunda **dış denge** açık verecek. IMF kısaca “dış açıktan korkma, ben senin döviz ihtiyacını karşılarım” diyor. Türkiye'ye vereceği borçla dış açığın finansmanı mümkün olacak. Dış açık sayesinde enflasyon düşecek.

Buraya kadar çok basit gibi duruyor. Ama, IMF'in para vermek için bir şartı daha var.

IMF'nin Şartı

Nedir o şart? “**Bütçede fazla açık verme**” diyor. Mantık çok basit. Tersinden bakalım. Bir yandan TL değer kazanacak. Aynı zamanda bütçe büyük açık verecek. Ne olur?

İki şey. Bir: iç talep aşırı canlandığından enflasyon **düşmez**. İki: yüksek iç talep dış açığın **çok** büyümesine yol açar. IMF'nin verdiği borç bu açığı karşılamaya yetmez.

Halbuki bütçe açığı daralır, hem enflasyon düşer hem de dış açık makul düzeylerde kalır. Bu durumda nominal ve reel TL faizleri **hızla** geriler. Faiz giderlerinin azalması bütçeyi daha da düzgün hale getirir.

Ama hükümet buna bir türlü yanaşmıyor. Çünkü bütçe açığının küçülmesi için harcamalarını kısması gerekiyor. Daha az maaş zammı, daha düşük tarım fiyatı, daha az yatırım, vs. hepsinin **siyasi faturası** var.

IMF'ye “senin verdiğin para ile bütçe açığımı finanse edeyim, onun karşılığında devalüasyonu **daha hızlı** tutar, dış açığı öyle denetim altında alırım” diyor.

IMF bu teklife yanaşmıyor. Neden? Çünkü o zaman enflasyon düşmeyecek. Sadece büyüme hızlanacak. Özetle, “ben sana parayı büyümeni hızlandırman için değil, **enflasyonu düşürmen için** veririm” demeye getiriyor.

“Stand-by anlaşması” etrafında oluşan tartışmanın özü buradadır. Enflasyonu düşürecek miyiz? Yoksa düşürmeyecek miyiz? Hamlet'in dediği gibi, “**düşürmek yada düşürmemek, işte bütün stand-by**”... (14 Ekim 1999)

DEMOKRASİ KORKUSU

Çok ilginç bir hafta geçirdik. Ekonomi için, hükümetin **bütçe hedeflerini** açıklaması hayati önem taşıyordu. Anlaşılan akıl ve sağduyu galip gelmiş. IMF'nin bütçe için talep ettiği sınırlar içinde kalınmış.

Bütçenin ayrıntıları bugün belirginlik kazanacak. Önümüzde bunları incelemek için çok zaman var. Ancak, baştan bir hususu belirtelim.

Enflasyon lobisi bir süredir tekrar canlanmıştı. TÜFE'de yüzde 25 çok düşüktür, **yüzde 50** daha iyi olur deniyordu. Hükümet bunlara yüz vermedi. Tam tersine, enflasyonla mücadele etme kararlılığını yineledi. Bence zor ama doğru olanı yaptı. Enflasyon tartışmasını bitirdi.

İkinci gelişme, AB komisyonunun beklenen raporunun açıklanması idi. Cuma gecesi ATV'de bizim de katıldığımız **Siyaset Meydanında** bu konu ele alında. Eski büyükelçi Şükrü Elekdağ açıkça ifade etti. Rapor Ecevit'in Mayıs ayında Alman Başbakanı Schroeder'e yazdığı mektupta belirttiği taleplere olumlu cevap veriyor.

AB artık topu Türkiye'ye atıyor. AB'ye aday olduğumuz kabul ediliyor. Gerekli siyasi dönüşümler gerçekleştirildiği an, Türkiye ile **tam üyelik** müzakereleri başlayacaktır diyor.

Özgürlük Rejimi

Türkiye'den neler isteniyor? Dikkatle bakınca, ağırlığın ekonomide değil, **siyasette** olduğu görülüyor. İstenenlerin önemli bir bölümü özgürlüklere getirilen kısıtlamaların kaldırılması yönünde.

En başta **insan hakları ihlalleri** geliyor. Türkiye'nin özgürlük anlayışının Batı normları ile ciddi çelişkiler taşıdığını tek söyleyen AB değil. Müttefikimiz ABD de aynı kanıda.

Dünkü gazetelerde, ABD Dışişleri Bakanı Albright'ın New York'ta basın özgürlüğü üstüne yaptığı konuşmadan alıntılar vardı. Albright doğrudan Nadire Mater'in "**Mehmedin kitabı**" adlı eserine değiniyor.

PKK'ye karşı savaşmış askerlerle söyleşilerden oluşan bu kitabın orduya hakaret iddiası ile toplanmasına karşı çıkıyor. Mater'in altı yıl hapis talebi ile mahkemede olmasını **basın özgürlüğü** ile bağdaştıramayız diyor.

AB özetle Türkiye'den vatandaşlarına daha fazla **siyasi özgürlük** tanınmasını istiyor. Fikirlerini yazıp söyledikleri için insanların hapse atılmasına karşı çıkıyor. Siyasi suçlu kabul edilenlere emniyet güçleri artık işkence yapmasını diyor.

Özellikle **Kürt sorununu** vurguluyor. Avrupa'nın özgürlük anlayışı, Kürtçe gazete, radyo ve televizyonu normal sayıyor. İsteyenlerin çocuklarına okullarda Kürtçe öğretmesini yadırgamıyor.

Buna paralel olarak. idarenin aşırı merkeziyetçi yapısının çağın gerekleri ile tutarlı olmadığını belirtiyor. **Yerinde yönetimin** hem demokrasinin zenginleşmesine, hem de kamu kaynaklarının daha etkin kullanılmasına katkı yapacağı hatırlatılıyor.

Neden Korkuyoruz?

Bütün bunları az çok aynı ifadelerle talep eden kendi vatandaşlarımız da var. Ben de onlardan biriyim. Daha müreffeh ve huzurlu bir Türkiye'nin ancak demokrasinin **yaygınlaşması ve derinleşmesi** ile mümkün olabileceğine inanıyorum.

Buna karşılık, pek çok kesimde hala demokrasiden korkulduğunu üzülerek izliyorum. Bir sürü paradoks da görüyorum. Demokrasiden en çok korkanlar, aynı anda Türkiye'nin Batı medeniyetine doğru yürümesini istiyorlar.

Bu nasıl olacak? Batı medeniyetinin bütün gücü, demokrasiyi ilk önce keşfetmiş olmasından kaynaklanıyor. Zenginliğini, siyasi ve ekonomik istikrarını demokrasi sözcüğü ile özetlediğimiz **özgürlükler rejimine** borçlu. Eğer demokrasiyi almayacaksak, Batı'dan alabileceğimiz ne kalıyor?

Seçkinlerimizi demokrasi korkusunu üzerlerinden atmaya davet ediyorum. Atalarımızın söylediği gibi, korkunun ecele yararı yoktur. Türkiye bu raporda bir kez daha hatırlatılan **demokratik reformları** mutlaka ve kısa süre içinde yapmak zorundadır. (17 Ekim 1999)

GÜVENELİM Mİ?

Pazar gecesi **2000 yılı bütçesi** Meclise teslim edildi. Bu yıl bütçeye o kadar çok ilgi var ki, saat kaçta verildiği bile gazetelere haber oldu. Çünkü, kamuoyu bir süredir bütçe hazırlıklarını çok yakından izliyor.

Neden? Birincisi **reel ekonomi** çok kötü gidiyor. 1999'da büyüme hızının eksi çıkacağı çoktan kesinleşti. Ne kadar eksi, onu konuşuyoruz. Pasta küçülünce, doğallıkla sorunlar artıyor. Paylaşması da iyice zorlaşıyor.

Öte yandan enflasyon bir türlü düşmüyor. Tam tersine, Aralık sonu enflasyonu geçen yıla kıyasla daha yüksek olacak. Küçülen ekonomi devletin vergi gelirlerini azalttı. Ama hükümet harcamalarını indirmede. Neticede **kamu açığı** devasa boyutlara ulaştı.

Bunlar gelecek için tatsız haberler. IMF'nin iki numaralı yöneticisi Stanley Fischer'in söyledikleri dünkü gazetelerde yer alıyordu. Bu gidişatin sonu kötü diyor. Kibarca, tedbir alınmazsa yakında **ağır bir kriz** ihtimalinin yükseldiğini ima ediyor.

Bütçeye ilginin ikinci nedeni IMF ile imzalanması arzulanan "stand-by anlaşması". IMF Türkiye'ye para verecek. Karşılığında enflasyonu indirmesini talep ediyor. Bunun için de hem enflasyona hem de bütçe açığına **üst sınır** koyuyor.

Ne bunlar? Enflasyonun bugünkü yüzde 60'lardan **yüzde 20'lere** düşürülmesi. Ve bütçede faiz öncesi fazlanın milli gelirin bugünkü yüzde 1'inden **yüzde 5'e** çıkması. Hükümetin bütçeyi yaparken bu tahditlere uyup uymayacağı kamuoyunda çok tartışıldı.

Cuma günü, hükümetin IMF'nin kendisine verdiği sınırlar içinde kalacağı anlaşıldı. Nitekim bütçe o şekilde Meclis'e verildi.

Hukukun Üstünlüğü

Ama tartışmalar bitmedi. Konu değişti. Şimdi herkes birbirine aynı soruyu soruyor. Acaba hükümet bu bütçeyi **uygular mı**? Uygulamazsa ne olur?

Bunu çok ilginç buluyoruz. Yıllardır Batı ekonomi medyasını yakından takip ederiz. Böyle bir soruya daha hiç raslamadık. ABD’de yada AB’de hiç kimsenin aklına bunu sormak gelmez.

Neden? Çünkü bütçe bir kanundur. Hükümetlerin görevleri kendilerinin yaptıkları kanunlara uymaktır. Dolayısı ile, bütçe çıkınca tanım icabı gerçekleşir. Hukukun üstünlüğü ilkesi başka türlüüne izin vermez.

Ya Türkiye? Bizdeki gelenekler çok farklıdır. Hükümetler laf olsun diye bir bütçe çıkartırlar. Sonra harcamalarını bütçeye göre değil, bildikleri gibi yaparlar. Bütçe tahsisatları bitince, harcama durdur. **Ek bütçe** çıkartılır.

Bunu hepimiz biliriz. Dolayısı ile bütçedeki sayılara **güvenmeyiz**. Kasıtlı şekilde gelir tahminlerinin yüksek, harcamaların ise düşük gösterilmesi geçmişte çok başımıza gelmiştir.

Bir ülkede hukukun üstünlüğü ilkesi geçerli olmayınca, bütçe kanununun da fazla hükmü yoktur. Kimse ona güvenmez.

Zor Bir Dönem

Bütçe sayılarının ve temel makro hedeflerin analizini önümüzdeki günlerde yapacağız. IMF hedefleri içinde kalınmasını **olumlu** karşıyoruz. Ancak, ayrıntılara inince, hükümetin işinin hiç de kolay olmadığını görüyoruz.

Yani uygulama ile ilgili tereddütlerimiz var. Bütçeye güveniyoruz demekte **zorlanıyoruz**. “Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz” denir. Hükümetin en önemli sınavı, bundan sonra Türkiye’nin bütçelere güvenmesini sağlamaktır.

Onun da yolu bu bütçeye **harfiyen uymaktan** geçiyor. Eğer bunu gerçekleştiremezlerse, ekonomi daha da kötüye gidecektir. Ecevit ve arkadaşlarını Fischer’in uyarısına kulak vermeye davet ediyorum.

(21 Ekim 1999)

KEMER SIKMA ÜSTÜNE

Popülist söylemin en tipik tezahürlerinden biri kemer sıkma edebiyatıdır. Bu yıl çok kullanılacağını sanıyorum. Neden? Çünkü hükümet yeni bütçede IMF’nin talep ettiği şekilde kamu açığını küçültmeye çalışıyor.

Son cümlede klasik popülizmin iki temel düşmanını birden bulabiliriz. Biri **IMF**’dir. Eskiden beri IMF’nin popülistlerle arası iyi değildir. Ekonomiye istikrar gelmesi için önerdiği çözümlere karşı çıkılır.

Diğeri **bütçe açığının kapatılmasıdır**. Aslında popülistlerin denk bütçeye teorik olarak itirazı yoktur. Sadece bu amaçla kamu harcamalarının kısılmasına yada vergilerin arttırılmasına karşı çıkarlar. Bunları yapmadan bütçe denkleğinin nasıl sağlanacağı sorusu açıkta kalır.

Bugün ben de kemer sıkma edebiyatına katkıda bulunmaya karar verdim. Ancak, farklı bir yöntem izleyeceğim. **Kim kimin kemerini sıkacak?** Ona bakacağım.

Devlet ve Toplum

Bu amaçla ekonomiyi iki ana kategoriye ayıralım. Biri devlet olsun. Devletin yaptığı harcamalardan yararlanan herkesi bu kategoriye koyalım. Yani Çetin Altan’ın “**hazineden geçinenler**” dediği vatandaşlarımız. Öbür tarafta da geri kalan Türkiye olsun.

Bu iki kalemin toplamı milli gelire eşittir. Neticede milli gelir ya devlete yada topluma gidecektir. Bu durumda kemerleri sıkma kavramını daha net şekilde tanımlayabiliriz. Taraflardan birinin **harcaması azalır**sa, onun kemeri sıkılmaktadır.

Ekonomideki büyümeyi de analize katabiliriz. Milli gelir büyüyorsa, her iki tarafın harcamasının artması mümkündür. Milli gelir azalıyor, **en az birinin** harcaması mutlaka azalmalıdır.

Önce 1999’a bakalım. Bu yıl milli gelirin 1998’e kıyasla **yüzde 3** küçüleceği tahmin ediliyor. Devletin harcamaları ne olmuş? Faizler işi karıştırdığı için onları unuttum. Sadece faiz dışı harcamalara bakalım.

Çok ilginç. Faiz dışı harcamalar **yüzde 12.9** artıyor. Demek ki devlet kendi kemerini hiç sıkmamış. Hatta birkaç delik bollaştı. Bunu nasıl yapmış? Toplama iyice kemer sıkılarak.

Hazineden geçinmeyenlerin kemer sıkması katmerli. Hem milli gelir düştüğü için, hem de devlet kemer gevşettiği için harcamalarını azaltmak zorunda kalmışlar. Bunu bir kural olarak vazedebiliriz. **Müsrif devlet toplumun kemerini sıkır.**

2000’de Ne Olacak?

Yeni bütçeye bu açıdan bakalım. Bu yıl ekonominin yüzde 5.5 büyüyeceğini varsayılıyor. Hükümet bütçeyi yaparken **çok tasarruflu** davrandım diyor. Sayılar bunu doğruluyor mu?

Doğruluyor. 2000 bütçesinde kamunun faiz dışı harcamalarının reel artış hızını **yüzde 6.5** buluyoruz. Tekrar hatırlatırım: bunda iç ve dış faizler yok. Milli gelir yüzde 5.5 büyürken faiz dışı kamu harcamalarının yüzde 6.5 artması kemerleri sıkma mıdır? Buna evet demek çok zor.

O zaman bütçedeki düzelme nereden geliyor? Vergilerdeki artıştan. Sıkı durun. Bütçe vergi gelirlerinin reel **yüzde 18.6** yükselmesini öngörüyor. Bunun ne anlama geldiği son derece açık.

2000’de milli gelir büyüyecek. Ama milli gelirdeki artış toplumda kalmayacak. Büyük bölümü **vergi halinde** devlete gidecek. Böylece hazineden geçinenler gene kemerleri sıkmadan durumu idare edecekler. Çünkü toplumun kemerini sıkacaklar.

Yukarıdaki sayıların çok iyi anlaşılmasında büyük yarar var. Devletin kemerini sıkmaya hiç niyeti yok. IMF “kemerini sık” deyince üstüne alınmıyor. Hemen dönüyor ve **toplumun kemerini** sıkmaya başlıyor. İşin özeti böyle. (24 Ekim 1999)

DIŞ DENGEDEN SON DURUM

Bütçe, IMF, istikrar paketi, enflasyon ve faiz muhabbetinden biraz sıkılmış olmalısınız. Maalesef bunlardan kolay kurtulamayacaksınız. YılbaŐına, hatta belki yaz başına kadar gündemin en ön sırasında yer almayı sürdürecekler.

Bir süredir dış ticaret ve ödemeler bilançosunu ihmal etmişiz. Arada sırada Türkiye'nin bir **döviz sorunu olmadığını** ve yakın gelecekte olmayacağını ifade etmekle yetinmiŐiz.

Bu hafta iki yeni veri yayınlandı. Devlet İstatistik Enstitüsü Ağustos ayı dış ticaretini ve Merkez Bankası Ocak-Temmuz dönemi ödemeler bilançosunu açıkladı. Döviz dengesinde **son durumu** kısaca gözden geçirmekte yarar gördük.

Deprem Etkisi

Kocaeli depremi dış ticaretimizi fena halde vurmuş. Daha önce yayınlanan Ağustos sanayi üretimi sayıları aslında bize ipucu vermişti. Ağustos'ta sanayi üretimi bir önceki yıla kıyasla **yüzde 13.2** düşmüş, imalat sanayinde ise azalma yüzde 14.4'ü bulmuştu.

Aynı eğilimi dış ticarete görüyoruz. Ağustos ihracat ve ithalat tahminimiz sırası ile 2.2 ve 3.6 milyar dolardı. Bunlar 2.2 ve 3.7 olan geçen Ağustos sayılarına yakındı. Gerçekleşen ise sadece **1.8 ve 3.1 milyar dolar**.

Buna göre, ihracat 400 ve ithalat 500 milyon dolar azalmış. Oranlarsak, ihracatın mutlak sayısı daha düşük olduğundan, gerileme hızı daha yüksek çıkıyor. İhracat yüzde 18, ithalat ise yüzde 16 düşmüş. Ama dış ticaret açığı geçen yıl 1.5 milyar dolar iken iken bu yıl **1.3 milyar dolara** inmiş.

Şaşırtıcı mı? Hayır. Depremden sonraki bir hafta-on gün boyunca, ekonomik faaliyet neredeyse durmuştu. Marmara bölgesinin dış ticaretteki payı çok yüksek. Doğallıkla ihracat ve ithalat işlemleri de çok yavaşladı.

Dış ticareti 12 aylık toplamalar halinde de izlemek gerekiyor. Ağustos itibariyle 12 aylık ihracat ve ithalat sırası ile **25.6 ve 39.6 milyar dolar** olmuş. Bunlar bayağı düşük sayılar.

12 aylık ihracat 1997 Eylül'ünden bu yana ilk kez 26 milyar doların altına iniyor. İthalat ise 1996 Nisan'ından bu yana 40 milyar doların üstünde seyrediyormuş. **Küçülen Türkiye** elbette daha az ithalat yapacak.

Cari İşlemler Dengesi

Şimdi de Ocak-Temmuz dönemi **cari işlemler dengesine** bakalım. Döviz kazandıran diğer faaliyetlerde de önemli gerilemeler görülüyor. Bavul ticareti, turizm ve büyük ölçüde turizm kesimi ile bağlantılı olan diğer döviz gelirleri düşmüş.

Ne kadar? Bavul ticaretinde 1.4 milyar dolar azalma var. Diğer gelirlerdeki azalma ise 2.1 milyar doları buluyor. Buna ihracattaki 0.5 milyar dolarlık düşüşü ve işçi dövizlerindeki 0.1 milyar dolar artışı ekleyince, toplam döviz gelirlerinde **3.9 milyar dolarlık** bir kayıp olduğunu anlıyoruz.

Ancak, cari işlemler dengesi bozulmuyor. Tam tersine 1.5 milyar dolar iyileŐiyor. 1998'de 1.8 milyar dolar açık verirken, bu yıl sadece **0.3 milyar dolar** açık veriyor.

Nasıl oluyor? Çok basit. İthalattaki **5.4 milyar dolarlık** azalma sayesinde. Daha az döviz kazanıyoruz. Ama döviz harcamamız çok düşüyor. Sonuçta döviz dengemiz düzeliyor.

Bir başka kaleme "net hata noksan" deniyor. Cari işlemler dengesinde yapılan hesap hataları orada toplanıyor. Geçen yıl "cari denge artı net hata noksan" toplamı 250 milyon dolar fazla vermiş. Bu yıl fazla **1.5 milyar dolara** yükselmiş.

Esas önemli olan bu son sayı. Ocak-Temmuz döneminde Türkiye'nin harcadığından 1.5 milyar dolar daha fazla döviz kazandığını ifade ediyor. Buna 250 milyon dolar net yabancı sermaye yatırımını ekleyince, toplam **1.8 milyar dolara** ulaşıyor. Yedi ay için bayağı yüksek bir fazla.

Özetle, ufukta bir döviz sorunu gözüküyor. (28 Ekim 1999)

ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMALAR

Cuma günü Cumhuriyetin kuruluşunun 76'ıncı yılı kutlandı. Medyada Türkiye ekonomisinin bu dönemdeki büyüme performansı incelendi. Ortalıkta bir sürü sayı uçuŐtu.

Bir kaç gün önce Dünya Bankasının ülkeleri sınıflandıran yıllık raporu yayınlanmıştı. Milli gelir büyüklüğü itibariyle nisbeten yukarıda, **22'inci** sırada olduğumuz görüldü. Kişi başına gelirden yerimiz çok daha geride, **82'inci** sıradayız.

Dünya Bankasının son raporu daha elime geçmedi. Ama geçen yıl yayınladığı bende var. Uluslararası karşılaştırmalar için çok yararlı başka yayınlar da mevcut.

Bunlardan birini konu ile ilgilenen okuyucularına tavsiye ederim. The Economist dergisi tarafından her yıl yayınlanan "**Pocket World in Figures**" adlı kitap bence küçük bir hazine. İçinde işe yarayan çok bilgi var.

Satın Alma Paritesi

Ülkeler arası karşılaŐtırmalarda ciddi ölçme sorunları çıkıyor. İktisatçıların bu sorunları çözmek için geliŐtirdikleri araçlar var. Önemli bir sorun milli gelirin ölçülmesi.

Her ülke milli gelirini **kendi parası ile** hesaplıyor. Karşılaştırma yapmak için müşterek bir para birimine dönüŐtürmek gerekiyor. Genelde kullanılan yöntem milli geliri dolar cinsinden ifade etmek.

İyi ama hangi kurla? Bir yöntem, o yılın ortalama dolar kurunu almak. Örneğin 1998 yılı Türkiye GSMH'sı 53 katrilyon TL. Ortalama dolar kuru ise 262 bin TL. Bölünce 203 milyar dolar buluyoruz. Kişi başına **3.160 dolar** ediyor.

Fakat, özellikle hizmet sektöründe fiyatlar Türkiye’de ABD’nin çok altında. O nedenle 3 bin dolar gerçekçi bir sayı değil. İktisatçılar bir başka kur daha hesaplıyorlar.

“**Satın alma paritesi**” aynı mal ve hizmetlerden oluşan bir sepetin Türkiye ve ABD fiyatını buluyor. Bölünce, aslında bir doların Türkiye’de ne kadar satın alma gücü olduğu saptanıyor.

Bu yöntemi kullanınca, 1998 yılı kişi başına geliri **6.500 dolara** yükseliyor. Türkiye’nin sıralamadaki yeri de 50'lere geliyor.

Bir kaç ülkeden örnek verelim. Yunanistan’ın cari kurdan kişi başına geliri 12.000 dolar. Neredeyse Türkiye’nin dört katı. Ama “satın alma paritesi” ile 13.000 dolar. Yani **iki katı**. Bu daha makul duruyor.

Almanya’nın cari kurdan kişi başına geliri 30 bin dolara yakın. Bizim 9.5 katımız. Ama “satın alma paritesi” ile 22 bin dolara yani **3.5 katımıza** geriliyor. Bu da makul.

Genç Nüfusun Etkisi

Önemli bir sorun daha var. Türkiye’nin nüfus artış hızı geçmişte çok yüksekti. Yunanistan ve Almanya’nın nüfus artışı ise düşüktü. O nedenle bizim nüfusumuzda **çocuk ve gençlerin** ağırlığı çok yüksek.

Bu farklılığı ortalama aile büyüklüğü ölçüyor. Türkiye’de ortalama aile büyüklüğü **4.2 kişi**. Bu sayı Yunanistan’da 2.9’a, Almanya’da 2.3 oluyor.

Demek ki, daha gerçekçi bir karşılaştırma için satın alma paritesi ile kişi başına yerine aile başına gelire bakmalıyız.

Kişi başına sayıları ortalama aile büyüklüğü ile çarpıyoruz. Aile başına gelir Türkiye’de **27.3 bin dolar**, Yunanistan’da **37.7 bin dolar**, Almanya’da ise **48.4 bin dolar** çıkıyor.

Demek ki, nüfus yapısındaki farkın etkisini temizleyince aradaki fark iyice düşüyor. Satın alma paritesi ile, aile başına gelir Türkiye’ye kıyasla Yunanistan’da sadece **yüzde 40**, Almanya’da ise **yüzde 75** daha yüksek çıkıyor.

Şimdi size bir tavsiye. Kayıt dışı ekonomiyi kapsamadığı için Türkiye milli gelirinin DİE’nin hesapladığından daha büyük olduğunu söyleyenlere inanmayın.

Bir de özdeyiş: “**Yanlış hesap doğru hesaptan döner**”. (31 Ekim 1999)

YILDIZ FALI VE İKTİSAT

Benzetme benim değil. Harvard Üniversitesinin yıldızı hızla parlayan bir iktisatçısı, Robert Kolej mezunu **Dani Rodrik’in**. Son makalelerinden birinde, küreselleşmenin uzun dönemli yönünü iktisatçıların ne kadar tahmin edebildiğini soruyor. Cevabını aynen tercüme ediyorum.

“**Zaten geleceği öngörmek yeteneği iktisatçılardan daha az olan sadece astrologlardır. Dolayısı ile, gelecek hakkında doğrusu en küçük bir fikrimiz yoktur.**”

Yıldız falı ve iktisat... Ne alakası var diyeceksiniz. Bizim mesleğimiz **sosyal bilimlerin** bir alt dalı değil mi? Karmaşık matematik modeller ve devasa bilgisayarlar kullanmıyor muyuz?

Her iki sorunun cevabı evet. Ama, bunlar yetmiyor. Bırakın sokaktaki adamı, meslek mensupları bile iktisadın geleceği öngörmekte başarılı olduğuna inanmıyor.

Yıl sonu yaklaşınca bunları düşünmeden edemiyorum. **2000 yılı** tahminlerini açıklama zamanı geliyor. Bir süredir üstünde çalışıyorum. Hep sinirli olurum. Geceleri rüyama girer. Acaba bir hata yaptım mı?

Jeoloji, Sismografi, vs...

Bu yıl bir küçük tesellim var. Kamuoyu, **doğa bilimlerinde** bile gelecekle ilgili tahminlerin pek o kadar kolay olmadığını birinci elden yaşadı.

Deprem sonrası TV kanallarında yayınlanan açık oturumları hatırlıyor musunuz? Yer bilimleri uzmanları katılıyordu. Dört profesör çıkıyor. Dördü de başka bir şey söylüyor.

Dört uzman, dört ayrı fay, dört ayrı teori. Acaba **hangisi doğru**? Biri şimdi deprem Marmara’da ve yakın zamanda olur diyor. Diğeri hayır Saros’da ve bir süre olmaz diyor.

Biz seyrediyoruz. Üstelik şunu da biliyoruz. 17 Ağustos depremini hiç biri **tahmin edememiş**. Yaşadığımızı bilemeyenın yaşayacağımızı öngöreceğine neden inanalım?

Bu koşullarda **astrologları** ciddiye alanları kınamak mümkün mü? Onlar da yıldız falına bakıp depremin nerede ve ne zaman olacağını söylüyorlar. İkisi de tahmin. İkisinin de yanlış çıkacağı kesin.

Kimin Adamı?

Ekonomide işler daha da karışık. Hiç kimse yerbilimcilerin fikir ayrılıklarına **çıkarmış** olarak bakmıyor. Falanın şu faydan çıkarı var, ondan öyle konuşuyor demiyor. Bizim bir de bu derdimiz var.

1994 krizinin tepe noktasını hatırlıyorum. Nisan’da dolar 40 bin TL’ye fırlamıştı. Bir toplantıda yıl sonunda 35 bin TL civarında kalacağını iddia ettim. Kahve arasında bir dostum yanıma geldi. “**Anlaşılan senin dolarla çok borcun var**” dedi. Halbuki ben bütün paramı daha Ocak’ta dolara çevirmiştim.

Gene böyle şeyler olacak. Kimi enflasyonu daha yüksek tahmin edecek. **Enflasyon lobisi** denilecek. Başkası kurun yavaşlatılmasını isteyecek. **Açık pozisyoncuları** savunmakla suçlanacak.

Çare yok. Bütün bunları bile bile, tahminlerimizi **açıklayacağız**. Bir kısmı tutacak. Başkaları az sapacak. Bazıları ise tamamen uçuk kalacak. Başka türlü olması mümkün değil.

Gene de hatırlatmakta yarar gördüm. Kur, enflasyon, büyüme, faiz, vs., iktisatçıların sizi yanıltmasından herhalde sıkıldınız. Haklısınız. Bu kez astrologları deneyin.

Burası Türkiye. Ha iktisat, ha yıldız falı. Aynı kapıya çıkar... (7 Kasım 1999)

ENFLASYON BİLMECESİ

Türkiye'de birşeyler değişecek mi? Bu soruyu sürekli kendimize ve birbirimize soruyoruz. Hem dış dünyada, hem de içeride güçlü **değişim rüzgarları** esiyor. Bunlar bir sonuç verecek mi?

Örneğin, AB'ye tam üyelik **siyasi reformlara** endeksledi. Demokratikleşme hızlanacak, temel hak ve özgürlükler AB düzeyine getirilecek. Başkan Clinton da Türkiye'den değişim talep edenlere katıldı.

Ya ekonomi? Sanıyorum herkes Türkiye'nin böylesine yüksek bir enflasyonla artık **devam edemeyeceğini** kabul ediyor. İlke düzeyinde bir anlaşmazlık yok. Ama somuta ve ayrıntılara gelince gene tartışma başlıyor.

Hükümet 2000 için enflasyon hedefini **yüzde 20'lere** çekti. Tam söylemek istersek, toptan eşya endeksinde yıl sonu fiyat artışı yüzde 20, tüketicide ise yüzde 25 alındı.

O günden bu yana bu hedefin **gerçekçiliği** konuşuluyor. Bu işi bilenlerin büyük bölümü hedeflerin tutmayacağı kanısında. Daha gerçekçi olduğunu düşündükleri başka sayılar veriyorlar.

Deniz Gökçe ve Mahfi Eğilmez'le beraber NTV'de yaptığımız programda geçen hafta 2000 yılı tahminlerini gözden geçirdik. Bu iki değerli iktisatçı gelecek yıl enflasyonunu **yüzde 35-40** aralığında beklediklerini ifade ettiler.

Peki ben ne diyorum?

Mümkün mü?

İki ayrı soru halinde ele almakta yarar görüyorum. Birincisi çok basit ama önemli. Enflasyonun bugünkü yüzde 60'lar seviyesinden bir yıl içinde yüzde 20'lere gerilemesi **mümkün olabilir mi?**

Bazı gözlemciler mümkün olmadığını düşünüyor. Yani, ne yapılırsa yapılsın, Türkiye bir yılda enflasyonu yarıdan fazla düşüremez diyorlar. Kullandıkları analizde bildiğimiz unsurlar var.

Bazıları devalüasyon yavaşlayıp faizler düşünce vatandaşın TL'den çıkıp **döviz geçeceğini** öngörüyorlar. Merkez Bankası rezervleri erimeye başlayınca, devalüasyonun hızlanacağını, enflasyonun tekrar yükseleceğini söylüyorlar.

Başkaları TL'nin değer kazanmasından çekiniyor. İthalat artacak, ihracat artışı yavaşlayacak, dış ticaret açığı büyüyebilecek diyorlar. Gene kur **yukarı doğru** oynara getiriyorlar.

Ben katılmıyorum. Türkiye döviz sepeti bazında kur artışını pekala yıllık tempoda yüzde 20'nin altına çekebilir ve orada bir-bir buçuk yıl tutabilir. Merkez Bankasında bunu temin edecek **döviz rezervi** var.

İyimser senaryo adını vererek bunun hesaplarını yaptım. Özetle, kurdaki yıllık değişimi yüzde 20'nin altına çekerek hükümetin hedefine ulaşmak, yani yıl sonu enflasyon sayılarını **yüzde 20'lere** getirmek yapılabilir duruyor.

Yapılacak mı?

Buradan ikinci soruya geçiyoruz. Bir şeyin mümkün olması, onun yapılacağını göstermez. Sadece yapılabilir olduğunu gösterir. Esas soru şöyle: **bu hükümet bunu gerçekleştirebilir mi?**

Hükümet neyi gerçekleştirecek? Kamuoyuna ve piyasalara kurdaki yavaşlamanın kalıcı olduğu konusunda **güven** vermeyi. Dolayısı ile IMF ile beraber tasarlanan programını tavizsiz uygulamayı.

Bence ciddiye alınması gereken tereddütler burada odaklanıyor. Hiç birimiz **"evet, bu hükümete güveniyoruz"** diyemiyoruz. Yarı yolda havlu atmalarından, kıvırtmalarından korkuyoruz.

İşin püf noktası **"güven"** sözcüğü ile özetlenebilir. Piyasalar güvenmezse, program sapacaktır. O takdirde enflasyon da düşmeyecektir. Piyasalar haklı çıktıkları için programa güven iyice azalacaktır. Böyle devam edecektir.

Bu takdirde ne olur? Büyük bir ihtimalle enflasyon **yüzde 35-40** aralığında kalır. Buna kötümser senaryo diyorum.

Bilmecenin çözümü için IMF ile imzalanacak "stand-by anlaşmasının" ayrıntılarını beklemek zorundayız. Şimdilik **senaryo yazarak** günlerimizi geçiriyoruz. (11 Kasım 1999)

2000'DE BÜYÜME VE DIŞ AÇIK

Perşembe günü 2000 yılı için enflasyon ve kur tahminlerini ele aldık. IMF ile imzalanacak "stand-by anlaşmasının" ayrıntılarını hala bilmiyoruz. O nedenle **iki senaryo** yazdık. İyimser olanda enflasyon yüzde 20'lere düşüyor. Kötümserde ise yüzde 30'larda kalıyor. Arada 10 puan fark var.

Bugün 2000'de enflasyonun seyrinin reel ekonomiyi nasıl etkilediğine bakacağız. Özetle, enflasyon yükseldikçe **büyümenin yavaşlayacağını** düşünüyoruz. Dolayısı ile milli gelir daha az artınca dış dengedeki açık da daha küçük çıkacak.

Ancak, bu hesaplara girmeden 1999 sayılarını verelim. Eylül'de 1999 için GSYİH'nin yüzde 3.2 küçüleceğini yazmış, hatta bu bile iyimserdir demiştik. Korktuğumuz oluyor.

Şimdi 1999 yılı küçülmesini **yüzde 4.2** tahmin ediyoruz. Bu sayı son elli yılın ikinci en kötü büyüme performansıdır. Rekor hala 1994'deki yüzde - 5.7'de. Ancak, GSMH açısından bu yılın 1994'ün eksi 6.1'ini yakalaması ihtimali de mevcut.

Küçülmenin nedenleri arasında **dış talepteki** ciddi gerilemeyi hatırlatalım. Biri Rusya ekonomisindeki krizin etkisi. Diğeri Öcalan'ın yakalanması sonrasında turizm gelirlerindeki düşüş.

Döviz gelirlerinin azalmasına rağmen bu yıl car işlemler dengesinde açık **gözükmüyor**. Çünkü ekonomi küçülünce ithalatımız azaldı. Neticede döviz açığı oluşmadı.

Varsayımlar

Büyüme hızını hesaplarken **dış talebin** nasıl seyredeceğini doğru tahmin etmek büyük önem taşıyor. O konuda 2000 yılı için genelde iyimseriz. Yani hem Rusya'ya ihracat ve bavul ticaretinde artış öngörüyoruz. Hem de turizm gelirlerinin tekrar 1998 düzeyini yakalayacağını.

İkisinin toplamı takriben **5 milyar dolar** ek dış talep ediyor. Bunun 3 milyar doları turizm gelirlerindeki artış. 1 milyar doları Rusya'ya bavul ticareti dahil ek ihracat. 1 milyar doları ise AB ve diğer ülkelere yapılan ihracattaki artış.

Bunun bir de içerideki harcamalara etkisi var. İçeride vatandaşlarımızın geliri artınca, onlar da daha fazla harcama yapacaklar. Buna iktisatta "**çarpan katsayısı**" deniyor. Türkiye için ortalama 2 hesaplıyoruz.

Yani dış talepteki artışın milli gelire katkısı 10 milyar dolara ulaşıyor. Milli gelirimiz 200 milyar dolar civarında. Buradan dış talebin 2000 yılında ekonomiyi **yüzde 5** büyüteceğini anlıyoruz.

Benzer bir hesabı depremle ilgili olarak yapabiliriz. Deprem bu yıl büyümeden 1 puan götürdü. Ama 2000'de tersine 1 puan ekleyeceği kabul ediliyor. İkisini toplayınca, **yüzde 6'ya** ulaşıyoruz.

Bunun anlamı ne? Eğer içeride **politika hatası** yapılmazsa, 2000 yılında Türkiye'nin yüzde 6 büyüme hızını tutturması son derece makul duruyor. Ama politika hatası yapılırsa bu sayının altında kalacaktır.

Sonuçlar

İyimser senaryoda enflasyon yüzde 20'lere düşüyordu. Buna tekabül eden büyüme hızını **yüzde 6.3** buluyoruz. Hükümetin hedefi olan yüzde 5.5'dan daha iyi. Ancak, hükümet 1999'da sadece yüzde 2 küçülme varsayıyor. Fark orada.

Ya dış denge? İyimser senaryoda 2000 yılı cari işlemler dengesi açığını **3 milyar dolar** öngörüyoruz. IMF'den alınan kredinin daha büyük olduğunu hatırlayın.

Kötümser senaryoda enflasyon yüzde 30'larda kalıyordu. Böyle olursa büyüme hızı **yüzde 4.5'a** geriliyor. Neden? Çünkü enflasyon düşmeyince nominal kamu açığı büyüyor. Bu da risk priminin yani reel faizlerin düşmesini engelliyor. Yüksek faiz de ekonomideki canlanmayı kısıtlıyor.

Kötümser senaryonun cari işlemler dengesi **1.8 milyar dolar** açık veriyor. Büyüme yavaşlayınca, dış açık da küçülüyor.

Böylece iki senaryoyu bitiriyoruz. Yıl sonunda bunlardan birini tercih etmek zorunda kalacağız. Bakalım hangisini... (14 Kasım 1999)

BİLİMİN GÜCÜ

On gün önce "Yıldız Falı ve İktisat" başlıklı yazımda tahmin yapmanın zorluklarını anlatmıştım. O arada **yer bilimlerinden** örnek vermiştim. Çünkü 17 Ağustos'tan sonra öğretim üyelerinin deprem konusunda anlaşamadıklarını kamuoyu birinci elden izlemişti.

Düzce felaketinden sonra aynı süreç tekrarlandı. Marmara bölgesinde olabilecek bir depremin tarihi ve gücü hakkında çok farklı teoriler duyduk. Değişik ihtimaller anlatıldı.

Vatandaşlarımız bu durumu anlamakta zorlandılar. Gazete köşelerinde "bunların hangisi doğru söylüyor" tartışmaları başladı. Hatta, olay büyüdü ve **hükümete kadar** yansıdı.

Herkes gibi ben de şaşırımdım. Ama çok farklı bir nedenle. Yer bilimlerinde uzmanlaşmış akademik ünvan sahibi kişilerin farklı hipotez ve teorilerden hareketle farklı sonuçlara ulaşmaları bana **çok doğal** geliyordu.

Beni hayrete düşüren, kamuoyunun **bunu bilmemesi** oldu. Belli ki insanımızın kafasındaki bilim kavramı ile benimki aynı değildi. Bilim, bilim adamı, öğretim üyesi gibi sözcükleri farklı anlamlarda kullanıyorduk.

Bir Anı

12 Eylül döneminden bir gerçek hikayeyi hatırladım. Cunta üniversitelerde reform yapmaya karar vermişti. Meşhur **YÖK kanunu** hazırlanıyordu. Bazı üniversite hocaları ile de konuşuyorlardı.

Bir dostum anlattı. Kendisi Ankara'da şehircilik profesörü idi. Neyse, dönemin güçlü paşalarından biri kendisini çağırıyor. Konu Ankara'nın kentsel gelişme planının hazırlanması.

Sohbet sırasında **üniversite reformuna** giriliyor. Paşa üniversitelerde büyük sorunlar olduğunu söylüyor. Hemen ilgili dosyayı getiriyor ve bir örnek veriyor.

"Biz inceledik. Türkiye'de beş üniversitede şehircilik kürsüsü var. Ama her birinde başka bir program uygulanıyor. Olur mu böyle şey? Şehirciliğin bir tane doğrusu vardır. Hepsinin onu okutmasını sağlayacağız" diyor.

Belli ki 12 Eylül paşası yalnız değil. Türkiye'de **kamuoyu da** onun gibi düşünüyor. Bilimin birbiri ile rekabet halinde farklı teori ve hipotezlerden oluştuğunu kabul edemiyor.

Özgürlük, Çokseslilik ve Bilim

Neden böyle? Çünkü bize bilim "**mutlak doğrular**" şeklinde tanıtıldı. Bir sürü hurafe "bilimsel" etiketi ile pazarlandı. Çoğu sağduyumuzla çelişiyordu. Ama bilimsel diye ideolojik fetvaları kabul etmemiz istendi.

Gerçek tam tersinedir. Bilimsel düşüncenin **en büyük düşmanı** "mutlak doğru" kavramıdır. Bilim adamları bugün doğru kabul edilen hipotezlerin yarın yanlışlığının kanıtlanması ihtimalinin yüksek olduğunu bilirler.

Tersi olsa, **bilim ilerlemezdi**. Bilimsel gelişme eski mutlak doğruların üstüne yeni mutlak doğruların keşfedilmesi ile olmaz. Yeni teoriler eskilerin ya yanlış yada eksik olduğunu kanıtladıkları için taraftar toplar.

Bu hep böyle idi. Hep böyle kalacaktır. En olgun gibi duran teoriler bile sürekli birileri tarafından sorgulanacaktır. Yetersizlikleri bulunacaktır. Bazıları toptan terkedilecektir.

Bilimin özünde **özgürlük ve çokseslilik** vardır. Bilimsel gelişmeyi mümkün kılan bunlardır. Özgürlük ve çokseslilik bilimsel faaliyetin bir zafiyeti değildir. Tam tersine, esas gücüdür.

Aynen **toplumda ve toplumsal gelişmede** olduğu gibi... (18 Kasım 1999)

AGİT SONRASI SOHBETİ

Bu hafta "**küresel köy**" İstanbul'a geldi. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının toplantısı sayesinde uluslararası bütünleşmenin ulaştığı boyutu birinci elden izleme fırsatını bulduk.

Toplumun bir kesiti için internet, gümrük birliği, vs. küreselleşmenin diğer göstergeleri belki güncel yaşamdan uzaktı. **Başkan Clinton'u** deprem bölgesinde kucağında bir çocukla seyretmek aniden mesafeyi yakınlılaştırdı.

Toplantının Türkiye için bir çok anlama yararlı olduğunu düşünüyorum. Soğuk savaş sonrası dünyanın nereye doğru yol aldığını kavramakta zorlanıyorduk. O oranda **kendi yerimizi** de saptamakta sıkıntı çekiyorduk.

Doğallıkla bir toplantı bütün sorunları çözemez. Ama katedilen mesafeyi de küçümsememek gerekiyor.

Askeri İttifak

Bu sütunda daha önce bir kaç kere işlediğimiz bir temaya geri dönmek istiyoruz. Soğuk savaş döneminde Türkiye'nin Batı ile ilişkisine damgasını vuran NATO'dur. Yani, Sovyet komünizmine karşı ABD'nin liderliğinde kurulan **askeri ittifaktır**.

Türkiye 1951'de NATO'ya üye olarak ittifaka katıldı. Daha o tarihte Türkiye'nin ekonomik, siyasi, toplumsal gelişme düzeyinin diğer üyelerden **çok farklı** olduğu biliniyordu.

Ama bunun önemi yoktu. Mühim olan, Sovyetler Birliğine ve komünizme karşı olmaktı. Bu koşulu tatmin ettiği sürece Türkiye **diğer konularda** özgürdü. Onlar da, biz de bunun böyle olduğunu biliyorduk.

Benim neslim hatırlar. 27 Mayıs darbesinde radyodan hemen "**NATO'ya, CENTO'ya bağlıyız**" diye dünyaya ilan edilmişti. Darbeciler neden buna gerek duydular? Aksi halde Amerikanın darbeyi engelleyeceğinden korkuyorlardı.

Darbeciler 1961'de üç siyasetçiyi **idam ettiler**. Başbakan Menderes, Dışişleri Bakanı Zorlu ve Maliye Bakanı Polatın asıldı. Demokrat Partinin önde gelenlerine ağır hapis cezaları verildi.

Diğer NATO üyesi müttefiklerimiz seçimle gelmiş siyasetçilerin darbeciler tarafından idam edilmesinden hiç memnun olmadılar. Ama Türkiye'ye bir yaptırım da uygulamadılar. **Oyunun kuralları** öyle konmuştu.

Türkiye sadece bir askeri müttefikti. Batı'nın parçası değildi. İttifak ilişkisi Batı ile aynı değerleri paylaşmayı gerektirmiyordu. Batı ile **aynı düşmanı** paylaşmak yetiyordu.

Ortak Değerler

2000 yılına çok farklı bir tabloda giriyoruz. **Soğuk savaş bitti**. Sovyetler Birliği çözüldü. Komünizm tarih sahnesinden çekildi. ABD'nin de eskisi gibi askeri müttefiklere ihtiyacı kalmadı.

Ama Türkiye'nin askeri önemi azalırken bir başka konuda değeri çok yükseldi. Balkanlar, Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya ile yakın bağları vardı. Bu bölgelerde **demokrasinin gelişmesinde** anahtar rol üstlenebilirdi.

Ancak, bunu gerçekleştirebilmesi için **kendisinin** demokrasi ile yönetilen bir ülke olması gerekiyor. Ekonomisini istikrara kavuşturması, enflasyon belasından kurtulması gerekiyor.

Özetle, Batı ile aynı **ortak değerler** zemininde buluşan bir Türkiye gerekiyor. Böylece Türkiye statü değiştiriyor. Batı sisteminin eski müttefikleri, şimdi ortağı olacak. Demokrasiyi, piyasa ekonomisini, hukukun üstünlüğünü, temiz devleti, vs. Batı istediği için değil, kendi değerleri olduğu için savunacak.

AGİT'i ve Clinton'un ziyaretini bu şekilde değerlendiriyoruz. **Batının ortağı** olmaya davet edildik. Clinton bunu yapabileceğimize bizi ikna etmeye çalıştı. Şimdi sıra bizde. Türkiye'nin bu büyük dönüşümü gerçekleştirebileceğine inanıyorum. (21 Kasım 1999)

YENİ DÖNEM BAŞLIYOR

Salı gecesi yapılan **basın toplantısını** televizyonda canlı izledik. Kürsüde Merkez Bankası Başkanı Gazi Erçel, IMF Türkiye masası şefi Hazine Carlo Coterelli ve Hazine Müsteşarı Selçuk Demiral vardı.

Özetle, IMF'ye hitaben yazılacak "**niyet mektubunun**" hazır olduğunu ilan ettiler. Son günlerde piyasalarda dolaşan "anlaşmazlık varmış" rivayeti böylece yalanlandı.

Bu aşamadan sonra bir sürpriz ihtimali yok. IMF yürütme kurulunun **Noel öncesi** yapacağı toplantıda Türkiye ile imzalanacak "stand-by" anlaşması onaylanır. Yeni yıla öyle gireriz.

Kamuoyu bu işin ciddiyetine ne kadar inanıyor? Galiba çok inanmıyor. Haklı olabilir. Geçmişte kaç defa yarı yolda vazgeçmiştik. O nedenle "**bu sefer de yürütemezler**" diye düşünenlerin sayısı yüksek.

Biz daha iyimseriz. Saf yada iyiniyetli olduğumuzdan değil. Ecevit hükümetinin IMF destekli bir enflasyonla mücadele programı uygulamaktan **başka çözümü yok**.

Bu sütunda daha önce yazdık. Birbuçuk yıldır Türkiye ekonomisi büyük bir açmazın içinde. Millî gelir ve üretim azalıyor. Ama enflasyon ve faizler düşmüyor. Biraz zorla da olsa, hükümet de sonunda **bu acı gerçeği** öğrendi.

Nasıl Alışacağız?

Yeni dönemin en büyük yeniliği **düşük enflasyon** olacak. Buna hazırlıklı değiliz. Şaka gibi ama gerçek. 25 yıldır Türkiye yüksek enflasyonla yaşıyor. 35 yaşının altındaki nesiller düşük enflasyon nedir bilmiyor.

Aydan aya, haftadan haftaya, azçok bütün malların fiyatlarının yükselmesi bize doğal geliyor. Aynı şekilde, döviz kurlarının da günden güne değişmesini bekliyoruz.

Sadece tüketici açısından bakmayalım. Hepimiz aynı zamanda **üreticiyiz** de. Ücretliler yılda iki defa zam almaya alışkın. Firmalar maliyetleri yükselince ürettikleri mal ve hizmetin fiyatını arttırmaya alışkın.

Tasarrufçu için de benzer sorunlar var. Şimdiye kadar parasını dövize yatırıncı kendisini güvende hissediyordu. Ay başında maaşını alan hemen döviz büfesine gidiyordu.

Bir kesim ise **yüksek faizlerden** yararlanıyordu. Nisbeten küçük tasarruf miktarı ile hiç de fena sayılmayacak ek gelir elde ediyordu.

Enflasyon düşünce ne olacak? **Eski alışkanlıklarımızdan** hemen vazgeçebilecek miyiz? Yüksek ücret zamları talep edecek miyiz? Her fırsatta ürettiğimiz fiyatını arttırma geleneğini sürdüreceğiz miyiz? Gene döviz büfeleri önünde kuyruklar oluşturacak mıyız?

Dereyi Görmeden

Okuyucularım **"hoca, ağır ol, daha dereyi görmeden paçaları sıvama"** diyecekler. Hem doğru, hem de yanlış. Doğru, çünkü enflasyonun tek haneli sayılara gerilemesi en az iki yıl alacak. Yanlış, çünkü yılbaşından sonra enflasyonun düşüşü hızlanacak.

Zaman dediğiniz çok çabuk geçer. Göz açıp kapayıncaya kadar kendimizi 2001 yılında buluruz. Bizim de görevimiz sizleri uzun dönemde olacaklar hakkında **önceden uyararak**.

Yavaş yavaş düşük enflasyon **fikrine** kendimizi alıştırsak iyi olur. Yıldız falından o çıkıyor. Hayırlı olsun... (25 Kasım 1999)

VERGİ DEPREMİ

Bugünleri bir ay önceden öngörmüştük. 24 Ekim 1999 tarihli yazımın başlığı **"Kemer Sırma Üstüne"**. Son paragraflarından bir alıntı yapacağım.

"2000'de milli gelir büyüyecek. Ama milli gelirdeki artış toplumda kalmayacak. Büyük bölümü vergi halinde devlete gidecek. Böylece hazineden geçenler gene kemerleri sıkımadan durumu idare edecekler. Çünkü toplumun kemerini sıkacaklar..."

Devletin kemerini sıkıya hiç niyeti yok. IMF "kemerini sık" deyince üstüne alınmıyor. Hemen dönüyor ve toplumun kemerini sıkıya başlıyor. İşin özeti böyle". Aynen dediğimiz gibi oldu. Hükümet enflasyonla mücadele ederken bile kamu harcamalarını kısımaya razı olmadı. Geriye kalan tek yol, vergileri arttırmaktı. İşte arttırdılar.

Hukukun Üstünlüğü

Gelen vergilere pek çok açıdan itiraz etmek mümkündür. En temel itirazı yukarıda belirttik. Doğru yaklaşım yeni vergi salacak yerde **kamu harcamalarını kısmak** olacaktı. Maalesef olmadı.

Ancak, teknik düzeyde yeni vergi yasasında karşı olduğumuz hususlar var. Bunlardan birinin altını çizmek istiyoruz. Çünkü çok önemli bir ilkeyi derinden yaralıyor.

Hukukun evrensel kurallarından biri, yasanın **geçmişe yönelik** uygulanamayacağıdır. Bir örnek verelim. Yeni bir yasa ile bir eylemin suç haline dönüştürüldüğünü kabul edelim.

Yasa çıkmadan **önce** o eylemi yapanlar mahkemeye verilebilir mi? Hayır, verilemez. Neden? Çünkü o zaman o eylem suç değildi. Ancak kanun çıktıktan sonra yapmayı sürdürdükleri takdirde suçlanabilirler. Ve ceza alırlar.

Bu ilke vergi yasalarına da uygulanmak zorundadır. 1998 yılında bir gelir elde etmişsiniz. Geçerli vergi oranlarına göre tahakkuk eden verginizi ödemişsiniz. Aradan neredeyse bir yıl geçmiş.

Aniden hükümet yeni bir kanun çıkartıyor. 1998 yılında kazandığınız gelirden yüzde 5 **ek vergi** ödeyeceksin diyor. Yada 1999 yılında ödediğin emlak vergisini bir defa daha ödeyeceksin diyor.

Benim hiç bir tereddütüm yok. Hukukun üstünlüğü ilkesi ile bu yaklaşım gelişir. Yeni vergi yasası açıkça hukukun üstünlüğünü zedeliyor. Yanlış yapıyor. En temel hukuk ilkelerinin **Meclis tarafından** çiğnendiği bir ülkede hukukun üstünlüğünden nasıl söz edebiliriz?

"Hakça Vergi?!"

Hukuk dışı uygulamanın iyice belirginlik kazandığı örnek, devlet tahvilleri ve hazine bonoları **faizlerine** getirilen ek vergidir.

Bunları alıp satarken herkes hesabını geçerli vergi oranlarına göre yapmış. Sonra bir sabah vergi oranlarının arttığını öğreniyorlar. Böyle bir vergi geleceğini bilseler, ona göre davranacaklardı. Ama bilmiyorlardı.

Neticede vergi **raslantısal şekilde** birilerinin üstünde kalacak. Vergiden birkaç gün önce devlet kağıdı alanlar çok zarar edecek. Satanlar hiç zarar etmeyecekler. Milli piyango gibi bir şey...

Başbakan Ecevit bu vergiyi **"rantiye kesimini hakça vergilendirdik"** diye sundu. Ne hakkı? Ne hukuku?

Hemen sormak istiyorum. Vergi kaçırmayı zorlaştıran "nereden buldun" maddesini **bu hükümet** kaldırmadı mı? Üç ay önce vergi kaçırana koruyan bir hükümet hangi yüzle "hakça vergiden" söz ediyor?

Ecevit'in "hakça" anlayışını bu şekilde öğrenmiş olduk. **Vergi kaçırana mükafatlandırıp, tasarrufunu devlete borç verenleri cezalandırmamış.**

Bence doğrusu tam tersidir. "Nerden buldun" maddesi kalmalı, ama faize bu vergi gelmemeli idi. Hak ve hukuku savunanlar mutlaka vergi kaçağı ile **mücadele ederler.** Vergi kaçırmayı kolaylaştıranların ağızına "hakça" sözcüğü yakışmıyor. (28 Kasım 1999)

MADALYONUN ÖBÜR YÜZÜ

Pazar günkü yazımızda yeni vergi yasasının **sorunlarını** anlattık. Ecevit hükümetini ağır şekilde eleştirdik. Kısaca tekrar hatırlatalım.

Birincisi, bütçe dengesini kamu harcamalarını denetim altına alarak sağlanmasını tercih ederiz dedik. Hükümetin kendi israfını **vatandaşın kemerini sıkarak** telafi etmesine karşı çıktık.

İkincisi, geçmişe yönelik vergilere itiraz ettik. Deprem yada enflasyonla mücadele gibi özel durumlarda bile "**hukukun üstünlüğü**" ilkesinden vazgeçilmesini zararlı gördüğümüzü söyledik.

Üçüncüsü devlet kağıtları faizlerinden alınan ek verginin uzun dönemde **zararlı** olabileceğini belirttik. Üç ay önce "nereden buldun" maddesini kaldıran bir hükümetin "rantiye" edebiyatını ciddiye alamayız dedik.

Ancak, vergi yasasının olumlu yanları olduğunu da kabul etmek zorundayız. Bugün onlara bakmak istiyoruz.

Bütçe Açığı

Birkaç gündür internette yoğun bir trafik var. Bekleneceği gibi, yeni vergi yasası finans piyasalarını yakından izleyen iktisatçılar arasında **görüş farklılığına** yol açtı. Zaten bizim meslekte fikir ayrılığı boldur. İktisatçı fıkralarını hatırlayın.

Bir bölümü tümü ile karşı çıkıyor. Yukarıda açıkladığımız nedenleri sayıyor. Yeni vergi yasasının büyük bir hata olduğunu düşünüyor. Bunun sonunda hükümete güvenin azalacağını ve önümüzdeki dönemde faizlerin yükseleceğini söylüyor.

Diğerleri destekliyor. İki husus öne çıkıyor. Birini tahmin etmek çok zor değil. Yeni vergiler 2000 yılı bütçesindeki **gelir kalemini** gerçekçi hale getirdi. Halbuki daha önce bütçe gelirlerinin hedeflenenin altında kalacağı düşüncesi iktisatçılar arasında hakimdi.

Bütçe hedefini enflasyonla mücadele programının en önemli ayağını kabul edenler vergiden memnun. **Bütçe tutacak**. Böylece faiz ve enflasyon üstünden önemli bir baskı kalkacak.

Buna "**pragmatik yaklaşım**" diyebiliriz. İlkeler ve hukuk önemlidir. Ama sonuç daha önemlidir. Madem ki bütçe açığını küçültüyor, yeni vergiler ekonomi için yararlı olmuştur.

Bankalar

İkinci argüman doğrudan **bankalarla** ilgili. İşin bu noktaya gelmesinin nedenini bankalarda buluyorlar. Anlatılanlar hakikaten ilginç. Teknik ayrıntılarına girmeden kısaca özetleyelim.

Hükümet bankalara daha önce ek bir vergi yükü getirmişti. Buna "**279uncu madde**" deniyor. Geçici vergi ödemelerinde tahakkuk etmiş fakat ödenmemiş faizlerin gelir yazılmasından kaynaklanıyor.

Hazine 2000 yılında bu maddeden **2.5-3 milyar dolar** vergi bekliyordu. Fakat bankaların buna bir çözüm bulduğu söyleniyor. Vergi yasasındaki boşluklardan yararlanmışlar. Neticede vergiden kurtulmayı becermişler.

Aynı pragmatik tavır bu soruna uygulayabiliriz. Bankalar daha önce konan vergiden kaçınca, hükümet **kaçamayacakları** bir vergi getiriyor. "Kendi düşen ağlamaz" denebilir.

Elbette ortada bir sorun kalıyor. Bazı bankalar "279uncu maddeden" kaynaklanan vergiyi de ödeyeceklerdi. Şimdi **iki defa** vergilenecekler. Onların suçu ne? Burası Türkiye, olur böyle şeyler. Atasözü "kurunun yanında yaş da yanar" demiyor mu? (2 Aralık 1999)

TASARRUFÇUYA TAVSİYELER

Ayın ilk Pazar günü ekonomiye **tasarrufçu açısından** bakıyoruz. Eski yazıları gözden geçirince, maalesef geçen ay atladığımızı gördüm. Okuyucularımdan özür dilerim.

Tasarrufçu açısından ilginç bir dönem yaşıyoruz. Bir kere daha öğrendik ki, kimse onu sevmiyor. Başbakan Ecevit "**rantiye**" diyor. Onun gibi düşünen başkaları da var. Medyadakiler her fırsatta hucum ediyorlar.

İktisatçı gözü ile ne dendiğini anlamak adeta imkansız. Tasarrufunuzu birilerine **TL cinsinden** borç olarak veriyorsunuz. Yani, devalüasyon, vergi, vs. risk alıyorsunuz. Faiz geliri elde ediyorsunuz.

Rant bunun neresinde? Neden kızıyorlar? Anlayan beri gelsin. Acaba "**paranı ya ye, ya yurt dışına götür, TL'ye yatırım yapma**" mı demek istiyorlar. Geçmişte tasarrufçunun borç verdiği paralar olmasaydı memur maaşları nasıl ödenecekti?

Aldırmayın. Bunlar da geçer. Siz doğru bildiğinizi yapmaya devam edin.

Devalüasyon Var mı?

Şu sıralarda **devalüasyon rivayetleri** gene arttı. Mantiğini tam anlamış değilim. Sanıyorum şöyle yürüyor.

"Stand-by anlaşması" imzalandıktan sonra, devalüasyon yavaşlayacakmış. Ama Merkez Bankası bundan memnun değilmiş. O nedenle önceden yüksek bir devalüasyon yapacakmış.

Bu analiz kesinlikle **yanlıştır**. Türkiye'nin döviz sıkıntısı hiç yoktur. Ağustos itibariyle ödemeler bilançosu yayınlandı. Cari işlemler dengesinde fazla var. Yıl sonunu da küçük bir fazla ile bitireceğiz.

Ayrıca, IMF resmi raporlarında TL için **düşük değerli** diyor. Benim hesaplarımda aynı yönde. Yani Türkiye'nin hiç bir şekilde devalüasyona ihtiyacı yok. Ve olmayacak. Garanti veriyorum.

Doların değeri farklı bir konu. Dolar euroya karşı değer kazanıyor. Yıl başında 1 euro = 1.18 dolar olan çapraz kur, şimdi bire bir oldu. Dolar euroya karşı **yüzde 16** değer kazandı. Türkiye'de doların iyi getirmesinin ardında bu olay yatıyor.

Ancak, çok dikkatli olmak gerekiyor. Uluslararası piyasaları tahmin etmek imkansızdır. Bir kaç ay içinde dolar tekrar eski değerine geri dönebilir. Amatörlerin dolar-euro kuru üstüne **spekülasyondan** para kazanmaları ihtimali çok düşüktür.

Faizler Düşecek

Demek ki, tasarrufların **tereddütsüz TL'de** kalmasını öneriyoruz. Hiç risk almak istemeyenler Washington'dan haber beklesinler. IMF ile anlaşma kesinleşince, dövizlerini bozdurup TL'ye geçebilirler.

Daha önce de yazdım. Ben en azından iki buçuk yıldır portföyümde döviz tutmuyorum. Dikkatimi farklı TL araçlarına ve **özellikle vadeye** veriyorum.

Faiz cephesinde tasarrufçu için kötü haberler var. **Faizler düşecek**. İki anlama düşecek. Enflasyonla beraber nominal faizler düşecek. Fiyat istikrarı ise reel faizleri indirecek.

Eğer bir yol kazası olmaz, IMF ile anlaşılan "dezenflasyon programı" başarı ile uygulanırsa, önümüzdeki üç yıl boyunca nominal ve reel faizler sürekli düşecek. Dolayısı ile, bu dönemde risk alıp mümkün **en uzun vadeye en erken** girenler karlı çıkacaklar.

Uzun dönemli yatırımcılar için borsanın cazibesi de artacaktır. Borsada şahsen oynamaktan çekinenlere daha önce de **A tipi fonları** önermiştim. Son aylarda çok yüksek randıman verdiler.

Sonuç: **TL'ye devam**. Vade uzatmaktan korkmayalım. Uzun dönemli yatırımcı için borsa yada A fonlar ilginç olacaklar. Faizlerin düşeceğine kendimizi alıştıralım. (5 Aralık 1999)

KÜÇÜLMENİN NERESİNDEYİZ?

Para dergisinin 12 Eylül 1999 tarihli "Büyük Resesyon Üstüne" adlı yazımda çeyrek bazında büyüme tahminlerimi vermiştim. Temmuz-Eylül döneminde GSMH'nın **yüzde 6** küçüleceğini öngördüm. O sıralar "abarttın hoca" diyenler oldu.

Geçen hafta sayılar yayınlandı. Bir parçacık iyimser kalmışım. Küçülme **yüzde 6.6** çıktı. Başkalarına kıyasla yanılığın payımın çok düşük olması beni sevindirdi.

GSYİH açısından bakınca, Türkiye ekonomisi tam **bir yıldır** küçülüyor. Çünkü, yurt içi hasılda ilk daralma 1998'in son çeyreğinde belirmişti. 1999'un ilk çeyreğinde daralma derinleşti.

İkinci çeyrekte ekonomi biraz toparlanır gibi durdu. Çünkü 1998'in aynı döneminde zaten büyüme yavaşlamıştı. İlgili kamuoyunu uyardık. Bu konuda erken sevinmenin yanlış olacağını söyledik.

Nitekim, depremden **bir ay önce**, Temmuz'da sanayi üretimi tekrar gerilemeye başladı. Üstüne de deprem geldi. 1999 yazını rekor sayılabilecek bir küçülme ile bitirdik.

Dış Alem Gelirleri

Bir başka özelliğe dikkat çekmek istiyorum. 1994 sonrasında Türkiye'nin milli geliri yurt içi hasılasından daha hızlı büyüyordu. Bunun arkasında **dış alem gelirlerindeki** büyük artış yatıyordu.

1998'de de öyle oldu. Hatta, 1999'un Ocak-Mart döneminde bile dış dünyanın büyümeye pozitif etkisi vardı. Yurt içi hasıla yüzde 8.9 küçülürken, milli hasıla yüzde 8.6 azaldı.

Nisan'dan bu yana bu eğilim **tersine** döndü. Ayrıntılara girince şunu görüyoruz. Dış dünyaya faktör ödemeleri artmaya devam ediyor. Ama faktör gelirlerinde ciddi bir düşüş mevcut.

Gene son çeyreğe bakalım. GSYİH'da küçülme **5.6** olmuş. GSMH'da ise, yukarıda belirttiğimiz gibi bir puan daha yüksek. İkinci çeyrekte de birbuçuk puan aleyhte fark vardı.

Nasıl tefsir edeceğiz? Turizm gelirlerinin bir bölümünün vergi kaçırmak için ülkeye başka adlarla getirildiğini zaten biliyorduk. Son sayılar da bunu doğruluyor. Bu yıl turizm gerileyince, dış alem gelirleri de düşüyor.

Bundan Sonrası

İçinde bulunduğumuz çeyrek için tahminleri yeniden gözden geçirmek ihtiyacını duyuyoruz. Eylül başındaki tahminde Ekim-Aralık dönemi için yüzde 3 büyüme öngörmüştük. Bu sayı şimdi **yüksek** kaldı.

Neden? Bir çok sebep var. Biri yeni vergi yasası. Tüketim harcamalarındaki artışı kısıtlayacağını söyleyebiliriz. İkincisi, yeni kur politikasını devreye sokmakta geç kalındı. Olumlu etkisi 2000 yılına sarktı.

Bu durumda 1999'un son çeyreği için iyimser bir senaryo yazamıyoruz. Yurt içi hasıla belki geçen yılın düzeyini yakalayabilir. Büyük bir ihtimalle altında kalacaktır. Milli hasıla mutlaka daha düşük çıkacaktır.

Velhasıl, **dördüncü çeyrekte** de Türkiye ekonomisi küçülecektir. Bu bir rekordur. 1994'de bile küçülme sadece bir yıla sınırlı kalmıştı. Bu kez 15 ayı garantilediğimizi söyleyebiliriz.

Demek ki canlama bekleyenler için 1999'da umut gözüküyor. Peki, 2000'de ekonomi tekrar büyümeye başlayacak mı? Ayrıntılara girmeden bu soruya **evet** diyoruz. Ayrıntıları bir başka yazımıza bırakıyoruz. (9 Aralık 1999)

TÜRKİYE'Yİ DEĞİŞTİREN 24 SAAT

Üç ay önceden uarmaya başlamıştık. Bazı ülkelerde bazen **tarih hızlanır** demiştik. Sovyetler Birliğinin ani ve beklenmedik şekilde çözülmesini hatırlatmıştık. İspanya'nın 10 yıl içinde Franko diktatörlüğünden modern bir demokrasiye geçişini örnek vermiştik.

Çünkü Türkiye'nin siyasi ve ekonomik gelişmesinde **yeni bir aşamaya** geldiğini düşünüyorduk. Fiili geçişin nasıl ve ne zaman somutlaşacağını tam bilmiyorduk. Sadece yakın bir tarihte mutlaka birşeylerin değişeceğine inanıyorduk.

Ne kadar ilginç. Hepsi **24 saate** sığıverdi. Elbette ortalıkta bir sürü işaret vardı. Uzun dönemli trendler kendilerini bir süredir açığa çıkartmaya başlamışlardı. Helsinki'den olumlu karar bekleniyordu. Galatasaray'ın Bologna'ya eleme şansı yüksekti. Hükümet enflasyonla mücadele konusunda önemli adımlar atıyordu.

Ancak, gene de içimizde korku vardı. Ya Galatasaray elenirse? Ya AB son anda vazgeçerse? Ya Merkez Bankası son adımı atmaya çekinirse? Doğrusu, Perşembe sabahı uyandıığımızda, **sıradan bir gün** bekliyorduk.

Halbuki gerçekten **olağandışı** bir gün yaşadık. Gazi Erçel'in açıklamalarının şokunu atlatmadan Galatasaray'ın galibiyeti geldi. 24 saat dolmadan AB tarihi kararını ilan etti.

Elveda Enflasyon

En büyük sürpriz Erçel'in basın toplantısı idi. Yeni vergi yasasından sonra Merkez Bankasının **kur ve para politikasına** açıklık getirmesini bekliyorduk. Enflasyonla mücadele programının başarıya ulaşması büyük ölçüde kur politikasına bağlı idi.

Ancak bu kadar çabuk ve böylesine kapsamlı olacağını sanmıyorduk. Birincisi, ayrıntıların IMF ile "stand-by anlaşmasının" imzalanmasından sonra açıklanacağını düşünüyorduk.

İkincisi, Merkez Bankasının kur politikasında kendisini yüzde 100 bağlamayacağını, bazı konuları **muğlak bırakabileceğini** öngörüyoruz. Örneğin, sepet devalüasyonu Mart sonu itibariyle üç aylık açıklayacağını tahmin ediyorduk.

Çok farklı bir manzara ile karşılaştık. Merkez Bankası TL'nin değerini günlük olarak **bir yıl için** ilan etti. Bu kurlardan kendisine gelen tüm dövizini satın almayı, isteyene istediği kadar döviz satmayı taahhüt etti.

Böylece Türkiye ekonomisinin en büyük belirsizliğini ortadan kaldırdı. Artık hepimiz dövizin bir yıl sonraki TL karşılığını biliyoruz. Hesaplarımızı ona göre yapacağız. **Kur riski bitti.**

Programın başarılı olacağı konusunda en küçük bir tereddütüm yoktur. 2000'de hükümetin **yüzde 20'lerdeki** enflasyon hedefleri tutacaktır. Enflasyonun tek haneli sayılara 2002'den bile önce inmesi ihtimalini yüksek görüyoruz.

Evet. İster inanın, ister inanmayın. Türkiye'nin yüksek enflasyon macerası bitmiştir. Ayrıntıları daha sonra ele alacağız.

Merhaba Avrupa

Türklerin Avrupa macerası 1300'lerde, atalarımızın Gelibolu'ya çıkması ile başlamıştı. Neredeyse **yedi yüzyıl** oluyor. İyi günlerimiz, kötü günlerimiz oldu. Ordularımız Viyana kapılarına kadar gitti. İstanbul bile işgal edildi.

İkinci dünya savaşı sonrasında Avrupa ile NATO askeri ittifakında buluştuk. Diğer Avrupa kurumlarına katıldık. Ama Avrupa'da başlayan **büyük demokratik birleşmenin** içinde yer almadık.

Neden? Avrupalıların da, bizim de tereddütlerimiz olduğu için. Son dönemde, iki taraf da tavrını değiştirdi. Biz Avrupayı gerçekten istemeye başladık. Avrupa da bizi. Neticede buraya geldik.

Helsinki'de ortaya çıkan irade, Türkiye için 1923'de Cumhuriyetin ilanı kadar önemli bir karardır. Her iki taraf için **en doğru** karardır. Hayırlı olmasını temenni ediyoruz. (12 Aralık 1999)

KUR POLİTİKASI VE PARA KURULU

Bu sütunu devamlı izleyenler benim uzun süredir "para kurulunu" savunduğumu biliyorlar. Neden? Çünkü Türkiye'nin yüksek enflasyon sorununa **en akıllı çözüm** oradan geçiyordu.

Maalesef, bu konuda **kamuoyunu etkilemekte** başarılı olmadık. Bürokrasinin karşı çıkmasını normal karşılıyorum. Diğer iktisatçıların ve işaleminin neden desteklemediğini ise anlamış değilim.

Ankara'dan gelen havadisler IMF'nin de **çok ısrar ettiğine** işaret ediyor. Dezenflasyon programına "para kurulunu" eklemeye çalışmışlar. Ama kabul ettiremişler.

Peki sonuca bakalım. Varılan yer para kurulundan çok farklı mı? Bu soruya evet demek mümkün değildir. Neticede 2001 yılı Haziran sonuna kadar uygulanacak olan politika **aynı esaslar** üstüne inşa edilmiştir.

Merkez Bankası Başkanı açıkladı. Önümüzdeki 18 ay boyunca, sadece **döviz karşılığı** para basacağız dedi. Döviz karşılığı piyasaya çıkan parayı çekmek için ayrıca işlem yapılmayacağını özellikle ekledi. Yani döviz girişi ile faizler düşecek.

Tersi durumda da aynı mekanizma işleyecek. Döviz talebi artarsa piyasadan TL çekilecek. Merkez Bankası likidite yetersizliğini telafi etmek için piyasaya TL vermeyecek. Yani döviz çıkışı ile faizler yükselecek.

Toparlayalım. Döviz kuru önceden ilan edilmiş. Para arzı doğrudan döviz rezervlerine bağlı. Adına ne dersek diyelim. **Uygulanan politika** para kurulu ile özdeştir.

Sonuç Olumludur

Kur politikasını desteklediğimizi ilk günden açıkladık. Hatta, bir adım daha ileri gidelim. Aylardır Merkez Bankasından bunu **talep ediyorduk**. Döviz kurları önceden belirlenmeden enflasyonla mücadelede başarılı olunamayacağını söylüyorduk.

Birinci hafta sonunda sonuçların **çok olumlu** olduğu görülüyor. Döviz kurundaki belirsizlik ortadan kalkınca, faizler hızla gerilemeye başladı. Bu çok normaldir.

Yüksek faizin nedeni nedir? Türkiye'de tasarrufların yetersiz olması mı? Elbette hayır. Faizler **kurdaki belirsizlik** yüzünden yüksekti. Bir haftada tasarruflarımız çok arttığı için mi faizler düştü? Yoksa kurdaki belirsizlik ortadan kalktığı için mi? Elbette ikincisi.

Bu durumda, para kurulu tartışmasını sürdürmek istemiyorum. Bence hem daha iyi olurdu. Hem de daha önce yapabildik. Bir yıl önce para kuruluna geçmiş olsak 1999'da ekonomi bu kadar küçülmezdi. **Boş yere** sıkıntı çekmezdik.

Olan oldu. Geçmişe fazla takılmanın bir anlamı yok. Geleceğe bakmak gerekiyor. Açıklanan kur ve para politikaları enflasyonu düşürmek için yeterlidir. Sağdan soldan gelen **mahçup muhalefete** pek aldırmanın. Enflasyon cephesinde haberler iyidir. (16 Aralık 1999)

PRATİK HESAPLAR

2000 yılı için gün gün kurların açıklanmasından bu yana bir hafta geçti. Böyle bir duruma hiç alışık değiliz. Vatandaşların bunun ne anlama geldiği konusunda **tereddütleri** olduğunu izliyorum.

Halbuki hayatımız çok kolaylaştı. Eskiden bir çok hesabı yapmakta zorlanırdık. Neden? Çünkü gelecekteki **gelirimizi ve harcamalarımızı** somutlaştırmak adeta olanaksızdı.

Enflasyon ve devalüasyon belirsizdi. Bir takım varsayımlara dayanmak zorunda kalırdık. Onların güvenilir olmadığını da bilirdik. **El yordamı** ile işleri götürmeye çalışırdık.

Bugün çok farklı bir durumdayız. Merkez Bankası dövizin bir yıllık değerini verdi. Enflasyonun da kurdaki değişmeye çok yakın seyredeceğini söyleyebiliriz. Yani, **akılcı hesap** yapmanın bütün koşulları mevcut.

Taksitle Alımlar

Bir örnek düşünelim. Taksitle dayanıklı tüketim malı alacaksınız. Otomobil, beyaz eşya, vs. Satıcı size hem peşin fiyatını hem de taksit toplamını veriyor. Taksitle almanın **reel yükünü** nasıl hesaplayacaksınız?

İşiniz çok kolaylaştı. Merkez Bankasının açıkladığı tabloda taksit ödeme günlerindeki döviz kuru mevcut. Taksitlerinizi o kura bölünce dolarla ne kadar ödeyeceğiniz ortaya çıkacak.

Sonra peşin fiyatını o günün kurundan dolara çevireceksiniz. İki sayı arasındaki fark, taksitle almanın size yüklediği **reel maliyettir**. Sayının büyüklüğüne göre değer mi, değmez mi karar vereceksiniz.

Kurları nasıl bulursunuz? İnternet kullanan okuyucularım www.ibun.edu.tr/akat web sayfamda diğer bölümüne bakabilir. Merkez Bankasının günlük kurlarını oraya koyduk. Ancak, bir konuda dikkat etmek gerekiyor.

Merkez Bankası "**1 dolar artı 0.77 euro**" döviz sepetinin değerini açıkladı. Ondan dolar yada mark kuruna geçmek için ek hesap gerekiyor. Çünkü, euro/dolar paritesi değiştikçe, fiili dolar ve mark kuru da değişecek.

Euro/dolar çapraz kuru bir süredir euro=1.02 düzeyinde seyreliyor. 2000'de doların bir miktar değer kaybetmesi bekleniyor. 2000 sonu için tahminler **euro=1.15** dolar civarında.

İnternetteki dosyada benim nisbeten makul çapraz kur varsayımlarına göre hesapladığım günlük **dolar ve mark** sayılarını da bulabilirsiniz.

Faiz Düşüşü

Tüketicinin dikkat etmesi gereken bir başka nokta daha var. Bir hafta içinde TL faizlerinde büyük düşüş yaşandı. Fakat bu süreç devam edecek. Faizler daha da aşağılara inecek.

Türkiye'de faizler **aylık** belirleniyor. Aylık faizde küçük indirimler yıllıkda büyük farklar yaratıyor. Bazı örnekler verelim.

Aylık yüzde 6 faizin mürekkep yıllığı yüzde 100 eder. 2000'de devalüasyon yüzde 20 olduğuna göre, dolar faizi yüzde 67'ye gelir. Aylık yüzde 5'e inince, yıllık yüzde 80'e, dolar faizi ise yüzde 50'ye geriler.

Aylık yüzde 4 için yıllığı yüzde 60, dolar faizini yüzde 33 hesaplıyoruz. Aylık 3.5'da ise yıllık yüzde 41'e, dolar faizi yüzde 26'ye iniyor. Yarım puanın kazancı dolarla **yüzde 7** oluyor.

Eşit taksitli bir yıl vade ile peşin fiyatı 10.6 milyar TL yada 20 bin dolar olan bir otomobil alındığını düşünelim. Yüzde 4'le ödenecek faiz takriben 3.300 dolardır. Yüzde 3.5'la ise 2.600 dolar.

Eğer faizin iki hafta sonra yarım puan düşeceğini bekliyorsanız, **700 dolar** karınız olacaktır. Hesaplarınıza işin bu boyutunu da eklemeyi unutmayın. Ancak, otomobil örneğinde bir başka boyut daha var. Yılbaşında vergiler artacak. Onu da kontrol etmek gerekiyor. Belki de vergiden kar, faiz maliyetinin üstünde olabilir.

İşte böyle. Yavaş yavaş hepimizin **düşen** enflasyon ve faizlere ayak uydurmamız gerekecek. Kolay gelsin. (19 Aralık 1999)

BANKACILIKTA REFORM İŞARETLERİ

Rivayeti bir süredir piyasalarda dolaşıyordu. Kendi hesabıma, depremden devalüasyona, çıkan rivayetlerin çoğuna pek inanmam. Ancak, **bu dumanın altında bir ateş yandığını** da biliyordum.

IMF **bankacılık sisteminde reform** yapılmasına büyük önem veriyor. Bunun pek çok nedeni var. Örneğin, Asya krizinde bankaların iyi denetlenmemesi çok önemli bir faktördü.

Bankacılık sektöründeki sorunlar gelişmiş ülkeleri de etkileyebiliyor. Japonya'nın 1990'larda yaşadığı büyük krizin geri planında da finans sisteminin zafiyetleri yatıyordu.

"**Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yermiş**". IMF bu deneyimlerden ders aldı. Enflasyon düşerken ekonominin bir kazaya uğramaması için hükümete bankacılık sistemine çeki düzen vermesi için bastırdı. Bizce iyi de etti.

Tasarrufçuyu Etkilemiyor

Ayrıntıları haber sütunlarında bulabilirsiniz. Bu sabah yayınlanan bir hükümet kararname ile beş banka fiilen **devletleştirildi**. Bütün hisseleri sahiplerinden alındı. Kamuya geçti.

Zaten bu amaçla bir sistem kurulmuştu. Daha önce Türkbank, BankEkspres ve İnterbank'a aynı şekilde kamu el koymuştu. Mekanizma vatandaşın bankalardaki mevduatını **garantileyen** kurum aracılığı ile işliyor.

Baştan bir hususu özellikle belirtmek istiyoruz. Bu bankalarda mevduatı olan tasarruflu bu işlemde **hiç etkilenmeyecektir**. İki nedenle.

Birincisi, **tüm bankalardaki tüm mevduat** sigorta kapsamı içindedir. İkincisi, bu beş banka faaliyetlerini tatil etmiyor. Çalışmalarını sürdürüyor. Sadece mülkiyetleri özel kişilerden kamuya geçti. O kadar.

Arada sırada öyle rivayetler de çıkıyor. Falan bankada sorun varmış, tasarruflu sıkıntıya düşecekmiş diye. Bunlara **kesinlikle inanmayın**. Tekrar altını çiziyorum. Tüm bankalar sigorta kapsamı içindedir. Böyle bir şey yoktur.

Yapılan operasyon uzun dönemde tasarruflu **korumayı** amaçlamaktadır. Hazine bu bankaların bir takım sorunları olduğunu görmüştür. Sahiplerinden ilave sermaye koymalarını istemiştir. Yapamayacaklarını anlayınca, mali yapılarını güçlendirmek için Mevduat Tasarruf Fonuna almıştır.

Programın Bir Parçası

Bir başka kararla **iki kamu bankasına** kısıtlamalar getirildi. Ziraat Bankası ve Halk Bankası hükümet talimatı ile düşük faizli krediler veriyorlardı. IMF buna çok karşı çıkıyordu. Şimdi bu kredilerin hacmi sınırlandırıldı.

Aynı zamanda, ucuz kredinin yol açtığı zararın bütçeden ödenmesi sağlama bağlandı. Teorik olarak bu zorunluluk hep vardı. Ama fiilen ya uygulanmıyor, yada çok geç ödeme yapılıyordu. Artık zamanında ödenecek. Yani bütçede görülecek.

Bu tedbirler **enflasyonla mücadele programının** bir parçasıdır. Biz çok olumlu karşılıyoruz. Hükümetin bu kez enflasyonla gerçekten mücadele etmekte kararlı olduğunu bir kere daha görüyoruz.

Bankacılık sistemi üstünde kamu denetiminin artmasının pek çok yararı olacaktır. İki temel mekanizma devreye girecektir.

Biri Türkiye'nin uluslararası finans piyasalarındaki **kredi notudur**. Bu gelişme kredi notunun yükseltilmesine mutlaka olumlu katkı yapacaktır. Hazine'nin yurt dışından ucuz borçlanması kolaylaşacaktır.

Diğeri **TL'ye güveni** pekiştirmesidir. Program hedeflerine ulaşılması açısından vatandaşın TL'ye güvenmesi hayatidir. Hükümetin enflasyonla mücadele etme konusunda ne kadar ciddi olduğunu gösteren her tedbir ve karar TL'ye güveni arttıracaktır.

2000'e birkaç gün kala Türkiye'de iyi gelişmelerin birbirini izlemesi bizi umutlandırıyor. Ecevit hükümetini **cesur ve başarılı** uygulamaları için kutluyoruz. (23 Aralık 1999)

“NİYET MEKTUBU” AÇIKLANDI

Yılın son iki yazısında bazı geleneklerimiz vardı. Önce bir sonraki yılın dünya ekonomisine bakardık. Sonra çıkan yılın genel bir değerlendirmesini yapardık. Yeni yılın ilk yazısında ise Türkiye ekonomisi için tahminlerimizi verirdik.

Türkiye'de Aralık ayının **ekonomi trafiği** çok hızlı gelişti. Birbiri ardından fevkalade önemli kararlar geldi. Mecburen bir değişiklik yapıyoruz. Olağan konularımızı daha sonraya bırakıyoruz.

IMF direktörler kurulu Türkiye'nin 9 Aralık 1999'da yolladığı **“Niyet Mektubunu”** bu hafta onayladı. Böylece altı aydır nice spekülasyonlara konu olan “Standby Anlaşması” yürürlüğe girdi.

Sağolsun **internet**. Hemen Merkez Bankasının web sitesine girdik. Niyet mektubunu İngilizce ve Türkçe kendi bilgisayarımıza çektik. Heyecanla okuduk.

Ayrıntılar gazetelerde yayınlandı. Önemi nedeni ile ekonomi bölümü ile sınırlı kalmadı. Birinci sayfaya kadar çıktı. Sanırım hepimiz izlediniz.

Yeni Bir Sayfa

Genel kanımızı baştan söyleyelim. Bu anlaşma ile birlikte Türkiye ekonomisi **yeni bir döneme** girmektedir. Bununla ilgili işaretler zaten bir süredir geliyordu. Ancak, kamuyunda hala tereddütler vardı.

Niyet mektubunun ayrıntıları en karamsarları bile sanıyorum etkiledi. Programın teknik olarak **dört dörtlük** olduğu iyice ortaya çıktı. 2000 yılı hedeflerinin gerçekleşmesi beklentisini arttırdı.

Mektupta bilmediğimiz ne var? Aslında pek bir şey yok. Getirilen önlemlerin tümü kamuoyunda **uzun süredir** tartışılıyor. Bu sütünde hepsine geçmişte şu yada bu şekilde değindik.

Türkiye ekonomisinin sorunu çözümlerin **bilinmemesi** değildi. Siyasetçiler, bürokrasi, iktisatçılar, hatta sıradan vatandaş, herkes sorunları ve çözümlerini aşçok biliyordu.

Ama bilmek yetmez. Eyleme geçmek bambaşka bir iştir. O aşamada aniden **kıvırtmalar** başlıyordu. Herkes yapılması gerekenlerin bazılarını itiraz ediyordu. Neticede hiç bir şey yapmadan bekliyorduk.

Türkiye garip bir ülke. Bekledik, bekledik, sonra **hepsini birden** yapmaya karar verdik. IMF ile de anlaşarak kendimizi iyice bağladık.

IMF Tedbiri

Türkiye'nin geçmişten **çok sabıkası** var. Anlaşmayı yapıyor. Fakat yarı yolda vazgeçiyor. Daha ilginç, hemen vazgeçtim de demiyor. Yaptıklarını şu yada bu şekilde IMF'den saklamaya çalışıyor.

Ama adamlar artık deneyimli. Gerekli tedbirleri baştan alıyorlar. Örneğin bizde bütçenin fazla anlamı olmadığını biliyorlar. Çünkü hükümetler **bütçe dışında** bir sürü harcama yapma olanağına sahipler.

Dolayısı ile anlaşma **kamu dengesini** çok ayrıntılı şekilde tarif ediyor. Konsolide bütçeye dört önemli fonu, sekiz KİT'İ, işsizlik sigortası fonunu, sosyal güvenlik kurumlarını ekliyor. Bütün bunların toplam açığına kısıtlama getiriyor.

Fakat orada da durmuyor. "**1 Kasım 1999'dan sonra kurulan tüm yeni kamu kurum ve fonlarının**" açıklarının da ekleneceğini özellikle belirtiyor. Neden? Bizimkiler anlaşmanın getirdiği harcama kısıtlamalarından kurtulmak için yeni kurumlar kurup harcamaları oraya aktarmasından diye.

Sizin anlayacağınız IMF bu kez işi sağlam kazığa bağlamış. Hükümetin ve bürokrasinin tüm **muhtemel cinliklerine** karşı baştan tedbir almış. Bütün bunlar enflasyonla mücadele programının başarılı olması ihtimalini yükseltiyor.

Anlaşmanın ekonomide **çok olumlu sonuçları** olacağına kesinlikle inanıyoruz. Hayırlı olsun. (26 Aralık 1999)

1999'UN GARİP BİLANÇOSU

Yılın son yazısında genel bir değerlendirme yapıyoruz. Doğrusu bu kez işimiz kolay değil. 1999 **garip bir yıl** oldu. Herhalde son yirmi yılın en çelişkilerle dolu yılını bitiriyoruz desem şaşırmasınız.

Çünkü, bir açıdan 1999'de Türkiye **en kötü** yıllarından birini yaşadı. 17 Ağustos deprem felaketi sarılması olanaksız yaralar bıraktı. 15 bin vatandaşımızı kaybettik. Yüzbinler evsiz, işsiz kaldılar.

Türkiye ekonomisi ciddi şekilde küçüldü. Son üç ayın milli gelir sayıları daha yayınlanmadı. Ama genel eğilimi biliyoruz. 1999'da GSYİH ve GSMH'nin sırası ile **yüzde 4.5 ve 5.7** gerilediğini hesaplıyoruz.

Bunlar çok büyük bir krizin göstergeleri. Daha da ilginç, 1999'da ne döviz bitti, ne de döviz kurunda büyük dalgalanmalar oldu. Devalüasyon hızlanmadı. Ekonomi dövizde bir sorun olmamasına **rağmen** böyle derin bir kriz yaşadı.

Daha açık söyleyelim. Türkiye 1999'da fakirleşti. Üretim azaldı. İthalatımız 1996 yılındakinin bile altına düştü. İnanılmaz ama gerçek. 1996'da 42.5 milyar dolar ithalat yapmışız. 1999'da ise sadece **39.4 milyar dolar**.

Buna karşılık kamu açığı rekor üstüne rekor kırdı. Sadece bütçe açığının **24 milyar doları** bulması bekleniyor. Dolayısı ile devletin borcu hızla tırmandı. İç borç 50 milyar dolara yükseldi.

Bundan kötüsü ne olabilirdi? Tahayyül etmek çok zor. Neticede, 1994'de yaşanan krizin bile bu yılın yanında çocuk oyuncağı gibi kaldığını söyleyebiliriz.

“Dandik Para” Krizi

1999 yılında Türkiye ekonomisi TL para olma özelliğini kaybettiği için böylesine kötü bir performans sergiledi. Gerisi hikayedir. "**Dandik para**" ile bu kadar gidiliyor.

Yıl içinde çeşitli değerlendirmeler yaptık. Rusya krizi ekonomiyi olumsuz etkiledi. Öcalan davası turizme büyük darbe vurdu. Deprem de bir şeyler götürdü. Ancak hepsini toplayınca bulduğumuz büyüme hızı **yüzde 0 ile - 1** arasında oluşuyor.

Gerisi TL'ye kimsenin **güvenmemesinden** kaynaklanıyor. TL'ye güvenin olmayışı, toplam talepteki büyük düşmeye rağmen faizlerin ve devalüasyonun yüksek seyretmesine yol açtı. Neticede ekonomi yüzde - 5.7 küçüldü.

Kabahati dışarıda arayıp boş yere kendimizi avutmayalım. Krizin müsebbibi Türkiye'dedir. Yüksek enflasyonun yıllar yılı TL'yi dandik para haline getirmesini **sessizce kabullenen** herkes bu sonuçta katkı yaptı.

Reform Yılı

Bir de madalyonun öbür yüzü var. 18 Nisan seçimleri büyük bir sürprizle sonuçlandı. Beklenmedik bir hükümet kuruldu. Ama Ecevit hükümeti ülkenin ihtiyacı olan **reformları** birbiri ardından devreye sokmaya başladı.

IMF desteği ile uygulamaya giren "**enflasyonla mücadele programı**" son yirmi yılın en önemli reformudur. Çünkü TL'yi dandik para olmaktan kurturacak süreci başlattı. Enflasyon düştükçe, Türkiye ekonomisinin sorunları da hafifleyecektir.

İşin ilginç, Ecevit hükümeti **ekonomi dışı** alanlarda da çok önemli adımlar attı. Helsinki zirvesinde Türkiye'nin AB'ye adaylığının kabulü tarihi bir olaydır. Aynı şekilde, Öcalan'ın yakalanması ve Kürt sorununun barışçı çözümü yolunda atılan adımlar Türkiye'nin önünü açmaktadır.

Gerçekten **garip bir yıl** geçirdik. En büyük deprem felaketini ve ekonomik krizi yaşadık. Ama yılı yakın tarihin en olumlu gelişmeleri ve en ciddi reform arayışı içinde bitiriyoruz.

Çok kötü bir yılın ardından, Türkiye yeni binyıla **umutla** giriyor. Sorunların çözümü yolunda çok kısa süre içinde büyük adımlar atacağımıza ve başarılı olacağımıza kesinlikle inanıyorum.

Okuyucularıma yeni binyılda mutluluk ve başarılar diliyorum. (30 Aralık 1999)